

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સૌરવ ચાંદવ અને અન્ય

વિ.

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય તથા અન્ય

(મિસ.એપિલ. નં. ૨૬૪૧/૨૦૧૮)

માં

(સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૨૩૨૨૩/૨૦૧૮)

ડિસેમ્બર ૧૮, ૨૦૨૦

[ઉદય ઉમેશ લલિત, એસ. રવીન્દ્ર ભટ અને હષિકેશ રોય, ન્યાયમૂર્તિઓ]

સેવા કાયદો – પસંદગી – અનામત – આડી અનામત અને ઊભી અનામત – બે ઉમેદવારો, જેમાંથી એક ઓબીસી-મહિલા વર્ગની અને બીજી એસસી-મહિલા વર્ગની હતી, ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસમાં કોન્સ્ટેબલોના પદો ભરવા માટે વર્ષ ૨૦૧૩ની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો હતો – તેમણે અનુક્રમે ૨૭૬.૫૮૪૮ અને ૨૩૩.૧૮૦૮ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા – મહિલા (સામાન્ય વર્ગ) માટેનો કટ-ઓફ ૨૭૪.૮૮૨૮ હતો – બંનેએ સામાન્ય મહિલા વર્ગમાં પસંદગીનો દાવો કર્યો હતો – તેમનો દાવો રાજ્ય દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યો હતો – રાજ્યએ અલાહાબાદ વડી અદાલત દ્વારા તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશ પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે “જો ઓબીસી વર્ગનો વિશેષ વર્ગનો ઉમેદવાર ખુદ્દા વર્ગમાં સમાયોજિત તેના/તેણીની સમકક્ષ વ્યક્તિ કરતાં વધારે ગુણ મેળવે, તો તેને ખુદ્દા વર્ગમાં ખસેડી શકાય નહીં” – મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતે પણ સમાન દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો (અલાહાબાદ અને મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતનો દૃષ્ટિકોણ ‘બીજો દૃષ્ટિકોણ’ કહી શકાય) – જોકે, રાજસ્થાન,

બોમ્બે, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતની વડી અદાલતોએ (‘પ્રથમ દષ્ટિકોણ’ તરીકે ઓળખાયેલ) એવો અભિપ્રાય સ્વીકાર્યો છે કે “નિર્ધારિત અનામત ‘ઊભી’ અથવા ‘આડી’ હોઈ શકે, પરંતુ જો તે ખુદ્દા વર્ગ સાથે સંબંધિત હોય, તો પછાત વર્ગનો ઉમેદવારને બાકીના ઉમેદવારો સાથે પોતાની સ્વમેરિટના આધારે દર્શાવેલ પદો માટે સ્પર્ધા કરવાથી રોકી શકાય નહીં” – ઠરાવાયું: ‘બીજો દષ્ટિકોણ’ ન તો સર્વોચ્ચ અદાલતના કોઈ અધિકૃત ઉચ્ચાર પર આધારિત છે અને ન તો તે એવી પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જાય છે જેમાં મેરિટને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે – માન્ય અનામતો, એટલે કે સામાજિક (ઊભી) અથવા વિશેષ (આડી), ના આધીન રહીને જાહેર રોજગારમાં અવસરો અને ઉમેદવારોની પસંદગી પૂર્ણપણે મેરિટના આધારે જ થવી જોઈએ – એવી કોઈપણ પસંદગી કે જેના પરિણામે ખુદ્દા/સામાન્ય વર્ગ સામે અન્ય ઉપલબ્ધ ઉમેદવારો કરતાં ઓછી મેરિટ ધરાવતા ઉમેદવારો પસંદ થાય, તે નિશ્ચિતપણે સમાનતાના સિદ્ધાંતોના વિરોધમાં હશે – અનામત વર્ગો માટે નિર્ધારિત બેઠકો અથવા કોટા સામે ઉમેદવારોને વિચારવામાં આવે ત્યારે વિશેષ વ્યવસ્થા હોઈ શકે છે અને સિદ્ધાંતરૂપે એવું શક્ય છે કે ખુદ્દા/સામાન્ય વર્ગમાંથી આવેલ વધુ મેરીટવાળો ઉમેદવાર પસંદ ન થાય – પરંતુ તેનો વિપરીત અવશ્ય ક્યારેય સાચો હોઈ શકે નહીં અને તે તે અત્યંત મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના વિરોધમાં રહેશે, જેને સર્વોચ્ચ અદાલતે સતત સ્વીકાર્યા છે – અર્થઘટનનો એવો કોઈપણ દષ્ટિકોણ અથવા પ્રક્રિયા, જે અસંગતિ તરફ દોરી જાય, તેને નકારી કાઢવી જ જોઈએ – ‘બીજો દષ્ટિકોણ’ અતર્કસંગત પરિણામો તરફ દોરી જશે – તેથી, ‘બીજો દષ્ટિકોણ’ અસ્વીકારવામાં આવે છે અને નકારી કાઢવામાં આવે છે – રાજસ્થાન, બોમ્બે, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતની વડી અદાલતોને જે ‘પ્રથમ દષ્ટિકોણ’ માન્ય રહ્યો છે, તે યોગ્ય અને તર્કસંગત છે – હાલના પ્રકરણમાં, ‘ઓબીસી મહિલા વર્ગ’માંથી આવેલ તે તમામ ઉમેદવારો, જેમણે ૨૭૪.૮૯૨૯ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હતા, એટલે કે ‘સામાન્ય મહિલા વર્ગ’માં નિયુક્ત થયેલ છેલ્લાં ઉમેદવારે મેળવેલા ગુણ કરતાં વધુ, તેમને ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસમાં કોન્સ્ટેબલ તરીકે રોજગારની ઓફર કરવી જ જોઈએ – કારણ કે, એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે ‘એસસી મહિલા વર્ગ’માંથી આવેલ કોઈપણ ઉમેદવારે ૨૭૪.૮૨૯૮ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા નહોતા, અરજીકર્તા નં. ૨ તેમજ તેવા જ સ્થિતિ ધરાવતા તમામ ઉમેદવારોના દાવાઓ નકારી કાઢવામાં આવે છે – ભારતનું બંધારણ – અનામતો.

ભારતનું બંધારણ – અનામત – આડી અનામત અને ઊભી અનામત – ઠરાવાયું: અનામતો, ઊભી હોય કે આડી, બંને જાહેર સેવાઓમાં પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરવાની પદ્ધતિ છે – તેને કઠોર “સ્થાનો” તરીકે જોવાની નથી, જ્યાં ઉમેદવારની લાયકાત, જે અન્યથા તેણીને ઓપન સામાન્ય શ્રેણીમાં દર્શાવા માટે હકદાર બનાવે છે, તેને અવરોધવામાં આવે – આવું કરવાથી સામ્પ્રદાયિક અનામતનું પરિણામ આવશે, જેમાં દરેક સામાજિક શ્રેણી પોતાની અનામતની મર્યાદામાં જ બંધાઈ જાય, અને તેથી લાયકાતનો નકાર

થાય – ખુદી શ્રેણી સર્વ માટે ખુદી છે, અને તેમાં ઉમેદવારને દર્શાવવાની એકમાત્ર શરત લાયકાત છે, ભલે તેણી કે તેને કોઈપણ પ્રકારની અનામતનો લાભ ઉપલબ્ધ હોય કે ન હોય.

ભારતનું બંધારણ – આરક્ષણો – આડું આરક્ષણ અને ઊભું આરક્ષણ વચ્ચેનો ભેદ – ચર્ચાયેલો.

મિસ.એપિલ. નં. ૨૬૪૧ અને આઈ.એ. નં. ૨૫૬૧૧/૨૦૧૮ ને અંશતઃ મંજૂર કરતાં અને ડબ્લ્યુ.પી.(સી) નં. ૨૩૭/૨૦૨૦ ને નામંજૂર કરતાં, અદાલતે

નિર્ણય: ઉદય ઉમેશ લલિત, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા [પોતાની તરફથી, એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ અને હૃષિકેશ રોય, ન્યાયમૂર્તિઓ]

૧. બીજો દૃષ્ટિકોણ (અલ્હાબાદ અને મધ્ય પ્રદેશની વડી અદાલતનો દૃષ્ટિકોણ) ન તો આ અદાલતના કોઈ અધિકૃત ઉચ્ચાર પર આધારિત છે અને ન તો તે એવી પરિસ્થિતિ સર્જે છે કે જેમાં લાયકાતને અગ્રતા આપવામાં આવે. અનુમત્ય આરક્ષણોને, એટલે કે સામાજિક (ઊર્ધ્વાધર) અથવા વિશેષ (આડમુખી), આધીન રહીને, જાહેર રોજગારમાં તકો અને ઉમેદવારોની પસંદગી સંપૂર્ણપણે લાયકાતના આધારે જ થવી આવશ્યક છે. એવી કોઈપણ પસંદગી, જેના પરિણામે ખુદી/સામાન્ય શ્રેણી સામે અન્ય ઉપલબ્ધ ઉમેદવારો કરતાં ઓછી લાયકાત ધરાવતા ઉમેદવારો પસંદ થાય, તે નિશ્ચિતપણે સમાનતાના સિદ્ધાંતોના વિરોધમાં રહેશે. આરક્ષિત શ્રેણીઓ માટે નિર્ધારિત બેઠકો અથવા કોટા સામે ઉમેદવારોના વિચારણાના પ્રશ્ને વિશેષ વ્યવસ્થા થઈ શકે છે અને સિદ્ધાંતરૂપે એવું સંભવ છે કે ખુદી/સામાન્ય શ્રેણીમાંથી આવેલ વધુ લાયક ઉમેદવાર પસંદ ન થાય. પરંતુ તેનો વિપરીત અભિગમ ક્યારેય સાચો થઈ શકે નહીં અને તે તેવા અતિમૂલભૂત સિદ્ધાંતોના વિરોધમાં રહેશે, જેને આ અદાલતે સતત સ્વીકાર્યા છે. જે કોઈ દૃષ્ટિકોણ અથવા અર્થઘટનની પ્રક્રિયા અસંગતિ તરફ દોરી જાય, તેને નકારવી જ જોઈએ. [ફકરો ૩૧][૩૩૩-ડી-જી]

૨. આમ, દ્વિતીય દૃષ્ટિકોણથી માત્ર એટલું જ નહીં કે, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, વધુ મેરિટ ધરાવતા ઉમેદવારો સંભવિત રીતે બાજુએ ઠેલાઈ જાય એવા અતાર્કિક પરિણામો ઉપસ્થિત થશે, પરંતુ અનિવાર્ય રીતે એવો પૂર્વાધાર સ્વીકારવાનો પરિણામ આવશે કે ખુદી/સામાન્ય બેઠકો ઊભી આરક્ષણ શ્રેણીઓમાંથી આવતાં ઉમેદવારો સિવાયના ઉમેદવારો માટે આરક્ષિત છે. એવો દૃષ્ટિકોણ આ અદાલતના દીર્ઘકાળથી અનુસરાતા નિર્ણયોના સંપૂર્ણ વિરોધમાં રહેશે. [પરિચ્છેદ ૩૨][૩૩૩-જી-એચ]

૩. તેથી, આ અદાલત બીજા દૃષ્ટિકોણને મંજૂરી આપતી નથી અને તેને નકારે છે. રાજસ્થાન, બોમ્બે, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતની વડી અદાલતોને જે

પ્રથમ દષ્ટિકોણ માન્ય થયો હતો, તે યોગ્ય અને ચુકિતસંગત છે. [ફરો ૩૩]
[૩૩૪-એ]

૪. અહીં એ જણાવવું આવશ્યક છે કે ઉત્તર પ્રદેશ માટે એડવોકેટ જનરલ દ્વારા, વડી અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશ સમક્ષ તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના આદેશમાં નોંધાયેલ રજૂઆતો સંપૂર્ણપણે યોગ્ય હતી. રાજ્ય તરફથી લેવાયેલ વલણને નકારવામાં એકલ ન્યાયાધીશ તથા વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ બંનેએ સંપૂર્ણ ભૂલ કરી હતી. એવું જણાય છે કે આવી નામંજૂરી પછી, વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા પસાર કરાયેલા તા. ૨૨.૦૨.૨૦૧૮ના આદેશમાં ઉલ્લેખિત ભરતી પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવાની નિર્ધારિત પદ્ધતિમાં પગલું ૪.૧ હેઠળ એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોની શ્રેણીમાં ન આવતા ઉમેદવારોને જ સામાન્ય શ્રેણી સામે વિચારવામાં આવશે. ઉક્ત પદ્ધતિ અને ખાસ કરીને પગલું ૪.૧ ત્રુટિપૂર્ણ હતું, પરંતુ કદાચ તે અગાઉ વડી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી જાહેરાતથી માર્ગદર્શન પામેલ હતું. બીજી તરફ, બોમ્બે વડી અદાલત દ્વારા ચરુશીલા વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર ૨૦૧૮ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ૧૫૧૮ માં નોંધાયેલ મુજબ મહારાષ્ટ્ર માટે એડવોકેટ જનરલ દ્વારા લેવાયેલ વલણ યોગ્ય હતું. [પેરા ૩૪][૩૩૪-એ-ડી]

૫. આ અદાલતે આ તબક્કે એ પણ સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે અરજદાર નં. ૧ તથા અન્ય સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઉમેદવારો અન્યથા ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’ માં નિમણૂક મેળવવા હકદાર અને પાત્ર છે, અને તેમણે એવો કોઈ વિશેષ લાભ લીધો કે ઉપભોગ કર્યો નથી, જેના કારણે તેમને ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’ ની બેઠક સામે વિચારણા માટે અપાત્ર ઠરાવાય. તેથી, વર્તમાન કેસમાં સમગ્ર ચર્ચા અને વિશ્લેષણ ઉપરોક્ત દષ્ટિકોણથી કરવામાં આવે છે. [પેરા ૩૫]
[૩૩૪-ડી-ઈ]

૬. અંતે, આ અદાલતે એ જણાવવું જરૂરી છે કે ગુજરાત વડી અદાલતે પોતાના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૫૬ માં તમન્નાબેન અશોકભાઈ દેસાઈ [આર/એલપીએ નં. ૧૮૧૦/૨૦૧૮ ઈન આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૯૬૮/૨૦૧૮] મામલે દર્શાવેલ પગલાં, લંબવર્તી તથા આડવી અનામતો બંનેના વિચાર અને અમલીકરણ માટેની યોગ્ય અને અનુરૂપ પ્રક્રિયાનું અવલોકન કરે છે. ગુજરાત વડી અદાલતે દર્શાવેલ પગલાં આવી દરેક શક્યતાનું ધ્યાન રાખશે. એ સાચું છે કે પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવાની ક્વાયત અનિવાર્યપણે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ પર જ છોડવી જોઈએ, પરંતુ આ અદાલત આટલું અવલોકન કરી શકે છે કે ઉક્ત ચુકાદામાં દર્શાવેલ પ્રક્રિયા નિશ્ચિતરૂપે તમામ દાવાઓને સંતોષશે અને કોઈ અસંગતિ સર્જશે નહીં. [પરિચ્છેદ ૩૬][૩૩૪-ઈ-એચ]

૭. અપીલકર્તા નં. ૧ તથા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઉમેદવારોએ ‘ખુદી/સામાન્ય શ્રેણી’માં પસંદ થયેલા છેલ્લાં ઉમેદવારો કરતાં વધુ ગુણ

મેળવ્યા હતા એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા બાદ, તર્કસંગત પરિણામરૂપે ઉક્ત પસંદગી રદ કરવી અને સત્તાવાળાઓને અમારી દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષોના પ્રકાશમાં નવી સિરેથી પ્રક્રિયા હાથ ધરવાનો નિર્દેશ કરવો આવશ્યક બનતો. તેમ છતાં, પસંદ થયેલા ઉમેદવારોએ વાસ્તવમાં તાલીમ મેળવી લીધી છે અને હાલમાં નોકરીમાં છે તથા પૂરતી સંખ્યામાં ખાલી જગ્યાઓ ઉપલબ્ધ છે, તે હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલત રાહતને અનુરૂપ સ્વરૂપ આપે છે અને નીચે મુજબ નિર્દેશ આપે છે:— અ) ‘ઓબીસી મહિલા શ્રેણી’માંથી આવતાં અને ૨૭૪.૮૯૨૯ કરતાં વધુ ગુણ મેળવનાર તમામ ઉમેદવારોને, એટલે કે ‘સામાન્ય શ્રેણી— મહિલા’માં નિયુક્ત થયેલા છેલ્લાં ઉમેદવારે મેળવેલા ગુણ જેટલાંથી વધુ ગુણ મેળવનાર ઉમેદવારોને, ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસમાં કોન્સ્ટેબલ તરીકે નોકરીની ઓફર કરવામાં આવવી જોઈએ. બ) તે બાબતે યોગ્ય પત્રો સંબંધિત ઉમેદવારોને ચાર અઠવાડિયામાં મોકલવામાં આવશે. ક) જો સંબંધિત ઉમેદવારો પોતાનો વિકલ્પ ઉપયોગમાં લઈ નોકરીની ઓફર સ્વીકારે, તો તે બાબતનો સંદેશો સંબંધિત ઉમેદવારો દ્વારા બે અઠવાડિયામાં મોકલવામાં આવશે. ડ) આવી સ્વીકૃતિ પ્રાપ્ત થતા, સંહિતાગત તથા અન્ય ઔપચારિકતાઓ ત્રણ અઠવાડિયામાં પૂર્ણ કરવામાં આવશે. ઇ) ત્યારબાદ એક અઠવાડિયામાં નિયુક્તિ પત્રો આપવામાં આવશે અને સંબંધિત ઉમેદવારોને યોગ્ય જગ્યાએ મુકવામાં આવશે. ફ) વરિષ્ઠતા, પગાર નિર્ધારણ તથા અન્ય પ્રશ્નો સહિત તમામ હેતુઓ માટે, આવા ઉમેદવારોની નોકરીની ગણતરી નિયુક્તિ આદેશો બહાર પાડવામાં આવે તે તારીખથી કરવામાં આવશે. ગ) ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૫ અને ૮ માં ઉદ્દેખિત રાજ્ય સરકારના સોગંદનામાં દર્શાવ્યા મુજબ ૨૭૪.૮૯૨૯ કટ—ઓફ ધરાવતી સામાન્ય શ્રેણીની મહિલાઓની નોકરી પર માત્ર આ ચુકાદાને કારણે કોઈપણ રીતે અસર થવી જોઈએ નહીં. કારણ કે એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે ‘એસસી મહિલા શ્રેણી’માંથી આવતાં કોઈપણ ઉમેદવારે ૨૭૪.૮૯૨૯ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા નહોતાં, તેથી અરજદાર નં. ૨ તથા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા તમામ ઉમેદવારોના દાવાઓ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. [પરિચ્છેદ ૩૭, ૩૮] [૩૩૫—એ—એફ]

એસ. રવીન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયમૂર્તિ મુજબ.

૧. ઊર્ધ્વ અનામતની વિશેષતાઓ આ મુજબ છે: (૧) તે ખુદ્દી શ્રેણી દ્વારા, અથવા નિર્ધારિત શ્રેણી સિવાયના ઉમેદવારોની અન્ય શ્રેણીઓ દ્વારા, ભરાઈ શકતી નથી અને તે સંબંધિત સામાજિક શ્રેણીના ઉમેદવારો દ્વારા જ ભરવાની હોય છે (એસસી/એસટી/ઓબીસી); (૨) અનામત (નિર્ધારિત શ્રેણી)માંથી અનારક્ષિત (ખુદ્દી શ્રેણી) સ્થાને ગમન (‘માઈગ્રેશન’) ગુણઆધારિત કામગીરીના આધારે શક્ય છે; (૩) અનામતમાંથી ખુદ્દી શ્રેણીમાં ગમન થવાના કિસ્સામાં, અનામત શ્રેણીની ખાલી જગ્યા તે જ નિર્ધારિત શ્રેણીના, ક્રમમાં નીચલા સ્થાન પર આવેલા, અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા ભરવી જોઈએ, (૪) જો ઉમેદવારોની અછતને કારણે નિર્ધારિત શ્રેણીઓ દ્વારા ખાલી જગ્યાઓ ભરી શકાતી ન હોય, તો તે ખાલી જગ્યાઓ ‘આગળ ધપાવવાની’ હોય છે

અથવા નિયમો મુજબ યોગ્ય રીતે નિવારવાની હોય છે. [પરિચ્છેદ ૯][૩૪૧-એફ-એચ; ૩૪૨-એ]

૨. બીજી તરફ, આડી અનામતો, તેમના સ્વભાવથી, અસ્પર્શનીય ખાણા નથી અથવા પથ્થરમાં કોતરેલી નથી. તે તેમના આછાદનોના આધાર પર નિર્ભર હોય છે અને ‘અંતરસંકળાયેલી’ અનામતો છે. પરિણામે, ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદાના ફક્ત ૧૧ માં સ્પષ્ટતા સાથે દર્શાવાયેલા વિવિધ પગલાંના અમલ દ્વારા, તેમની ગણતરી અસ્પર્શનીય ‘ઊભી’ (અથવા “સામાજિક”) અનામતના ક્વોટાઓ સાથે સમકાલીન રીતે અને સાથે સાથે કરવાની રહે છે. તેમને આગળ ધપાવી શકાતી નથી. આડી અનામતના ક્વોટા ભરવા અંગે લાગુ પડતો પ્રથમ નિયમ સમાયોજનનો છે, અર્થાત્ ખુદી શ્રેણીની ગુણક્રમ યાદીમાં આડી શ્રેણીઓમાંથી કોઈ શ્રેણી ગુણઆધારે સમાયોજિત થાય છે કે કેમ તેની તપાસ કરવી, અને ત્યારબાદ વિશિષ્ટ નિર્દિષ્ટ/સામાજિક અનામતની અંદર તેવી આડી શ્રેણીના ક્વોટામાં તે મુજબ સમાયોજન કરવું. [ફક્ત ૧૦][૩૪૨-અ-ક]

૩. ખુદી શ્રેણી ‘ક્વોટા’ નથી, પરંતુ તે સર્વ સ્ત્રીઓ અને પુરુષો માટે સમાન રીતે ઉપલબ્ધ છે. તેવી જ રીતે, રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, ૨૦૦૭ (૮) એસીસી ૭૮૫ માં ઠરાવ્યા મુજબ, પુરુષો માટે પણ કોઈ ક્વોટા નથી. જો બીજો દૃષ્ટિકોણ સ્વીકારવામાં આવે [જેમ કે અજય કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી (૨૦૧૯) ૫ એએલજે ૪૬૬ માં અલ્હાબાદ વડી અદાલત અને સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ અને અન્ય વિ. ઉદય સિસોદે અને અન્ય (૨૦૧૯) એસીસી ઓનલાઈન એમપી ૫૭૫૦ માં મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતે ઠરાવ્યું છે, જેનો ઉલ્લેખ ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૨૦ માં કરવામાં આવ્યો છે], તો તેનું પરિણામ એવું આવશે કે મહિલા ઉમેદવારોની સંખ્યા, તેમની કામગીરીને અવગણીને, તેમની સામાજિક અનામત શ્રેણીઓ સુધી મર્યાદિત થઈ જશે અને તેથી તે તર્ક તથા યોગ્યતાનો વિનાશક બને છે. તેથી, બીજો દૃષ્ટિકોણ – કદાચ અજાણતાં સમર્થન આપે છે – પરંતુ નિશ્ચિતપણે એવો પરિણામ લાવે છે કે પસંદગી યાદીમાં મહિલાઓની સંખ્યા નિયમ દ્વારા સુનિશ્ચિત કુલ આંકડાકીય ક્વોટા સુધી મર્યાદિત રહી જાય. [પરિચ્છેદ ૧૧][૩૪૨-એ-ઈ]

૪. મારા મતે, જ્યારે સૌથી વધુ મેરિટ ધરાવતી શ્રેણીમાં મહિલાઓ ઉમેદવારો નિર્ધારિત ટકાવારી ૨૦% કરતાં વધુ (માની લો, ૪૦% અથવા ૫૦%) પ્રમાણમાં આવે છે, ત્યારે બીજો અભિપ્રાય સંપૂર્ણપણે ધરાશાયી થઈ જાય છે. અજેય કુમાર અને ઉદય સિસોદેમાં વ્યક્ત કરાયેલો ઉક્ત બીજો અભિપ્રાય, તેથી, મેરિટને દંડિત કરે છે. આ અદાલત દ્વારા યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૬૧૯ તથા અન્ય કેસોમાં માન્ય રાખવામાં આવેલ ગતિશીલતા અથવા સ્થળાંતરનો સિદ્ધાંત, ત્યારબાદ ભેદભાવપૂર્ણ રીતે લાગુ પડશે, કારણ કે તે વિશેષ શ્રેણીના પુરુષોની ગતિશીલતા માટે લાગુ પડશે, પરંતુ એવી વિશેષ શ્રેણીઓમાં મહિલાઓના મામલામાં લાગુ નહીં પડે, જેઓ ખુદી/ સામાન્ય શ્રેણીમાં તેમના સમકક્ષ જેટલા

અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવે છે (જેમ કે આ કેસના તથ્યો પરથી સ્પષ્ટપણે જણાય છે). [પરિચ્છેદ ૧૨][૩૪૨-અ-ફ; ૩૪૩-અ]

૫. ઊભી અને આડી બંને પ્રકારની અનામતો જાહેર સેવાઓમાં પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરવાની પદ્ધતિઓ છે. તેને કઠોર “ખાણા” તરીકે જોવી યોગ્ય નથી, જેમાં ઉમેદવારની યોગ્યતા, જે અન્યથા તેને ઓપન સામાન્ય શ્રેણીમાં દર્શાવા હકદાર બનાવે છે, તે બંધ થઈ જાય; જો રાજ્યની દલીલ સ્વીકારવામાં આવે તો એવો જ પરિણામ આવે. આમ કરવાથી સામુદાયિક અનામત ઊભી થાય, જેમાં દરેક સામાજિક શ્રેણી પોતાની અનામતની મર્યાદામાં જ સીમિત થઈ જાય અને તેથી યોગ્યતાનો ઇનકાર થાય. ખુદ્દી શ્રેણી સૌ માટે ખુદ્દી છે, અને તેમાં ઉમેદવારને દર્શાવવા માટે એકમાત્ર શરત યોગ્યતા છે, ભલે તે અથવા તેને કોઈપણ પ્રકારની અનામતનો લાભ ઉપલબ્ધ હોય કે ન હોય. [ફક્ટો ૧૫][૩૪૪-અ-ગ]

ઉદય ઉમેશ લલિત, ન્યાયમૂર્તિના ચુકાદામાં.

શ્રી વી.વી. ગિરી વિ. દિપ્પલા સુરી ડોરા અને અન્ય [૧૯૬૦] ૧
એસસીઆર ૪૨૬ – અનુસરવામાં આવ્યો. મેઘા શેઠ્ઠી વિ. રાજસ્થાન
રાજ્ય ૨૦૧૩ (૪) આરએલડબ્લ્યુ ૩૨૨૭ (૨૪.); નીલમ શર્મા વિ.
રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૫) એસીસી ઓનલાઈન રાજ
૧૩૯૧; આશા રામનાથ ઘોલપ વિ. ધ પ્રેસિડેન્ટ, ડિસ્ટ્રિક્ટ સિલેક્શન
કમિટી/કલેક્ટર (૨૦૧૬) એસીસી ઓનલાઈન બોમ ૧૬૨૩-૨૦;
કંચન વિશ્વનાથ જાગતાપ વિ. મહારાષ્ટ્ર એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ,
નાગપુર અને અન્ય (૨૦૧૬) ૧ મહ. એલ. જે. ૯૩૪; તેજસ્વિની
રઘુનાથ ગાલંદે વિ. ચેરિમેન, મહારાષ્ટ્ર પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, મુંબઈ
અને અન્ય (૨૦૧૯) ૪ મહ એલ જે. ૫૨-૨૦૭; ચારુશીલા વિ.
સ્ટેટ/મહારાષ્ટ્ર (૨૦૧૯) એસીસી ઓનલાઈન બોમ ૧૫૧૯;
શાંતાબાઈ લક્ષ્મણ દોઈફોડે વિ. સ્ટેટ/મહારાષ્ટ્ર (૨૦૨૦) એસીસી

ઓનલાઈન બોમ ૧૬૫૯; ઉત્તરાખંડ સબઓર્ડિનેટ સર્વિસ સિલેક્શન કમિશન અને અન્ય એક વિ. રંજિતા રાણા અને અન્ય એક (૨૦૧૯) એસીસી ઓનલાઈન ઉત્ત ૪૮૧; સુધીર કુમાર વિ. સ્ટેટ/ઉત્તરાખંડ અને અન્ય રિટ પિટિશન (એસ/બી) નં.૩૯૨/૨૦૧૭ તારીખ ૧૧.૧૨.૨૦૧૮; તમન્નાબેન અશોકભાઈ દેસાઈ વિ. શીતલ અમૃતલાલ નિશાર આર/એલપીએ નં.૧૯૧૦/૨૦૧૯ ઇન આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં.૧૮૯૬૮/૨૦૧૮ વગેરે, તારીખ ૦૫.૦૮.૨૦૨૦ના રોજ નિર્ધારિત – મંજૂર.

અજય કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્યો (૨૦૧૯) ૫ એએલજે ૪૬૬; સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ અને અન્ય એક વિ. ઉદય સિસોદે અને અન્યો (૨૦૧૯) એસસીસી ઓનલાઈન એમપી ૫૭૫૦ – અસ્વીકૃત.

યુપી રાજ્ય અને અન્ય વિ. આશિષ કુમાર પાંડે અને અન્ય (૨૦૧૬) એસીસી ઓનલાઈન ઓલ ૨૬૧૧; પ્રમોદ કુમાર સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય રિટ એ. નં. ૧૮૪૪૨/૨૦૧૮; ઇન્દ્રા સહાની અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય (૧૯૯૨) ૩ સપ્લ. એસીસી ૨૧૭; સ્વાતિ ગુપ્તા (સુશ્રી) વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૫) ૨ એસીસી ૫૬૦; [૧૯૯૫] ૧ એસસીઆર ૮૨૭; અનિલ કુમાર ગુપ્તા અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૫) ૫ એસીસી ૧૭૩; [૧૯૯૫] ૨ સપ્લ. એસસીઆર ૩૯૬; રાજેશ કુમાર

દરિયા વગેરે વિ. રાજસ્થાન જાહેર સેવા આયોગ અને અન્ય (૨૦૦૭) ૮
એસીસી ૭૮૫; [૨૦૦૭] ૮ એસસીઆર ૯૭૨; કે. કૃષ્ણ મૂર્તિ (ડૉ.)
અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય એક (૨૦૧૦) ૭ એસીસી ૨૦૨;
[૨૦૧૦] ૬ એસસીઆર ૯૭૨; જાહેર સેવા આયોગ, ઉત્તરાંચલ વગેરે
વિ. મમતા બિષ્ટ અને અન્ય (૨૦૧૦) ૧૨ એસીસી ૨૦૪; [૨૦૧૦]
૭ એસસીઆર ૨૮૯; આલોક કુમાર સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ
રાજ્ય અને અન્ય ; (૨૦૧૯) ૧૪ એસીસી ૬૯૨; [૨૦૧૮] ૧૪
એસસીઆર ૩૨૮ – સંદર્ભિત.

કેસ લો રેફરન્સ

[૨૦૧૮] ૧૪ એસ.સી.આર. ૩૨૮ નો ઉલ્લેખ પરા ૧૪ માં કરવામાં આવ્યો
(૧૯૯૨) ૩ સપ્ત. એસ.સી.સી. ૨૧૭ નો પેરા ૧૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં
આવ્યો છે

[૧૯૯૫] ૧ એસ.સી.આર. ૮૨૭ નો પેરા ૧૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૫] ૨ સપ્ત. એસ.સી.આર. ૩૯૬ નો પેરા ૧૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં
આવ્યો છે

[૨૦૦૭] ૮ એસ.સી.આર. ૯૭૨ નો પેરા ૧૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૦] ૬ એસ.સી.આર. ૯૭૨ નો પેરા ૧૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૦] ૭ એસ.સી.આર. ૨૮૯ નો પેરા ૧૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૧૯૬૦] ૧ એસ.સી.આર. ૪૨૬ ને પેરા ૨૨ માં અનુસરવામાં આવ્યો છે

રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયમૂર્તિએ આપેલા ચુકાદામાં

ઈન્દિરા સાવ્હની વિ. યુનિયન/ઈન્ડિયા , (૧૯૯૨) સપ્લ. (૩)
એસસીસી ૭૬૬; રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ
કમિશન (૨૦૦૭) ૮ એસસીસી ૭૮૫; [૨૦૦૭] ૮ એસસીઆર ૯૭૨
— પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

અનિલ કુમાર ગુપ્તા વિ. સ્ટેટ ઑફ યુપી, (૧૯૯૫) ૫ એસસીસી ૧૭૩;
[૧૯૯૫] ૨ સપ્લ. એસસીઆર ૩૯૬; સ્વાતિ ગુપ્તા વિ. સ્ટેટ ઑફ
યુપી (૧૯૯૫) ૨ એસસીસી ૫૬૦; [૧૯૯૫] ૧ એસસીઆર ૮૨૭;
જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઑફ યુપી (૨૦૧૦) ૩ એસસીસી ૧૧૯;
[૨૦૧૦] ૧ એસસીઆર ૩૨૫; અનુપલ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઑફ યુ.પી
(૨૦૨૦) ૨ એસસીસી ૧૭૩; [૨૦૧૯] ૧૨ એસસીઆર ૧૦૭૧ —
ઉલ્લેખિત.

મેઘા શેટ્ટી વિ. રાજ્ય/રાજસ્થાન ૨૦૧૩ (૪) આર.એલ.ડબલ્યુ.;
નીલમ શર્મા વિ. રાજ્ય/રાજસ્થાન (૨૦૧૫) એસ.સી.સી.
(ઓનલાઈન) રાજ ૧૩૯; તમન્નાબેન અશોકભાઈ દેસાઈ વિ. શીતલ
અમૃતલાલ નિશાર આર/એલ.પી.એ. નં. ૧૯૧૦ ઇન આર/સ્પેશિયલ
સિવિલ એપ. નં. ૧૮૯૬૮/૨૦૧૮, ગુજરાત વડી અદાલત દ્વારા
પ.ટ.૨૦૨૦ના રોજ નક્કી કરાયેલ; આશા રામનાથ ઘોલપ વિ. ધ

પ્રેસિડેન્ટ, ડિસ્ટ્રિક્ટ સિલેક્શન કમિશન/કલેક્ટર, (૨૦૧૬)
એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ૧૬૨૩; કંચન વિશ્વનાથ જાગતાપ અને
અન્ય એક વિ. મહારાષ્ટ્ર એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ અને અન્યો ૨૦૧૬
મહા. એલ.જે. ૯૩૪; તેજસ્વિની રઘુનાથ ગોલાંડે વિ. ચેરમેન, મહારાષ્ટ્ર
પબ્લિક સર્વિસિસ કમિશન ૨૦૧૯ મહા. એલ.જે. ૫૨૭; ચારુશિલા
વિ. રાજ્ય/મહારાષ્ટ્ર, (૨૦૧૯) એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ
૧૫૧૯; શાંતાબાઈ લક્ષ્મણ દોઈફોડે વિ. રાજ્ય/મહારાષ્ટ્ર (૨૦૨૦)
એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ૧૬૩૯; ઉત્તરાખંડ સબઓર્ડિનેટ સર્વિસ
સિલેક્શન કમિશન વિ. રંજિતા રાણા (૨૦૧૯) એસ.સી.સી.
ઓનલાઈન ઉત્તરાખંડ ૪૮૧ – અનુમોદિત.

અલ્હાબાદ અને મધ્ય પ્રદેશ (અજય કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ યુપી અને
અન્ય (૨૦૧૯) ૫ એએલજે ૪૬૬; સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ અને અન્ય
એક વિ. ઉદય સિસોદે અને અન્ય (૨૦૧૯) એસસીસી ઓનલાઈન
એમપી ૫૭૫૦ – અસ્વીકૃત.

આંધ્ર પ્રદેશ સરકાર વિ. પી.બી. વિજય કુમાર (૧૯૯૫) ૪ એસસીસી
૫૨૦; [૧૯૯૫] ૧ સપ્લ. એસસીઆર ૪૬૨; ભારત સંઘ વિ. રમેશ રામ
(૨૦૦૯) ૬ એસસીસી ૬૧૯; [૨૦૦૯] ૯ એસસીઆર ૭૭૫ – નો
સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

હનુમંત દત્ત શુક્લા વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૧૬ એસ.સી.સી.
જજ૭; આલોક કે.આર. સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય
સિવિલ અપીલ નં. ૧૧૩૭૦/૨૦૧૮; સુનૈના ત્રિપાઠી વિ. ઉત્તર પ્રદેશ
રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૨) ૩ એ.ડી.જે. ૪૬૩ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં
આવ્યો.

કેસ લો રેફરન્સ

(૨૦૧૮) ૧૬ એસ.સી.સી. જજ૭ પરા ૧ માં ઉલ્લેખિત

[૧૯૯૫] ૧ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૪૬૨ નો પરિચ્છેદ ૨માં ઉલ્લેખ કરવામાં
આવ્યો

(૧૯૯૨) ૩ સપ્લ્. એસ.સી.સી. ૭૬૬ પર પરિચ્છેદ ૬ માં આધાર રાખવામાં
આવ્યો

[૧૯૯૫] ૨ સપ્લ. એસ.સી.આર. ૩૯૬ નો પરા ૭ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૯૫] ૧ એસ.સી.આર. ૮૨૭ નો પરા ૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૨૦૧૦] ૧ એસ.સી.આર. ૩૨૫ નો પરિચ્છેદ ૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૨૦૦૭] ૮ એસસીઆર ૯૭૨ પર ફકરા ૮ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

[૨૦૦૯] ૯ એસ.સી.આર. ૭૭૫ નો ઉલ્લેખ પરિચ્છેદ ૧૦ માં કરવામાં આવ્યો

[૨૦૧૯] ૧૨ એસસીઆર ૧૦૭૧ નો ઉલ્લેખ પરિચ્છેદ ૧૨ માં કરવામાં આવ્યો
સિવિલ એપેલેટ/ઓરિજિનલ જ્યુરિસડિક્શન: મિસ.એપ્લિ. નં.

૨૬૪૧/૨૦૧૮, સ્પેશિયલ લિવ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૨૩૨૨૩/૨૦૧૮ માં.

અલાહાબાદ સ્થિત ન્યાયક્ષેત્રવાળી વડી અદાલતના રિટ પિટિશન – એ નંબર ૨૧૦૮૪/૨૦૧૭ માં તા. ૧૬.૦૫.૨૦૧૮ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે રિટ એપ્લિકેશન (સી) નં. ૨૩૭/૨૦૨૦ વિનોદ કુમાર દિવાકર, સૌરભ મિશ્રા, એ.એ.જી.ઓ., સુશ્રી વિભા દત્તા મખીજા, વિનય નવરે, ગોપાલ સંકરનારાયણન, નીરજ કિશન કૌલ, પી.એસ. પટવાલિયા, ડૉ. મનીષ સિંઘવી, પુરુષૈન્દ્ર કૌરવ, એસ.આર. સિંહ, એસ.આર. રંગટા, વરિષ્ઠ વકીલો, ગરિમા પ્રસાદ, અદલીબ નકવી, સુશ્રી નુપુર દુબે, પુરુષોત્તમ શર્મા ત્રિપાઠી, મુકેશ કુમાર સિંહ, સુશ્રી વાણી વ્યાસ, પ્રવીણ ગૌર, અનુરાગ દુબે, રાજેશ પાઠક, સુમિત્ર કુમાર, સુશ્રી કુમારી સુપ્રિયા, સુશ્રી ઉષા પાંડે, બિનોદ મિશ્રા, રવિ ચંદ્ર પ્રકાશ, અમિત, અભિષેક ત્રિપાઠી, શ્રુતંજય ભારદ્વાજ, અનિલ ભટ્ટ, દાનિશ જુબૈર ખાન, કુમાર ગૌરવ, રોબિન ખોખર, સુશ્રી અનુરાધા મિશ્રા, મયંક ક્ષીરસાગર, મુકેશ કુમાર, સિદ્ધાર્થ શર્મા, પાર્થસારથી બોઝ, સુશ્રી પંખુરી, અંકુર ચાદવ, સુમિત્ર પ્રાગલ, સુશ્રી અમિતા સિંહ કલકલ, અર્જુન ગર્ગ, સુશ્રી રતિ ટંડન, સૌરભ કિર્પાલ, અનુરુપ ચક્રવર્તી, સુશ્રી નિદા ખાન, પી. એન. પુરી, સુરેન્દ્ર સિંહ રાણા, શાંતનુ જુગતાવત, ઇક્ષિત સિંઘલ, મોહિત કૌશિક, સુશ્રી ભાનુ પ્રિયા શર્મા, પ્રશાંત અગ્રવાલ, આશુતોષ ચતુર્વેદી, એમ/એસ. મુકેશ કુમાર સિંહ એન્ડ કો., ડી.કે. ગર્ગ, સીમાંત સિંહ, ધનંજય ગર્ગ, સુધીન્દ્ર ત્રિપાઠી, અભિષેક ગર્ગ,

શાહિલ અહમદ સૈયદ, મોહમ્મદ પરવેઝ દબાસ, ઉઝ્બી જમિલ હુસૈન, કાઝી વકીલ અહમદ, દાનિશ અહમદ સૈયદ, આર.કે. સિંહ, સુશ્રી નીરજ સિંહ, સુશ્રી ઋતુ રેણીવાલ, સુશ્રી અંજુ કે. વાર્કી, દિવ્યકાંત લાહોટી, પરિક્ષિત આહુજા, પ્રવીણા બિષ્ટ, સુશ્રી વિંધ્યા મહેરા, સુશ્રી મધુર ઝાવર, કાર્તિક લાહોટી, જય ગોપાલ સાબૂ, સતીશ પાંડે, સલીમ અન્સારી, ઉમંગ ત્રિપાઠી, સુશ્રી નિનંદા નાયર, આદર્શ ત્રિપાઠી, અનીશ ગુપ્તા, નિખિલ કંદપાલ, ગૌરવ શ્રીવાસ્તવ, સંજય કે. અગ્રવાલ, સુશ્રી અંકિતા ખરે, સાર્થક નેમા, રોહિત સોહગૌરા, સુચશ મોહન ગુરુ, વર્ધમાન કૌશિક, અશ્વની કુમાર દુબે, અનિલ એ. થોમસ, મનીષ કુમાર, અમન ઝા, આશુતોષ મોહન, આર. સી. કોહલી, એલ.સી. પટને, રાઘવ પાંડે, સુશ્રી રેખા પાંડે, કૃષ્ણ એમ. સિંહ, એસ. આર. સેટિયા, મયંક પાંડે, ગૌરવ, નિખિલ જૈન, રાજુવ રંજન ઢિવેદી, હાજર રહેલા પક્ષકારો તરફથી વકીલો.

અદાલતનો ચુકાદો ઉદય ઉમેશ લલિત, ન્યાયમૂર્તિએ આપ્યો હતો.

મિસ.એપિલ. નં. ૨૬૪૧/૨૦૧૯ ૧. ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસમાં કોન્સ્ટેબલના પદો ભરવા માટે શરૂ કરાયેલ પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેનાર તથા અનુક્રમે ૨૭૬.૫૯૪૯ અને ૨૩૩.૧૯૦૮ ગુણ મેળવનાર સુશ્રી સોનમ તોમર અને સુશ્રી રીતા રાણી દ્વારા આ મિસ.એપિલ. કરવામાં આવી છે. તેમણે અનુક્રમે અન્ય પછાત વર્ગ-મહિલા અને અનુસૂચિત જાતિ-મહિલા શ્રેણીમાં અરજી કરી હતી.

૨. તેમના દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ અદાલત દ્વારા તા. ૨૪.૦૭.૨૦૧૮ ના તેના આદેશમાં આઈ.એ. નં. ૧૦૩૯૪/૨૦૧૮ (આશિષ કુમાર યાદવ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય) માં આપવામાં આવેલા નિર્દેશો હોવા છતાં તેમનો દાવો રાજ્ય સરકાર દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે અને તેમનો દાવો અવગણીને સામાન્ય મહિલા વર્ગમાં તેમની કરતાં ઓછા ગુણ ધરાવતા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

૩. આ મિસ.એપિલ.ના હેતુઓ માટે સંબંધિત મૂળભૂત તથ્યો, દિનાંક ૨૪.૦૭.૨૦૧૮ ના ઉક્ત આદેશમાં દર્શાવ્યા મુજબ, નીચે મુજબ છે: –“વર્ષ ૨૦૧૩માં, પોલીસ કોન્સ્ટેબલોના ૪૧,૬૧૦ પદો [યુ.પી. સિવિલ પોલીસ/પ્રોવિન્શિયલ આર્મ્ડ કોન્સ્ટેબ્યુલરી (પીએસી)/ફાયરમેન] ભરવા માટે પસંદગી પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવી હતી. આવશ્યક પરીક્ષા બાદ, ૧૬.૦૭.૨૦૧૫ ના રોજ પરિણામ જાહેર કરવામાં આવ્યું, જેમાં ૩૮૩૧૫ ઉમેદવારો સફળ થયા હતા. તેથી, તે તારીખે ૩૨૯૫ જગ્યાઓ ખાલી રહી ગઈ હતી, કારણ કે યોગ્ય ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હતા.

એ ઉદ્દેશ કરવો આવશ્યક છે કે ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસમાં સબ-ઇન્સ્પેક્ટરોની પસંદગી માટેની પ્રક્રિયા સમકાલીન રીતે ચાલી રહી હતી અને ઉક્ત પ્રક્રિયા અંગે ઉઠાવવામાં આવેલા પડકારમાં, અલ્હાબાદ સ્થિત ન્યાયવિધિક વડી અદાલતે સાકેત કુમાર અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય

અને ૨ અન્ય૧ કેસમાં તા. ૨૯.૦૫.૨૦૧૫ના તેના આદેશ દ્વારા દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો કે મુખ્ય પરીક્ષાની ઉત્તરપત્રિકાઓમાં જવાબ આપતી વખતે જેમણે બ્લેડ અને વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કર્યો હતો એવા ઉમેદવારો અયોગ્ય ઠેરવવામાં આવે અને તેમના નામો પસંદગી યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવે.

આ મામલો આ અદાલત સમક્ષ અપીલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો અને તા. ૧૯.૦૧.૨૦૧૬ ના તેના નિર્ણયમાં (હનુમાન દત્ત શુક્લા અને અન્ય વિ. સ્ટેટ/યુપી અને અન્ય૨), એવો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો કે જેઓએ બ્લેડ અને વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કર્યો હતો તેઓને અયોગ્ય ઠેરવવા ન જોઈએ. તેમ છતાં, ત્યાં સુધીમાં, સાકેત કુમાર૧ માં પસાર કરાયેલા આદેશની શરતો મુજબ વરિષ્ઠતા યાદીનું પુનઃકાર્ય કરી પસંદગીની પ્રક્રિયા આગળ વધી ગઈ હતી. તેથી, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે સાકેત કુમાર૧ માં આપવામાં આવેલી દિશાઓના પરિણામે પસંદ થયેલા ઉમેદવારોને પસંદગીની પ્રક્રિયામાંથી બહાર ન કાઢવા જોઈએ, પરંતુ જેઓએ બ્લેડ અને વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કર્યો હતો તે ઉમેદવારોને કલ્પિત પસંદગીમાં અનુકૂળતા અથવા લાભ આપવામાં આવવો જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પસંદગી યાદીનું પુનઃકાર્ય કરવાની આજ્ઞા કરવામાં આવી હતી અને જો બ્લેડ અને વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કરનાર ઉમેદવારો હવે પસંદગી યાદીનો ભાગ હોવાનું જણાય, તો તેમને સંબંધિત પદો માટે

પસંદગી સહિત યોગ્ય અનુકૂળતા આપવામાં આવે. તેવું પણ નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યું હતું કે ચુકિતપૂર્વક તો મૂળ પસંદગી યાદીમાંથી સમાન સંખ્યાના ઉમેદવારોને સ્થળચ્યૂત કરવાના થાય, પરંતુ કારણ કે તે વ્યક્તિઓ પહેલેથી જ તાલીમ પૂર્ણ કરી ચૂક્યા હતા અને તેઓમાંથી કેટલાકે પદો સંભાળી લીધા હતા, તેથી તે ઉમેદવારોને સેવામાંથી બહાર ન કાઢવા જોઈએ. આ અદાલતે વધુમાં એ પણ નિર્દેશ આપ્યો હતો કે આ પ્રક્રિયામાં, સામાન્ય પસંદગીથી વધારાના રૂપે પસંદ કરાયેલ ઉમેદવારોની વધારાની સંખ્યા વધારાના પદો સામે ગણવામાં આવે અને તેને પસંદગી માટેના મૂળ પદોના ભાગરૂપે માનવામાં ન આવે.

એચડી શુક્લા ૨ માં આ રીતે પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત ત્યારબાદ પોલીસ કોન્સ્ટેબલોની પસંદગીની પ્રક્રિયામાં, જે સમકાલીન રીતે ચાલી રહી હતી, સ્વીકારવામાં આવ્યો અને પરિણામે પસંદગી યાદીનું પુનઃકાર્યકરણ કરવામાં આવ્યું. તેથી, જેઓ ઉમેદવારોએ બ્લેડ અને વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કર્યો હતો તેઓ બધાને પસંદગી પ્રક્રિયામાં વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવ્યા અને તેમાંના કેટલાકની ખરેખર પસંદગી પણ કરવામાં આવી. પસંદગી યાદીના પુનઃકાર્યકરણમાં, હનુમાન દત્ત શુક્લા ૨ માં જાહેર કરાયેલા કાનૂનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં ૪૪૨૯ ઉમેદવારોને લાભ અથવા ફાયદો આપવામાં આવ્યો; અર્થાત્, તે ૪૪૨૯ ઉમેદવારોને, જે પદોની સંખ્યા માટે પસંદગી

હાથ ધરવામાં આવી હતી તેનાથી વધારાની નિમણૂકો તરીકે ગણવામાં આવશે.

૧ રિટ એ. નં.૬૭૭૮૨/૨૦૧૪, (૨૦૧૫ એસસીસી ઓનલાઈન ઓલ ૧૨૫૦) ૨ (૨૦૧૮) ૧૬ એસસીસી ૪૪૭

તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના તેના ચુકાદામાં [આશિષ કે.આર. પાંડે અને ૨૪ અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને ૨૯ અન્ય૩], અલ્હાબાદની ન્યાયિક વડી અદાલતે નોંધ્યું હતું કે આડવી અનામતનો અમલ યોગ્ય રીતે કરવામાં આવ્યો ન હતો અને તેથી રાજ્યને આડવી અનામતની ખાલી જગ્યાઓની પુનઃગણતરી કરવાની પ્રક્રિયા નવી સિરેથી હાથ ધરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. આ મામલો પણ સબ-ઈન્સ્પેક્ટરોની પસંદગી પ્રક્રિયા સંબંધિત હતો. લગભગ તે જ સમયગાળામાં, મનોજ કે.આર. અને અન્ય૪ મામલામાં વડી અદાલતે અન્ય એક નિર્ણય આપ્યો હતો, જેમાં કોન્સ્ટેબલોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં આશિષ કે.આર. પાંડેના સિદ્ધાંતને અપનાવવામાં આવ્યો હતો.

તા. ૪.૫.૨૦૧૮ના રોજ અલ્હાબાદ સ્થિત ન્યાયક્ષેત્રની વડી અદાલતે ઉપેન્દ્ર અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૫ માં નિર્ણય આપ્યો હતો, જેમાં અનામત અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓને પડકારવામાં આવી હતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આડ અનામતની સંકલ્પના અનુસાર, જો આડ અનામત માટે યોગ્ય સંખ્યામાં ઉમેદવારો

ઉપલબ્ધ ન હોય, તો ખાલી જગ્યાઓને આગામી પસંદગી પ્રક્રિયામાં આગળ ધપાવવી શક્ય બનશે નહીં. વડી અદાલતે આ રજૂઆત સ્વીકારી હતી અને આદેશ આપ્યો હતો કે આડ અનામતની ખાલી જગ્યાઓનો આગામી પસંદગીમાં કોઈ આગળવહન કરવામાં આવશે નહીં.

આથી બાબત સ્પષ્ટ હતી કે આડી અનામત માટે નિર્ધારિત બેઠકો ભરવા માટે યોગ્ય સંખ્યામાં ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોય તે સ્થિતિમાં આવી ખાલી જગ્યાઓનું આગળ ધપાવવું થવાનું નથી. આદેશ દર્શાવે છે કે આડી અનામતમાં આગળ ધપાવવાના સિદ્ધાંતને અપનાવી રાજ્યએ આશરે ૨૩૧૨ ખાલી જગ્યાઓ ભરી નહોતી. તેથી, ઉપેન્દ્રના કેસમાં વડી અદાલતે જારી કરેલા નિર્દેશોના પરિણામે, ૨૩૧૨ ખાલી જગ્યાઓનો લાભ વર્તમાન પસંદગી પ્રક્રિયા સંબંધિત ઉમેદવારોને જ મળવો જોઈએ.

રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે રાજ્યએ તે ૨૩૧૨ ખાલી જગ્યાઓ અંગે પસંદગીની કોઈ પ્રક્રિયા હાથ ધરી નહોતી.

... .. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે આ ૨૩૧૨ ખાલી જગ્યાઓ સિવાય, મૂળ પસંદગીમાં ભરવાની હજી ૯૮૨ ખાલી જગ્યાઓ બાકી છે.” પરિસ્થિતિઓમાં, આ અદાલતે રાજ્યને ૨૩૧૨ + ૯૮૨ ખાલી જગ્યાઓ સંબંધે પસંદગીની પ્રક્રિયા અનુસાર પૂર્ણ

કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો ૩ રિટ એ. નં.૩૭૫૯૯/૨૦૧૫ (૨૦૧૬ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન એ.એલ.એલ. ૧૮૭)

૪ ૨૦૧૭ એસીસી ઓનલાઈન એએલએલ ૨૭૫૯

૫ રિટ સી. નં.૩૪૧૭/૨૦૧૬; ૨૦૧૮ (૭) એ.ડી.જે. ૩૭

કાયદા મુજબ. તેમજ એવો પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે આ ખાલી જગ્યાઓ ભરવામાં અનામતનો સિદ્ધાંત અનુસરવામાં આવશે અને રાજ્ય પસંદગીની પ્રક્રિયા દરમિયાન નક્કી કરાયેલા આવશ્યક લઘુત્તમ લાયકાત ગુણોનું પાલન કરશે અને ગુણક્રમ મુજબ તમામ પાત્ર ઉમેદવારોને વિચારણામાં લેશે. તેમજ આપું પણ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું: -

“એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે માત્ર એટલા કારણસર કે કોઈ ઉમેદવારે બ્લેડ અથવા વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કર્યો હતો, તેને પસંદગી પ્રક્રિયાથી બહાર રાખવામાં આવશે નહીં. જો તેની મેરીટ સ્થિતિ અન્યથા તેની પસંદગી થવી જરૂરી બનાવે છે અને તેને તે માટે હકદાર બનાવે છે, તો માત્ર બ્લેડ અને વ્હાઈટનરના ઉપયોગના કારણે તેને કોઈ હાનિ પહોંચાડવામાં આવશે નહીં.” ૪. તે પછી ટૂંક સમયમાં જ આ અંગે શંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી કે ઉપરોક્ત મુજબનો નિર્દેશ ફક્ત પુરુષ ઉમેદવારોને જ લાગુ પડશે કે કેમ. તેથી, તા. ૧૭.૦૯.૨૦૧૯ ના આદેશમાં નીચે મુજબ નોંધ કરવામાં આવી હતી: -

“શ્રી વિનોદ દીવાકર, રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન એ.એ.જી. એ નિવેદન કર્યું છે કે આ અદાલતે ૨૪.૦૭.૨૦૧૯ના રોજ આપેલ દિશાનિર્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને,

માત્ર એટલા કારણસર કે કોઈ ઉમેદવારે બ્લેડ/વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કર્યો હતો, તેને પસંદગી પ્રક્રિયામાંથી બાકાત રાખવામાં આવશે નહીં અને જો ઉમેદવારની મેરિટ સ્થિતિ એ માંગ કરતી હોય અને તેને પસંદ થવાનો હક આપતી હોય, તો માત્ર બ્લેડ/વ્હાઈટનરનો ઉપયોગ કરવાના કારણે તેની સામે કોઈ હાનિકારક અસર પેદા કરવામાં આવશે નહીં. નિવેદન નોંધમાં લેવાયું છે.” પ. તા. ૨૪.૦૭.૨૦૧૯ના આદેશના પાલનમાં, રાજ્ય તરફથી તા. ૧૩.૧૧.૨૦૧૯નું એક સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં અન્ય બાબતો ઉપરાંત નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું હતું :-

“૩.૩- ખુદ્દી શ્રેણીના ૫ ડી.એફ.એફ. પુરુષોમાં, ૧ ડી.એફ.એફ. મહિલા અને ૧૮૭ મહિલા (સામાન્ય) ની પસંદગી કરવામાં આવી છે. આ પ્રક્રિયા આડી અનામત પૂર્ણ કરે છે.

૪- વિવિધ વર્ગો માટેની કટ-ઓફ ગુણમર્યાદા નીચે મુજબ છે-

	ઓસી	ઓબીસી	એસસી	એસટી
પુરુષ કટ ઓફ	૩૧૩.૬૧૬	૩૦૭.૨૩૩	૨૮૩.૪૦૩૩	૨૪૭.૨૩૩૩

સ્ત્રી (સામાન્ય વર્ગ) માટેની કટ ઓફ - ૨૭૪.૮૮૨૮. ૩૧૩.૬૧૬ કરતાં વધુ ગુણ મેળવનારા તમામ ઓબીસી, એસસી અને એસટી ઉમેદવારોની પણ ખુદ્દી / અનામત વિનાની શ્રેણીમાં પસંદગી કરવામાં આવી છે.”

૬. રાજ્ય તરફથી સામાન્ય વર્ગની સ્ત્રી ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત પદો

સામે ઓબીસી સ્ત્રી અને એસસી સ્ત્રી ઉમેદવારોના દાવાની વિચારણા કરવામાં આવી નથી, તે કાર્યવાહીથી વ્યથિત થઈ આ મિસ.એપિલ. અન્ય બાબતો ઉપરાંત નીચે મુજબ રજૂ કરીને કરવામાં આવી છે :-“૧૩. સામાવાળા રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલ તા. ૧૩.૧૧.૨૦૧૮ ના પાલન સોગંદનામાના પરિચ્છેદ જના અવલોકનથી જાણવા મળે છે કે જ્યારે સામાન્ય/ખુદ્દી/અનામત વિનાની શ્રેણીના પુરુષ ઉમેદવારો માટેની કટ ઓફ ગુણસીમા (૩૧૩.૬૧૬) કરતાં વધુ ગુણ મેળવનારા ઓબીસી, એસસી, એસટી વર્ગના તમામ પુરુષ ઉમેદવારોની પણ પસંદગી કરવામાં આવી છે, ત્યારે અરજદાર/અરજીકર્તાઓ જેવી ઓબીસી/એસસી/એસટી સ્ત્રી વર્ગની ઉમેદવારો પર એ જ માપદંડ લાગુ કરવામાં આવ્યો નથી, યદ્યપિ તેમણે સામાન્ય/ખુદ્દી/અનામત વિનાની શ્રેણીની સ્ત્રી ઉમેદવારો માટેની કટ ઓફ ગુણસીમા (૨૭૪.૮૮૨૮) કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા છે.

૧૪. આ બાબત માનપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે મહિલા ઓબીસી વર્ગને સંબંધિત અરજદારગણ/અભ્યર્થીઓમાંથી ૨૧ જણાએ રાજ્યના તારીખ ૧૩.૧૧.૨૦૧૮ ના પાલન-સોગંદનામા મુજબ પસંદ થયેલ જાહેર કરાયેલા મહિલા (સામાન્ય વર્ગ) ઉમેદવારો માટેના કટ-ઓફ ગુણ કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા છે.” તેથી, અરજદારગણ પ્રાર્થના કરે છે: - “(એ) વર્તમાન અરજી મંજૂર કરવામાં આવે અને સામાવાળા રાજ્યને આ અત્રેના

અરજદારગણ/અભ્યર્થીઓ [મહિલા ઓબીસી/એસસી ઉમેદવારો], જેમણે ૨૦૧૩ની કોન્સ્ટેબલ ભરતી પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો હતો અને સામાન્ય/ખુદ્ધા/અનામત વિનાના વર્ગની મહિલા ઉમેદવારો માટેના કટ-ઓફ ગુણ (૨૭૪.૮૯૨૮) કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા, તેમને પસંદ કરવાની દિશા આપવામાં આવે;”

૭. ત્યારબાદ, સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઉમેદવારો દ્વારા સમાન રાહતની માંગ સાથે આઈ.એ. નં. ૨૫૬૧૧/૨૦૧૯ દાખલ કરવામાં આવી છે. આ અદાલત દ્વારા તારીખ ૦૪.૦૩.૨૦૨૦ ના રોજ પારિત આદેશમાં આ મુજબ જણાવાયું હતું: -

“એમ.એ. નં.૨૬૪૧/૨૦૧૯ માં બે અરજદારોના સંદર્ભે કેસ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે આઈ.એ. નં.૨૫૬૧૧/૨૦૧૯ માં અન્ય ૨૦ ઉમેદવારોના સંદર્ભે મામલો ઉઠાવવામાં આવી રહ્યો છે. આઈ.એ. નં.૨૫૬૧૧/૨૦૧૯ માં ૨૪.૩.૨૦૨૦ના રોજ પરત ફરવા યોગ્ય એવી નોટિસ જારી કરો.

સુશ્રી વિભા દત્તા મખીજા, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, નિષ્પક્ષપણે સ્વીકારે છે કે ૩૨ મહિલા ઉમેદવારોમાંથી ૧૧ ઉમેદવારો અનુસૂચિત જાતિની છોકરીઓની શ્રેણી સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે અન્ય ૨૧ ઉમેદવારો અન્ય પછાત વર્ગની છોકરીઓની શ્રેણી સાથે સંબંધિત છે અને અનુસૂચિત

જાતિ-છોકરીઓની શ્રેણી સાથે સંબંધિત ઉમેદવારો અંગે કોઈ મામલો બનતો નથી.

જ્યાં સુધી ઓબીસી છોકરીઓનો પ્રશ્ન છે, સુશ્રી વિભા દત્તા મખીજા, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ રજૂ કરે છે કે આ તમામ છોકરીઓએ કટ-ઓફ એટલે કે ૨૭૪.૮૯ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હતા, જે મહિલાઓ (સામાન્ય) શ્રેણી માટે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. અમારી દૃષ્ટિ અનુપાલન સોગંદનામાના પાનું ૧૧૦ તરફ દોરવામાં આવે છે, જે દર્શાવે છે કે ૨૭૪-૨૭૫ના પરિસરમાં ગુણ મેળવનાર કેટલીક મહિલા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

એ રજૂઆત છે કે ઓબીસી યુવતીઓની શ્રેણીની અરજદાર યુવતીઓએ પસંદ કરાયેલ સામાન્ય શ્રેણીની યુવતીઓ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હતા.

રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આગળ ધપાવવાનો પ્રયત્ન કરાયેલ રજૂઆતોમાંથી એક એવી હતી કે ઓબીસી મહિલા વર્ગ પ્રથમ ચક્રમાં જ પહેલેથી પૂર્ણ થઈ ગયો હતો અને હનુમાન દત્ત શુક્લાનાર કેસમાં તથા ત્યારબાદ એ જ ધોરણે નક્કી કરાયેલા કેસોમાં આ અદાલતે આપેલા નિર્દેશોના અનુસંધાને હાથ ધરાયેલ પસંદગી માત્ર તે ઉમેદવારો સુધી જ મર્યાદિત હતી, જેઓએ બ્લેક્સ/ઈરેક્સ અથવા વ્હાઈટનર્સનો ઉપયોગ કર્યો હોવાને કારણે અયોગ્ય ઠરાવવામાં આવ્યા હતા. કારણ કે પસંદગી આવા ઉમેદવારો સુધી મર્યાદિત હતી, અને ઓબીસી મહિલા વર્ગ પહેલેથી

જ પૂર્ણ થઈ ગયો હતો, તેથી ઓબીસી મહિલા ઉમેદવારોમાંથી કોઈ ઉમેદવારની નિમણૂક કરી શકાય તેમ નહોતી. જોકે, હકીકત એ જ રહે છે કે સામાન્ય વર્ગમાંથી આવતી અને પૃષ્ઠ ૧૧૦ મુજબ ૨૭૪-૨૭૫ના અવકાશમાં ગુણ મેળવનારી મહિલાઓની નિશ્ચિતપણે નિમણૂક કરવામાં આવી છે, જ્યારે અરજદાર ઓબીસી યુવતીઓએ તેમની કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હતા.

અતએવ, પ્રથમદષ્ટિયા એ તર્કસંગત જણાતું નથી કે સામાન્ય વર્ગના એવા ઉમેદવારોની નિમણૂક કેવી રીતે થઈ શકે જેમણે અરજદાર યુવતીઓ કરતાં ઓછા ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા.” ૮. ત્યારબાદ, આ અદાલતે તા. ૨૨.૦૭.૨૦૨૦ ના રોજ પસાર કરેલ આદેશ નીચે મુજબ હતો:—

“રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન એ.એ.જી. શ્રી વિનોદ દિવાનકરે રજૂ કર્યું કે પુરુષ કોન્સ્ટેબલ્સની શ્રેણીમાં, ખુદી શ્રેણીના ઉમેદવારો માટેની કટ-ઓફ, અર્થાત્ ૩૧૩.૬૧૬ કરતાં વધુ ગુણ મેળવનારા ઓબીસી, એસસી અને એસટી ઉમેદવારોને પણ ખુદી/અનામત વિનાની શ્રેણીમાં પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ, મહિલા ઉમેદવારો અંગે એ જ માપદંડ લાગુ કરવામાં આવ્યો નહોતો અને આવી કાર્યવાહી માટેનું સમર્થન તેની વડી અદાલતે રિટ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૫૯૯/૨૦૧૫ માં તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ ના તેના આદેશ તથા રિટ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૪૪૨/૨૦૧૮ માં તા. ૨૦.૦૨.૨૦૧૯ ના આદેશમાં આપેલ

દિશા-નિર્દેશોના આધારે હતું.” ૯. રાજ્ય સરકારે પોતાના સોગંદનામાંમાં લીધેલો અભિપ્રાય નીચે મુજબ હતો:-

૧] સોગંદનામું તા. ૨૯.૧૧.૨૦૧૯ “એ. વર્ષ ૨૦૧૩માં પોલીસ કોન્સ્ટેબલ (યુપી સિવિલ પોલીસ/પીએસી/ફાયરમેન) ની ૪૧૬૧૦ જગ્યાઓ ભરવા માટે પસંદગી પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવી હતી. વિગતો નીચે મુજબ છે:-

કોષ્ટક-૧

નં.	વર્ગ	સિવિલ પોલીસ	પી.એ.સી.	ફાયરમેન	કુલ
૧	ખુદ્દુ	૧૭૭૫૦	૨૦૧૬	૧૦૩૮	૨૦૮૦૪
૨	ઓબીસી	૯૫૮૫	૧૦૮૯	૫૬૧	૧૧૨૩૫
૩	એસસી	૭૪૫૫	૮૪૭	૪૩૬	૮૭૩૮
૪	એસટી	૭૧૦	૮૧	૪૨	૮૩૩
	કુલ	૩૫૫૦૦	૪૦૩૩	૨૦૭૭	૪૧૬૧૦

બી. આડું અનામતનું સ્થાન નીચે મુજબ છે-

કોષ્ટક-૨

લંબ અનામત	કુલ ખાલી જગ્યાઓ	આડી અનામતની ખાલી જગ્યાઓ			
		ભૂતપૂર્વ-સેવાકર્મી ૦૫%	ડીએફએફ ૦૨%	હોમ-ગાર્ડ (ફક્ત (સિવિલ) પોલીસ અને	સ્ત્રી (માત્ર (સિવિલ) પોલીસ માટે) ૨૦%

				પી.એ.સી. ૦૫%)	
ખુદ્દુ	૨૦૮૦૪	૧૦૪૦	૪૧૬	૮૮૮	૩૫૫૦
અન્ય પછાત વર્ગ	૧૧૨૩૫	૫૬૨	૨૨૫	૫૩૪	૧૮૧૭
એસસી	૮૭૩૮	૪૩૭	૧૭૫	૪૧૫	૧૪૮૧
એસટી	૮૩૩	૪૨	૧૭	૪૦	૧૪૨
કુલ	૪૧૬૧૦	૨૦૮૧	૮૩૩	૧૮૭૭	૭૧૦૦

આવશ્યક પરીક્ષા તથા અન્ય પ્રક્રિયાઓ પૂર્ણ કર્યા બાદ ૧૬-૦૭-૨૦૧૫ના રોજ પરિણામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. ૩૮૩૧૫ ઉમેદવારોને સફળ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા અને સંબંધિત વર્ગોમાં યોગ્ય ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોવાને કારણે ૩૨૮૫ જગ્યાઓ ખાલી રહી હતી.

--- --- ---

સી. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તા. ૨૪-૦૭-૨૦૧૮ ના આદેશના પાલનરૂપે, સરકારની અનામત નીતિને ધ્યાનમાં રાખીને, ગુણક્રમ અનુસાર ૩૨૮૫ પદો સામે પસંદગીઓ કરવામાં આવી છે. પરિણામ તા. ૧૧.૧૧.૨૦૧૮ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યું છે. અહીં ઉલ્લેખ કરવો પ્રાસંગિક છે કે (સિવિલ) પોલીસના ૩૫૫૦૦ પદો (કોષ્ટક-૨) સામે મહિલા ઉમેદવારો માટે ૭૧૦૦ પદો અનામત રાખવામાં આવ્યા હતા, જેમાંથી ૩૫૫૦ પદો સામાન્ય મહિલા ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત કરવામાં

આવ્યા હતા. આ તબક્કે, ઓબીસી અને એસસી મહિલા ઉમેદવારોને સંબંધિત વર્ગોમાં તેમની આવશ્યક સંખ્યાથી વધુ પ્રમાણમાં પહેલેથી જ લેવામાં આવ્યા હતા. ૩૫૫૦ની સરખામણીએ મહિલા ઉમેદવારો માત્ર ૩૦૬૨ જ હતા (સંદર્ભ: કોષ્ટક-૨). તેથી, ૩૫૫૦ ખુદા વર્ગની મહિલા ઉમેદવારો સામે તેમની અનામત કોટા પૂર્ણ કરવા માટે ખુદા વર્ગમાં ૧૮૮ સામાન્ય મહિલા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી છે.”

૨. ૨૧.૦૭.૨૦૨૦ તારીખનું સોગંદનામું “૧૩. ફરીથી પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવે છે કે સિવિલ પોલીસમાં, કુલ ૩૫૫૦ ખાલી જગ્યાઓમાંથી ૧૯૭૦ અન્ય પાછળા વર્ગ માટે, ૧૪૯૧ અનુસૂચિત જાતિ માટે અને ૧૪૨ અનુસૂચિત જનજાતિ મહિલા ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવી હતી. ફરીથી પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવે છે કે અન્ય પાછળા વર્ગ અને અનુસૂચિત જાતિની મહિલા ઉમેદવારોએ ખાલી જગ્યાઓ સામે પહેલેથી જ પસંદગી મેળવી લીધી હતી, તેથી અનુગામી પસંદગીમાં તેમની મેરીટનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી.”

૧૦. રાજ્ય દ્વારા અલાહાબાદ સ્થિત ન્યાયવિભાગની વડી અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા રિટ એપ્લિકેશન નં. ૩૭૫૯૯/૨૦૧૫માં આપવામાં આવેલ ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ તારીખના આદેશ પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હોવાથી, ઉક્ત આદેશમાં કરાયેલ કેટલીક સંબંધિત નોંધો અહીં ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:—

આથી, એવું ફરજિયાત નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે સમાયોજન/સમાવેશ કરતી વખતે જો ઓબીસી વર્ગનો વિશેષ વર્ગનો ઉમેદવાર ખુદ્દા વર્ગમાં સમાયોજિત થયેલા તેના/તેની સમકક્ષ ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કરેલો હોય, તો તેને ખુદ્દા વર્ગમાં ખસેડી શકાતો નથી. આપું ખસેડવું ઊભી અનામત સમાન ગણાશે, જે અનુમત્ય નથી અને આડી અનામતની સંકલ્પનાથી અસંગત છે. આડી અનામત ઊભી અનામતને આડે આવે છે; તેથી સમાયોજન/સમાવેશ કરતી વખતે ‘મેરિટ’ની કોઈ સંકલ્પના રહેતી નથી.

--- --- ---

સામાવાળાઓ ૬ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે એવો આગ્રહ કર્યો કે (૧) ગુણક્રમના આધારે પસંદ થયેલી મહિલાઓને, સંબંધિત વર્ગમાં સમાયોજિત કરવાનાં મહિલાઓ ઉમેદવારોની સંખ્યા નક્કી કરતી વખતે, બાકાત રાખવી જોઈએ, (૨) ખુદ્દો વર્ગ ગુણક્રમ આધારિત ‘ખુદ્દો’ હોવાને કારણે, વિશેષ અનામત ક્વોટા હેઠળના ઉમેદવારોને તેમની પરસ્પર ગુણક્રમના આધારે ખુદ્દા વર્ગમાં, તેમની સામાજિક શ્રેણીનો ભેદ રાખ્યા વિના, સ્થાન આપવું/સમાયોજિત કરવું જોઈએ, (૩) મહિલાઓ એક વર્ગ છે, તેથી તેમની સામાજિક શ્રેણીના આધારે કોઈ ભેદભાવ થઈ શકે નહીં, (૪) જે સિદ્ધાંતોનો આગ્રહ કરવામાં આવે છે, જો તેનો અનુસરણ ન કરવામાં આવે,

તો તે “ઉચ્ચ જાતિ”ના પક્ષમાં અનામત સમાન ગણાશે, જે બંધારણનો હેતુ અથવા ઉદ્દેશ નથી.

મારા મતે, આ દલીલ માત્ર ભ્રમિત જ નથી, પરંતુ અરજદારો દ્વારા જે રીતે આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તે મુજબ દુર્ભાવનાપૂર્ણ અને પ્રેરિત પણ છે.ક ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને તેના કાર્યકર્તાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતો આડો અનામતનો સિદ્ધાંત, જે સ્વીકારવામાં આવે, તો અનિવાર્ય રીતે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ, અગાઉ ઉદ્દેખિત શાસકીય આદેશો તથા સર્વોચ્ચ અદાલતના અધિકૃત ઉચ્ચારણના સ્પષ્ટ વિરોધમાં જશે. હું આ અવલોકન કરવામાં જરા પણ સંકોચ અનુભવતો નથી કે રાજ્ય અને બોર્ડ બન્નેએ, તેઓને જ સર્વોત્તમ રીતે જાણીતા કારણોસર, તથા એડવોકેટ જનરલે, વકીલોની મોટી ટુકડીની સહાયથી, નિર્ભયપણે પોતાના જ શાસકીય આદેશો અને ૧૯૯૩ના અધિનિયમની જોગવાઈઓના વિરોધમાં વલણ અપનાવ્યું છે. જ્યારે આ બાબતે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો કે એડવોકેટ જનરલ માત્ર શાસકીય આદેશોના જ નહીં પરંતુ આડા અનામત બાબતે અગાઉની પસંદગીઓમાં બોર્ડ દ્વારા સતત અનુસરવામાં આવતા સિદ્ધાંતોના પણ વિરોધમાં દલીલ કરી રહ્યા હતા, ત્યારે શ્રી સિંહે એવો તર્ક રજૂ કર્યો કે બોર્ડ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ સિદ્ધાંત ‘ન્યાયસંગત’ હોવાથી, રાજ્ય બોર્ડ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી

પદ્ધતિને સમર્થન આપે છે. જોકે, આ દલીલને કોઈ અધિકારપ્રમાણનો આધાર નહોતો; ઉલટે, ઉપર અહીં ઉલ્લેખિત અધિકારપ્રમાણનો આધાર બન્ને પ્રતિસ્પર્ધી પક્ષોએ પોતાની પોતાની દલીલોના સમર્થનમાં લીધો હતો.

... ..

પ્રશ્નો, પરિણામે, નીચે મુજબ જવાબ આપવામાં આવે છે:

(૧) આડી અનામતનો દાવો કરતાં ઉમેદવારોને (મહિલાઓ, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો અને સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આધારિતો) સર્વસામાન્ય વર્ગમાં એકસાથે સમાયોજિત કરી શકાય નહીં, પરંતુ તેઓને તેમની સંબંધિત સામાજિક શ્રેણી, એટલે કે ઓબીસી, એસસી અને એસટી સામે સમાયોજિત કરવા પડશે

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૧૧. એકલ ન્યાયાધીશનો ઉપરોક્ત નિર્ણય, નીચે મુજબની ટિપ્પણીઓ સાથે, વડી અદાલતની વિભાગીય પીઠઝ દ્વારા અપીલમાં સમર્થિત કરવામાં આવ્યો હતો: –

“૩૧. આડ અનામતના સિદ્ધાંતનો અમલ કરતી વખતે વર્ગની ભૂમિકા રહે છે, કારણ કે જે સમયે આડ અનામત લાગુ કરવાની હોય છે, તે સમયે સંબંધિત ઉમેદવારોને તેમની પ્રતિભા-યોગ્યતા આધારે તેમના અનુરૂપ વર્ગમાં

સમાયોજિત કરવા પડે છે અને પ્રતિભા-યોગ્યતા મુજબ યાદીના તળિયે આવેલા પુરુષ ઉમેદવારોને મહિલા ઉમેદવાર માટે સ્થાન છોડવું પડે છે. જે ઉમેદવારે ઓબીસી/એસસી/એસટી વર્ગ હેઠળ આડ અનામતના હેતુસર અરજી કરી હોય, તેને પોતાનો વર્ગ બદલવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, જ્યારે ઊભી અનામતમાં એકવાર તમે પ્રતિભા-યોગ્યતા પર પસંદ થાઓ, ત્યારે એવો ફેરફાર કાનૂની પ્રભાવથી અનુમત્ય બને છે અને આ દ્રષ્ટિએ, જ્યારે આવી હકીકતી સ્થિતિ ઊભી થાય છે કે બધા ઉમેદવારો એકવાર તેઓ ૭ સ્ટેટ ઑફ યુપી એન્ડ અનધર્સ વિ. આશિષ કુમાર પાંડે એન્ડ અનધર્સ : ૨૦૧૬ એસસીસી ઓનલાઈન ઑલ ૨૬૧૧

વિશેષ અનામતના સંદર્ભમાં તેમની શ્રેણી નિર્દિષ્ટ કરી હોય, તો તેમને તેમની સંબંધિત શ્રેણીઓમાં સમાયોજિત કરવાના રહે છે અને અનામત શ્રેણીના ઉમેદવાર માત્ર પોતાનું ઉચ્ચ મેરિટ હોવાનું દાવો કરીને ખુદી શ્રેણી સામે સ્થાન માંગીને શકતા નથી, કારણ કે માત્ર ઊર્ધ્વ અનામતના મામલામાં, જ્યાં યાદી અંતિમ બનાવવામાં આવે છે, ત્યાં મેરિટની ભૂમિકા રહેલી હોય છે; પરંતુ જે સમયે આડવી અનામત આપવા માટે સમાયોજન કરવાનું હોય છે, ત્યારે સર્વોચ્ચ અદાલતે મંજૂર અને માન્ય કરેલા સૂત્ર મુજબ વિવિધ સમાયોજનો કરવાના રહે છે કે આડવી અનામતના મામલામાં યોગ્ય શ્રેણીઓમાં યોગ્ય સ્થાન આપીને સમાયોજન કરવામાં આવે. સર્વોચ્ચ અદાલત આ હકીકતથી અવગત હતી કે આવી જોગવાઈનો

દુરુપયોગ થવાની શક્યતા છે અને તે મુજબ ઉદાહરણો આપીને સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે જો આડવી અનામત સંતોષાય નહીં, તો વિશેષ અનામતના આવશ્યક સંખ્યાના ઉમેદવારોને તેમની સંબંધિત સામાજિક અનામત શ્રેણીઓ સામે લેવામાં આવી તેમને સ્થાન આપીને/સમાયોજિત કરીને સમાવેશ કરવાનો રહે છે. ઉત્તર પ્રદેશ અધિનિયમ નં. ૪, ૧૯૯૩ ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) તે મુજબ આડવી અનામતના અમલીકરણની જોગવાઈ કરે છે. નિર્ધારિત આ પદ્ધતિથી આડવી અનામતનો અમલ કરવાથી વિશેષ અનામત ક્વોટાના ઉમેદવારોનું મેરિટ તેમજ સેવાઓમાં તેમનું પ્રતિનિધિત્વ બંને જળવાઈ રહે છે. આ દૃષ્ટિએ, માનનીય એકલ ન્યાયાધીશ તે સમયે સંપૂર્ણપણે યોગ્ય હતા, જ્યારે તેમણે રાજ્ય સરકાર દ્વારા આવું વલણ અપનાવવા અને કાનૂનમાં જરા પણ નિર્ધારિત ન કરવામાં આવેલી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવા બદલ, અને પરિણામે અનામતની ૫૦% મર્યાદા વટાવી દેવા બદલ ટીકા કરી હતી. તેથી, આ મુદ્દાના આ પાસા સંબંધે માનનીય એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવો યોગ્ય નથી.”

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૧૨. અલ્હાબાદ ખાતેની ન્યાયક્ષેત્ર ધરાવતી વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા પ્રમોદ કુમાર સિંહ અને અન્ય વિ. યુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય ૮ માં

તા. ૨૦.૦૨.૨૦૧૯ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશમાં કરાયેલ અવલોકનો પર પણ રાજ્ય સરકાર દ્વારા આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. તે કેસમાં પોલીસ કોન્સ્ટેબલની એ જ પસંદગી પ્રક્રિયામાં સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આધારિતો, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો અને મહિલાઓ માટેની આડી અનામત પ્રશ્નમાં હતી. વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે રાજ્ય તરફથી રજૂ કરાયેલ નોંધ પર વિચાર કર્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ વિવિધ વર્ગો માટે બેઠકો નક્કી કરવા અને ભરવા માટે હાથ ધરવામાં આવેલા પગલાં દર્શાવવામાં આવ્યા હતા:—

“ભરતી પ્રક્રિયાનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરવા માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી ત્યારબાદ નીચે મુજબ વર્ણવવામાં આવે છે:

૮ રિટ એ. નં.૧૮૪૪૨/૨૦૧૮

“ પગલું ૩.૧ ચાદી -૧ માંથી ખુદી શ્રેણીમાં તેમની ગુણક્રમતા (કુલ ગુણ) ના ક્રમે ૧૯૧૫૮ ઉમેદવારોની પસંદગી કરો. આ ચાદીમાં કોઈપણ રાજ્યના અથવા કોઈપણ અનામત શ્રેણીના (ઓબીસી/એસસી/એસટી) ઉમેદવારો પણ સમાવેશ પામી શકે છે. આ ચાદીને ચાદી ૧-એ તરીકે ઓળખાવીએ.

પગલું ૩.૨ હવે સૂચિ-૧ માંથી પગલું ૩.૧ પછી બાકી રહેલા ઉમેદવારોમાંથી ઓબીસી વર્ગના ૧૦૩૪૫ ઉમેદવારો પસંદ કરો. તેમાં માત્ર ઉત્તર પ્રદેશના નિવાસ ધરાવતા ઓબીસી ઉમેદવારોનો જ સમાવેશ થશે. આ સૂચિને સૂચિ-૧-બી તરીકે ઓળખીએ.

પગલું ૩.૩ હવે યાદી-૧ માંથી પગલું ૩.૧ પછી બાકી રહેલા ઉમેદવારોમાંથી અનુસૂચિત જાતિ વર્ગના ૮૦૪૬ ઉમેદવારોની પસંદગી કરો. તેમાં માત્ર ઉત્તર પ્રદેશના નિવાસવાળા અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોનો જ સમાવેશ થશે. આ યાદીને યાદી ૧-સી તરીકે ઓળખાવીએ.

પગલું ૩.૪ હવે સૂચિ-૧ માંથી પગલું ૩.૧ પછી બાકી રહેલા ઉમેદવારોમાંથી અનુસૂચિત જનજાતિ વર્ગના ૭૬૬ ઉમેદવારોની પસંદગી કરો. તેમાં માત્ર ઉત્તર પ્રદેશના નિવાસવાળા અનુસૂચિત જનજાતિ વર્ગના ઉમેદવારોનો જ સમાવેશ થશે. આ સૂચિને સૂચિ ૧-ડી તરીકે ઓળખાવીએ.

પગલું ૩.૫ જો યાદી-૧-સીમાં ઉમેદવારોની સંખ્યા અનુસૂચિત જાતિ ઉમેદવારો માટે જરૂરી સંખ્યા ૮૦૪૬ કરતાં ઓછી હોય, તો પગલું ૩.૪ પછી બાકી રહેલા અનુસૂચિત જનજાતિ ઉમેદવારોમાંથી, ઉપલબ્ધ હોય તો, તે ખામી ભરવામાં આવશે. જો અનુસૂચિત જાતિનો આવશ્યક અનામત હિસ્સો હજુ પછા અધૂરો રહે, તો ખાલી રહેલી જગ્યાઓની સંખ્યા અલગથી દર્શાવવી જોઈએ. તે જ રીતે, જો અનુસૂચિત જનજાતિ ઉમેદવારોની સંખ્યા ઓછી હોય, તો પગલું ૩.૩ પછી બાકી રહેલા અનુસૂચિત જાતિ ઉમેદવારોમાંથી, ઉપલબ્ધ હોય તો, તે ખામી ભરવામાં આવશે. જો અનુસૂચિત જનજાતિનો આવશ્યક

હિસ્સો હજુ પણ અધૂરો રહે, તો ખાલી રહેલી જગ્યાઓની સંખ્યા અલગથી દર્શાવવી જોઈએ.

પગલું ૩.૬ આ રીતે ઉમેદવારોની ચાર યાદીઓ નીચે મુજબ તૈયાર કરવામાં આવશે:

લિસ્ટ-૧-એ (ઓસી)	યાદી-૧-બી (ઓબીસી)	યાદી-૧-સી (એસસી)	યાદી-૧-ડી (એસટી)
૧૯૧૫૮ (થશે સમાવેશ જેન, ઓબીસી, એસટી ના કોઈપણ રાજ્યના)	૧૦૩૪૫ (માત્ર ઓબીસી, યુ.પી.નું અધિવાસ)	૮૦૪૬ (માત્ર સર્વોચ્ચ અદાલત, યુ.પી.નું અધિવાસ)	૭૬૬ (માત્ર એસટી, ઉત્તર પ્રદેશનું વતની સ્થાન)

પગલું ૪, યાદી-૧ માંથી એવા બાકી રહેલા ઉમેદવારોની અલગ યાદી તૈયાર કરો, જેઓ યાદી-૧-એ, ૧-બી, ૧-સી અને ૧-ડીમાં સમાવિષ્ટ નથી. આ યાદીને આપણે યાદી-૧ તરીકે ઓળખાવીએ.

પગલું ૪.૧ હવે યાદી-૧-અ માંથી સામાન્ય વર્ગના (ઉ.પ્ર.નું નિવાસસ્થાન ધરાવતા) ડી.એફ.એફ. ઉમેદવારોની સંખ્યા ગણો. ઉમેદવારો ઓ.બી.સી./એસ.સી./એસ.ટી. વર્ગના ન હોવા જોઈએ. જો ઉમેદવારોની સંખ્યા ૩૮૩ અથવા તેથી વધુ હોય, તો કંઈ કરવાની જરૂર નથી; અન્યથા યાદી-૨ માંથી ગુણક્રમના આધારે ડી.એફ.એફ.ને સંબંધિત સામાન્ય વર્ગના જેટલા ઉમેદવારોની ખોટ હોય તેટલા

ઉમેદવારો પસંદ કરો (ફક્ત એવા ઉમેદવારો, જે ઓ.બી.સી., એસ.સી. અને એસ.ટી. વર્ગના ન હોય) અને તેમને યાદી-૧-અ ના તળિયેથી સમાન સંખ્યાના ઉમેદવારોને દૂર કર્યા પછી તેમાં સમાયોજિત/સમાવેશ કરો; હાંલકે સામાન્ય વર્ગના ડી.એફ.એફ., ભૂતપૂર્વ સૈનિક, મહિલા અને હોમ ગાર્ડ ઉમેદવારો (આડા અનામત માટે પાત્ર કોઈપણ ઉમેદવાર)ને દૂર કરવાના નથી.”

વડી અદાલતે ત્યારબાદ નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો:- “અતએવ, આ રિટ એપ્લિકેશનઓનો નિકાલ રાજ્યના સામાવાળાઓને આ દિશા સાથે કરવામાં આવે છે કે તેઓ તાત્કાલિકતા સાથે આગળ વધે અને સચિવના વ્યક્તિગત સોગંદનામા સાથે રજૂ કરાયેલ નોંધમાં વિગતવાર દર્શાવેલી પ્રક્રિયા મુજબ પસંદગી પ્રક્રિયા કડકપણે પૂર્ણ કરે. આ અદાલતે આ આદેશ પસાર કરતી વખતે અરજદારોની વ્યક્તિગત ફરિયાદો અથવા વાંધાઓ પર વિચાર કર્યો નથી અને ઉપર નોંધાયેલ મુખ્ય રજૂઆતો પર જ વિચાર કર્યો છે. તે દૃષ્ટિએ, અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા તમામ વ્યક્તિગત દાવાઓ અંતિમ પરિણામોની જાહેરાત પછી ઉઠાવી શકાય અને તે સંદર્ભે ગુણદોષના આધારે તમામ દલીલો ખુદ્દી રાખવામાં આવે છે.” ૧૩. અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા સુશ્રી વિભા દત્તા મખીજા અને શ્રી ગોપાલ સંકરનારાયણન, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલોએ રજૂ કર્યું છે કે રાજ્યએ અપનાવેલ વલણ આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોને સંપૂર્ણપણે

વિરોધી છે અને વડી અદાલતના જે આદેશો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તેમાં દોરવામાં આવેલ તારણો પણ ખોટા હતા.

૧૪. શ્રી વિનોદ દિવાકર, રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલે રજૂ કર્યું છે કે તારીખ ૧૬.૦૩.૨૦૧૬નો આદેશને આ અદાલતે આલોક કુમાર સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૯ ના પોતાના નિર્ણયમાં માન્યતા આપી હતી અને ઉપર ઉદ્ધૃત કરવામાં આવેલા વડી અદાલતના અવલોકનોને કારણે રાજ્ય બંધાયેલું હોવાથી, રાજ્યએ ‘ઓબીસી મહિલા વર્ગ’ના ઉમેદવારોના દાવા પર ‘સામાન્ય મહિલા વર્ગ’ માટે નિર્ધારિત પદો સામે વિચાર કર્યો ન હતો.

૧૫. આ તબક્કે, રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેની લેખિત રજૂઆતોમાં લેવાયેલ વલણનો પણ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે:—

“૧૦. કે, વડી અદાલતે રિટ એપિલિકેશન નં. ૩૭૫૯૯/૨૦૧૫, શીર્ષક એશિશ કુમાર પાંડે એન્ડ અનધર૩ માં આપેલા તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ ના આદેશનું પાલન કરતાં અને રિટ એપિલિકેશન નં. ૧૮૪૪૨/૨૦૧૮, શીર્ષક પ્રમોદ કુમાર ૯ (૨૦૧૯) ૧૪ એસ.સી.સી. ૬૯૨ માં આપેલા તા. ૨૦.૦૨.૨૦૧૯ ના આદેશના પાલન કરતાં

સિંહ અને અન્ય ૮, સ્ત્રીઓ માટે નિર્ધારિત ૨૦% આડી અનામતને પૂર્ણ કરવા માટે ૨૦૫૨ સામાન્ય મહિલા ઉમેદવારોની અલગ પસંદગી યાદી ૧૦.૦૬.૨૦૧૯ના રોજ જાહેર કરવામાં આવી હતી અને સમગ્ર પસંદગી યાદી

ફરીથી તૈયાર કરવામાં આવી હતી. ઓબીસી અને એસસી મહિલા ઉમેદવારોને પસંદગી ચાદીમાં વિચારવામાં આવ્યા નહોતા, કારણ કે તેમની આડી અનામતનો ક્વોટો અગાઉની ચાદીમાં પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ગયો હતો.” ૧૬. તેથી, જે હકીકતો નોંધમાં સ્વીકારાયેલ અથવા કબૂલ થયેલ છે, તે નીચે મુજબ છે:-

ક) આ અદાલત દ્વારા તેના તા. ૨૪.૦૭.૨૦૧૯ ના આદેશમાં આપવામાં આવેલ દિશાનિર્દેશોના અનુસંધાને, રાજ્ય સરકારે પ્રતિભા ક્રમ અનુસાર અને સરકારની અનામત નીતિ સાથે સુસંગત રીતે ૩૨૯૫૧૦ પદો માટેની પસંદગી પ્રક્રિયા હાથ ધરી હતી.

બ) ૧૧.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ જાહેર કરાયેલા પરિણામો અનુસાર, ‘ જનરલ ફીમેલ કેટેગરી ’ માં ૧૮૮ જગ્યાઓ ભરવામાં આવી હતી.

ગ) જણાવેલ ૧૮૮ જગ્યાઓ ભરતી કરતી વખતે, ‘ઓબીસી મહિલા ઉમેદવારો’ના દાવાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો કે તેને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નહોતો.

ઘ) ‘જનરલ ફીમેલ’ શ્રેણીમાં નિમણૂક પામેલ અંતિમ ઉમેદવારે ૨૭૪.૮૨૯૮ ગુણ મેળવ્યા હતા.

ઈ) અરજદાર નં. ૧ સુશ્રી સોનમ તોમરે ૨૭૬.૫૯૪૯ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા, અર્થાત ૨૭૪.૮૨૯૮ ગુણ ધરાવતા ઉમેદવાર કરતાં વધુ, પરંતુ તેમની માંગણી પર વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો.

ફ) ‘ઓબીસી મહિલા’ શ્રેણીમાં આવતા આવા ૨૧ અરજદારો, જેમણે ૨૭૪.૮૯૨૮ કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા, તેઓ આ અદાલત સમક્ષ છે.

આ સ્પીકારેલ તથ્યોની પૃષ્ઠભૂમિમાં, ‘જનરલ મહિલા વર્ગ’ ની બેઠકોના સંદર્ભમાં ‘ઓબીસી મહિલા વર્ગ’ ના ઉમેદવારોના દાવાની વિચારણા કરવાનો ઇનકાર કરવા બાબતમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી હાલના મામલામાં પ્રસ્નાધીન છે. એ ઉદ્દેખનીય છે કે પસંદગી ન થયેલ કોઈપણ ‘એસસી મહિલા વર્ગ’ ની ઉમેદવારે ૨૭૪.૮૯૨૮ કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા નહોતાં. તેથી, અરજદાર નં. ૨ તથા તેવી જ સ્થિતિમાં રહેલ અન્ય ‘એસસી મહિલા વર્ગ’ ની ઉમેદવારોનો દાવો સમાન પાયા પર ઊભો રહેતો નથી.

૧૭. પ્રારંભમાં, આ બાબતનું વિચારણા કરવું આવશ્યક છે કે આલોક કુમાર સિંહ ના નિર્ણયમાં દલીલ મુજબ તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના આદેશને માન્યતા આપવામાં આવી હતી કે નહીં. આ અદાલતના નિર્ણયમાં કરાયેલ નોંધણીઓ આ મુજબ હતી:—

“ ૯. અહીં ઉદ્દેખ કરવો યોગ્ય રહેશે કે ૧૬-૩-૨૦૧૬ના રોજ આપેલા અલ્હાબાદની વડી અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશના નિર્ણય ૩ની શરતો અનુસાર, જે ૨૯-૭-૨૦૧૬ના તારીખવાળા તેના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા વિભાગીય પીઠ દ્વારા યથાવત રાખવામાં આવ્યો હતો, પરિણામને અંતિમ સ્વરૂપ આપતી વખતે અપનાવવાની આડી અનામતના સંબંધમાં, વધુ

એક સુધારેલ ૧૦ જોકે ૨૪.૦૭.૨૦૧૮ના આદેશમાં આ આંકડો ૩૨૯૪ (૨૩૧૨+૯૮૨) હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું, રાજ્ય મુજબ વાસ્તવિક આંકડો ૩૨૯૫ છે.

અંતિમ પરિણામ ૨૯-૧૧-૨૦૧૬ના રોજ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું. કારણ કે આ મુદ્દે કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી નથી, તેથી આવા પડકાર સંબંધિત વિગતવાર બાબતોમાં અને આવા નિર્દેશોના પરિણામે ઊભા થયેલ પરિણામોમાં જવાનું અમે ટાળ્યું હતું.” ઘટનાઓનું વર્ણન માત્ર ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના તારીખના આદેશના પ્રભાવ અને અપીલમાં તેની પુષ્ટિ નોંધવા માટે હતું, જેના પરિણામે સુધારેલી અંતિમ ચાટી ૨૯.૧૧.૨૦૧૬ના રોજ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. જેમ અવલોકનો દર્શાવે છે, તેવી રીતે આ અદાલતે વડી અદાલતે સ્વીકારેલા પડકાર અંગેની વિગતવાર બાબતોમાં પ્રવેશ કર્યો નહોતો, કારણ કે એવા વિચાર માટે કોઈ પ્રસંગ ઊભો થયો નહોતો. તેથી, ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના તારીખનો આદેશ આ અદાલત દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો એવો તર્ક અમે નામંજૂર કરીએ છીએ.

૧૮. રાજ્ય સરકાર તરફથી થયેલ કાર્યવાહીની વૈધતા અને યોગ્યતા પર વિચાર કરતી વેળાએ પ્રથમ પગથિયે, આ અદાલતના કેટલાક એવા નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરી શકાય કે જેઓ આડી અનામતના પ્રશ્નને સ્પર્શે છે:ક) ઇન્દ્રા સાહ્ની એન્ડ અધર્સ વિ. યુનિયન/ઇન્ડિયા એન્ડ અધર્સ ૧૧ માં આ અદાલતના ત્રણ

ન્યાયાધીશો તરફથી તથા પોતાના માટે બોલતા ન્યાયમૂર્તિ જીવણ રેડ્ડીએ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

“ ૮૧૨. અમારી એ પણ માન્યતા છે કે ૫૦% નો આ નિયમ ફક્ત અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ પછાત વર્ગોના હિતમાં કરવામાં આવેલી અનામતોને જ લાગુ પડે છે. આ તબક્કે થોડું સ્પષ્ટીકરણ કરવું યોગ્ય છે: બધી અનામતો એકસરખી પ્રકૃતિની હોતી નથી. અનામતના બે પ્રકાર છે, જેને સગવડ માટે ‘ઉભી અનામતો’ અને ‘આડી અનામતો’ તરીકે ઓળખી શકાય. અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં [અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ] કરવામાં આવેલી અનામતોને ઉભી અનામતો કહી શકાય, જ્યારે શારીરિક રીતે વિકલાંગોના હિતમાં [અનુચ્છેદ ૧૬ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ] કરવામાં આવેલી અનામતોને આડી અનામતો તરીકે ઓળખી શકાય. આડી અનામતો ઉભી અનામતોને આડી રીતે કાપે છે — જેને પરસ્પર-અંતર્ગૂંથાયેલ અનામતો કહેવાય છે. વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો, માનો કે ૩% ખાલી જગ્યાઓ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવી છે; તો આ એવી અનામત થશે જે અનુચ્છેદ ૧૬ ની ઉપકલમ (૧) સાથે સંબંધિત ગણાશે. આ ક્વોટા સામે પસંદ થયેલ વ્યક્તિઓને યોગ્ય વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે; જો તે અનુસૂચિત જાતિ વર્ગનો હોય તો જરૂરી સમાયોજન કરીને તેને તે ક્વોટામાં મૂકવામાં આવશે; તેવી જ રીતે, જો તે ખુદી સ્પર્ધા (ઓસી) વર્ગનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજન કરીને તેને તે વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. આ આડી

અનામતોનો પ્રબંધ કર્યા પછી પણ પછાત વર્ગના (સિવિલ)ોના હિતમાં રહેલી અનામતોનું ટકાવાર પ્રમાણ ચથાવત્ રહે છે — અને ચથાવત્ રહેવું જોઈએ — એ જ. ઘણા રાજ્યોમાં આ અનામતોનો આ રીતે હિસાબ કરવામાં આવે છે અને તે પ્રક્રિયા ચાલુ ન રાખવા માટે કોઈ કારણ નથી.”૧૧ (૧૯૯૨) સપ્ (૩) એસસીસી ૨૧૭

બી) સુશ્રી સ્વાતિ ગુપ્તા વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૧૨ માં, તા. ૧૭.૦૫.૧૯૯૪ ના જી.ઓ. ના પરિચ્છેદ ૨ ની અસર આ અદાલતના બે ન્યાયાધીશો ની ખંડપીઠ દ્વારા વિચારવામાં આવી હતી અને આમ જણાવવામાં આવ્યું હતું:—

“ ૩. તેવી જ રીતે, પરિપત્રમાં સામાન્ય શ્રેણી માટે ૩૫% બેઠકો અનામત રાખવામાં આવેલ બીજી ખામી પણ દૂર કરવામાં આવી છે. હવે ઊભી અનામત સામાન્ય શ્રેણી માટે ૫૦% અને અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા પછાત વર્ગો માટે ૫૦% રાખવામાં આવી છે. અગાઉના પરિપત્રમાં ઉલ્લેખિત વિવિધ શ્રેણીઓ માટે ૧૫% અનામત, જેના કારણે ઊભી અનામતને અનુસરી સામાન્ય શ્રેણી ૩૫% સુધી ઘટી જતી હતી, તે હવે સુધારેલા પરિપત્રમાં તમામ બેઠકો સુધી વિસ્તૃત કરતાં આડી અનામત તરીકે કરવામાં આવી છે. હવે અનામત માત્ર સામાન્ય શ્રેણીમાં રહી નથી. સુધારેલ પરિપત્ર સી.પી.એમ.ટી.ની તમામ બેઠકોને બે શ્રેણીઓમાં વહેંચે છે— એક, સામાન્ય અને બીજી અનામત. બન્નેને ૫૦% ફાળવવામાં આવ્યા છે.

પરિપત્રનો પરિચ્છેદ ૨ સમજાવે છે કે જે ઉમેદવારો ગુણક્રમના આધારે પસંદ થાય છે અને પરિચ્છેદ ૧ માં ઉલ્લેખિત શ્રેણીના હોય છે, તેઓ જે શ્રેણી સાથે સંબંધિત હોય તે મુજબ સામાન્ય અથવા અનામત શ્રેણીમાં સમાયોજિત કરવાના રહેશે; આવી અનામત, ઈન્દ્રા સાહની ૧૧ માં આ અદાલતે જે કહ્યું હતું તેના વિરુદ્ધ નથી. આવા વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખવી જોઈએ હતી કે નહીં તે પડકારવામાં આવ્યું ન હતું; તેથી, આ અદાલતને તેની તપાસ કરવાની આવશ્યકતા નથી.” સી) અનિલ કુમાર ગુપ્તા અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૧૩ માં, આ અદાલતના બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિભાગીકૃત અનામતની સરખામણીએ કુલ અનામતના સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હતું અને નીચે મુજબ ઊભી તથા આડી અનામત માટે બેઠકો ભરતી વખતે અનુસરવાના પગલાં વિગતે દર્શાવ્યા હતા:—

“૧૫. ૧૭-૧૨-૧૯૯૪ ની સુધારિત જાહેરનામા તથા લખનૌ યુનિવર્સિટી દ્વારા જારી કરાયેલા ઉપરોક્ત સુધારાપત્રનો સાવધાનીપૂર્વક વિચાર કરતાં, તેમાં વપરાયેલી દ્વિઅર્થક ભાષાને ધ્યાનમાં લેતાં, આ પ્રશ્નનો નિશ્ચિત જવાબ આપવો શક્ય નથી કે આડવી અનામતો એકંદર અનામતો છે કે વિભાગિત અનામતો. અમે આ બે અભિવ્યક્તિઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરી શકીએ. જ્યાં આડવી અનામતો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકો ઊભી (સામાજિક) અનામતો વચ્ચે પ્રમાણસર વહેંચવામાં આવે છે અને એકમાંથી બીજામાં સ્થાનાંતરિત કરી શકાય તેવી નથી, ત્યાં તે વિભાગિત અનામતોનો

કિસ્સો ગણાશે. અમે જે કહીએ છીએ તેનું ઉદાહરણ આપી શકીએ: આ જ કેસ લો; કુલ ૭૪૬ બેઠકોમાંથી, ૧૧૨ બેઠકો (પંદર ટકા દર્શાવતી) વિશેષ અનામતના ઉમેદવારો દ્વારા ભરવામાં આવવી જોઈએ; તે જ સમયે, અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં સામાજિક અનામત ૨૭% છે, જેનો અર્થ ઓબીસીઓ માટે ૨૦૧ બેઠકો થાય છે; જો ૧૧૨ વિશેષ અનામત બેઠકોને પણ ૧૨ (૧૯૯૫) ૨ એસસીસી ૫૬૦

૧૩ (૧૯૯૫) ૫ એસસીસી ૧૭૩

ઓસી, ઓબીસી, એસસી અને એસટી વચ્ચે પ્રમાણાનુપાતે, ઓબીસી વર્ગને ૩૦ બેઠકો ફાળવવામાં આવશે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ૩૦ વિશેષ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને ઓબીસી વર્ગમાં સમાવી શકાય; પરંતુ માનીએ કે ઓબીસીને અનુસંગિત એવા વિશેષ આરક્ષણના માત્ર ૧૦ ઉમેદવારો જ ઉપલબ્ધ હોય, તો આ ૧૦ ઉમેદવારોને, નિઃસંદેહ, ઓબીસી કોટામાં ફાળવવામાં આવશે, પરંતુ બાકીની ૨૦ બેઠકો ઓસી વર્ગમાં હસ્તાંતરિત કરી શકાશે નહીં (તે માત્ર ઓબીસી ઉમેદવારો માટે જ ઉપલબ્ધ રહેશે) અથવા તે જ બાબતમાં, અન્ય કોઈપણ વર્ગમાં પણ નહીં; આવું તેવા સંજોગોમાં પણ રહેશે કે ઓસી વર્ગમાં વિશેષ આરક્ષણના આવશ્યક સંખ્યાના ઉમેદવારો (૩૭૩ માંથી ૫૬) ઉપલબ્ધ હોય કે ન હોય; દરેક ઊભા આરક્ષણ વર્ગો (ઓસી, ઓબીસી, એસસી અને એસટી) માં વિશેષ આરક્ષણ સંપૂર્ણપણે અલગ અને અસ્પર્શનીય વિભાગરૂપ રહેશે. તેના

વિરુદ્ધ, એકંદર આરક્ષણમાં જે થાય છે તે એ છે કે વિશેષ આરક્ષણના વિદ્યાર્થીઓને તેમના અનુરૂપ સામાજિક આરક્ષણના વર્ગમાં ફાળવતી વખતે, વિશેષ આરક્ષણના વર્ગોના હિતમાં એકંદર આરક્ષણનું પાલન હજી કરવાનું બાકી રહે છે. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે ઉપરના ઉદાહરણમાં, બાકીની ૨૦ બેઠકો ઓસી વર્ગમાં હસ્તાંતરિત કરવામાં આવશે, એટલે કે ઓસી વર્ગમાં વિશેષ આરક્ષણના ઉમેદવારોની સંખ્યા ૫૬+૨૦=૭૬ થશે. વધુમાં, જો એસસી અને એસટીને અનુસંગિત કોઈ વિશેષ આરક્ષણ ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન હોય, તો એસસી અને એસટીમાં વિશેષ આરક્ષણના ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત પ્રમાણાનુપાતિક બેઠકોની સંખ્યા પણ ઓસી વર્ગમાં હસ્તાંતરિત થશે. પરિણામે, ૧૧૨ના તેમના કોટાને પૂર્ણ કરવા માટે ૧૦૨ વિશેષ આરક્ષણ ઉમેદવારોને ઓસી વર્ગમાં સમાવવા પડશે. વિપરીત પરિસ્થિતિ પણ ઊભી થઈ શકે છે, જે આરક્ષિત વર્ગોના ઉમેદવારોને હાનિકારક બનશે. નિઃસંદેહ, આ સ્પષ્ટ છે કે ઓસી, ઓબીસી, એસસી અને એસટી વચ્ચેનો પરસ્પર કોટો બદલાશે નહીં.

૧૬. હવે ૧૭-૧૨-૧૯૯૪ ની સુધારેલી અધિસૂચના તરફ આવીએ તો, તેમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે “ તમામ પાઠ્યક્રમોની કુલ બેઠકો પર તમામ મેડિકલ કોલેજોમાં આડ અનામત આપવામાં આવે...”. આ શબ્દોની પક્ષકારો દ્વારા બે ભિન્ન રીતે વ્યાખ્યા કરવામાં આવી રહી છે; એક પક્ષ કહે છે કે તે એકંદર અનામત છે, જ્યારે બીજો પક્ષ કહે છે કે તે

વિભાગીકૃત છે. પરિચ્છેદ ૨ માં કહેવામાં આવ્યું છે કે ઉપરોક્ત વિશેષ વર્ગોમાં પસંદ થયેલા ઉમેદવારોને “ તેઓ જે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ/અન્ય પછાત વર્ગો/સામાન્ય વર્ગના હોય તે વર્ગ હેઠળ જ રાખવામાં આવશે. ઉદાહરણ તરીકે, જો અનામતના આધારે પસંદ કરાયેલ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીના આશ્રિત ઉમેદવાર અનુસૂચિત જાતિનો હોય, તો તેને અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠક સામે ગોઠવવામાં આવશે”. અરજદારો આ લખાણને એવો અર્થ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે કે આ વિભાગીકૃત અનામતનો કેસ છે. એવું હોઈ પણ શકે અને ન પણ હોય. એવું જણાય છે કે ઉક્ત અધિસૂચના બહાર પાડતી વખતે સરકાર એકંદર આડ અનામત અને વિભાગીકૃત આડ અનામત વચ્ચેના ભેદ અંગે સચેત નહોતી. જે હોય તે, હાલ જે પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે તેવી પરિસ્થિતિ તેનો વિચારક્ષેત્રમાં રહી ન હોઈ શકે. સંભવતઃ એ જ કારણ છે કે આ પાસું સ્પષ્ટ શબ્દોમાં દર્શાવવામાં આવ્યું નથી.

૧૭. આ વધુ સારું હોત — અને સામાવાળાઓ તેમના ભાવિ માર્ગદર્શન માટે આ બાબત નોંધે — કે આડી અનામત આપતી વખતે, તેઓએ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે આડી અનામત વિભાગવાર છે કે સમગ્રરૂપે છે. હકીકતમાં, “સમગ્ર આડી અનામત” અને “વિભાગવાર આડી અનામત” વચ્ચેના આ ભેદથી ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર અજાણ હતી એવું અનુમાન કરવું

સંપૂર્ણપણે યોગ્ય ન પણ ઠરે, કારણ કે સ્વાતિ ગુમાવર ના ચુકાદામાંથી એવું જણાય છે કે ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર દ્વારા ૧૭-૫-૧૯૯૪ ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલી પ્રથમ સૂચનામાં, મહિલાઓ માટેની ત્રીસ ટકા અનામતને અન્ય દરેક અનામતોમાં વહેંચવામાં આવી હતી. ઉદાહરણ તરીકે, પછાત વર્ગોની સામે એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે તેમના પક્ષે અનામતનું પ્રમાણ સત્તાવીસ ટકા હતું, પરંતુ તે જ સમયે એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તે બેઠકોમાંથી ત્રીસ ટકા બેઠકો મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવી હતી. દરેક ઊભી અનામત સામે આવો જ ઉપબંધ કરવામાં આવ્યો હતો, જેનો અર્થ એવો થતો હતો કે મહિલાઓના પક્ષે આપેલી ઉક્ત આડી અનામત “વિભાગવાર આડી અનામત” હોવી હતી. કોઈપણ જટિલતાઓ અને અધરા પ્રશ્નો ટાળવાના હિતમાં, અમારો મત છે કે ભાવિમાં ઉપર સમજાવેલા અર્થમાં આડી અનામતો વિભાગવાર રાખવામાં આવે તો તે વધુ યોગ્ય રહેશે. અન્ય શબ્દોમાં, અરજીઓ આમંત્રિત કરતી સૂચનામાં માત્ર આડી અનામત(ઓ) નું ટકા પ્રમાણ જ દર્શાવવું નહિ, પરંતુ સામાજિક અનામતની દરેક શ્રેણીમાં, એટલે કે, એસટી, એસસી, ઓબીસી અને ઓસીમાં, તેમના માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકોની સંખ્યાનું પણ વિશદ નિર્દેશન કરવું જોઈએ. જો આવું કરવામાં નહિ આવે તો, જેમ આ કેસમાં બન્યું છે તેમ, ઊભી અનામતની કોઈને કોઈ શ્રેણીને હાનિ

પહોંચવાની સંભાવના હંમેશા રહે છે. ઉપર સૂચવ્યા મુજબ, વિશેષ અનામતો માટે નિર્ધારિત ૧૧૨ બેઠકોમાંથી ૧૧૦ બેઠકો માત્ર ઓસી શ્રેણીમાંથી જ કાપી લેવામાં આવી છે — અને ઓબીસીમાંથી કે તે બાબતમાં એસસી અથવા એસટીમાંથી એકપણ નહીં. કોઈ નિર્ધારિત વર્ષમાં તેનો વિપરીત પરિસ્થિતિ પણ સમાન રીતે સર્જાઈ શકે છે.

૧૮. હવે, બેઠકો ભરવા માટે સુધારિત અધિસૂચના દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાની યોગ્યતા અંગે આવતાં, પંદર ટકા વિશેષ અનામત બેઠકો પહેલાં ભરવામાં આવે અને પછી ઓ.સી. (મેરિટ) ક્વોટા લેવામાં આવે (ત્યારબાદ ઓ.બી.સી., એસ.સી. અને એસ.ટી. ક્વોટા ભરવામાં આવે) એવી દિશા આપવી ખોટી હતી. યોગ્ય અને સાચો માર્ગ એ છે કે પ્રથમ મેરિટના આધારે ઓ.સી. ક્વોટો (૫૦%) ભરવો; ત્યારબાદ સામાજિક અનામતના પ્રત્યેક ક્વોટા, એટલે કે, એસ.સી., એસ.ટી. અને બી.સી., ભરવા; ત્રીજું પગલું એ રહેશે કે ઉપરોક્ત આધાર પર વિશેષ અનામતને આવરી લેતા કેટલા ઉમેદવારોની પસંદગી થઈ છે તે શોધવું. જો આડા અનામત માટે નિર્ધારિત ક્વોટો પહેલેથી જ પૂર્ણ થયો હોય — જ્યાં તે સમસ્ત આડા અનામતનો કેસ હોય — તો પછી વધુ કોઈ પ્રશ્ન ઉભો થતો નથી. પરંતુ જો તે રીતે પૂર્ણ થયો ન હોય, તો વિશેષ અનામત વર્ગના જરૂરી સંખ્યાના ઉમેદવારો લેવામાં આવશે અને સંબંધિત સંખ્યાના ઉમેદવારોને તેમાંથી કાઢી નાખીને તેમની-તેમની સંબંધિત સામાજિક અનામત

શ્રેણીઓ સામે તેમનું સમાયોજન/સમાવેશન કરવું પડશે. (જો, તેમ છતાં, તે વિભાગીકૃત આડા અનામતનો કેસ હોય, તો ઉપર જણાવ્યા મુજબની ચકાસણી અને સમાયોજન/સમાવેશનની પ્રક્રિયા દરેક ઊભી અનામત માટે અલગથી લાગુ કરવી જોઈએ. આવા કેસમાં, સમૂહરૂપે વિશેષ વર્ગોના હિતમાં પંદર ટકાનું અનામત પૂર્ણ થાય પણ શકે અથવા પૂર્ણ ન પણ થાય.) કારણ કે સુધારિત અધિસૂચનામાં બેઠકો ભરવાની ભિન્ન પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી, તેથી તેણે તે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ પરિસ્થિતિમાં ભાગે યોગદાન આપ્યું છે જ્યાં સમગ્ર વિશેષ અનામત ક્વોટો લગભગ સંપૂર્ણપણે માત્ર ઓ.સી. ક્વોટા સામે ફાળવવામાં આવ્યો છે અને તેનું સમાયોજન કરવામાં આવ્યું છે.”

(મહત્વ દર્શાવાયું)

ડી) રાજેશ કુમાર દરિયા વિગેરે વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્ય ૧૪ માં, આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠે ઊભી અને આડી અનામતો વચ્ચેના ભેદનો નીચે મુજબ વિચાર કર્યો હતો:—

“ ૮. આ કેસના તથ્યો પર વિચારણા કરતા પહેલાં, અમે સંબંધિત બે પાસાઓનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ. પ્રથમ, આડવી અનામતના વર્ણન સંબંધિત છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો ૨૦૦ ખાલી જગ્યાઓ હોય અને ૧૫% અનુસૂચિત જાતિ માટે ઊભી અનામત હોય તથા ૩૦% મહિલાઓ માટે આડવી અનામત હોય, તો અનુસૂચિત જાતિ માટે અનામત રહેલ પદોની

સંખ્યાનું યોગ્ય વર્ણન આ પ્રમાણે હોવું જોઈએ: “અનુસૂચિત જાતિ માટે: ૩૦ પદો, જેમાંથી ૯ પદો મહિલાઓ માટે છે.” અમને જણાય છે કે ઘણી વાર તેનું ખોટું વર્ણન આ રીતે કરવામાં આવે છે: “અનુસૂચિત જાતિ માટે: પુરુષો માટે ૨૧ પદો અને મહિલાઓ માટે ૯ પદો, કુલ ૩૦ પદો.” સ્પષ્ટ છે કે “પુરુષ” અથવા “પુરુષો” તરીકે કોઈ અનામત શ્રેણી નથી, અને હોઈ પણ શકતી નથી.

૯. બીજું, ઊભા અનામત અને આડા અનામતના સ્વરૂપ વચ્ચેના ભેદ સાથે સંબંધિત છે. અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં કરવામાં આવેલા સામાજિક અનામતો “ઊભા અનામતો” છે. અનુચ્છેદો ૧૬(૧) અથવા ૧૫(૩) હેઠળ શારીરિક રીતે વિકલાંગ, મહિલાઓ વગેરેના હિતમાં કરવામાં આવેલા વિશેષ અનામતો “આડા અનામતો” છે. જ્યાં અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ પછાત વર્ગના હિતમાં ઊભો અનામત કરવામાં આવે છે, ત્યાં ઉમેદવારો ૧૪ (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૭૮૫

આવી અનુસૂચિત પછાત વર્ગને સંબંધિત વ્યક્તિઓ અનામત ન રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે અને જો તેઓ પોતાના જ ગુણાધારે અનામત ન રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ પર નિયુક્ત થાય, તો તેમની સંખ્યા સંબંધિત પછાત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટા સામે ગણાશે નહીં. તેથી, જો અનુસૂચિત

જાતિના એવા ઉમેદવારોની સંખ્યા, જેઓ પોતાના જ ગુણઆધારે ખુદી સ્પર્ધાની ખાલી જગ્યાઓમાં પસંદ થાય છે, અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા સ્થાનોના ટકા જેટલી હોય અથવા તેનાથી વધુ પણ હોય, તો એવું કહી શકાય નહીં કે અનુસૂચિત જાતિઓ માટેનો અનામત ક્વોટો ભરાઈ ગયો છે. સંપૂર્ણ અનામત ક્વોટો અકબંધ રહેશે અને ખુદી સ્પર્ધા શ્રેણી હેઠળ પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોની ઉપરાંત ઉપલબ્ધ રહેશે. (જુઓ ઈન્દ્રા સાક્ષી૧૧, આર.કે. સભરવાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય૧૫, ભારત સંઘ વિ. વિરપાલ સિંહ ચૌહાણ૧૬ અને ઋતેશ આર. સાહ વિ. ડૉ. વાય.એલ. ચામુલ૧૭.) પરંતુ ઊભી (સામાજિક) અનામતોને લાગુ પડતો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત આડી (વિશેષ) અનામતોને લાગુ પડશે નહીં. જ્યાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટેની સામાજિક અનામતની અંદર મહિલાઓ માટે વિશેષ અનામતનો પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં યોગ્ય પ્રક્રિયા એ છે કે પ્રથમ ગુણક્રમ મુજબ અનુસૂચિત જાતિઓનો ક્વોટો ભરવો અને ત્યારબાદ તેમની વચ્ચે “અનુસૂચિત જાતિ મહિલાઓ” એવા વિશેષ અનામત જૂથને સંબંધિત ઉમેદવારોની સંખ્યા શોધવી. જો આવી ચાદીમાં મહિલાઓની સંખ્યા વિશેષ અનામત ક્વોટાની સંખ્યાની બરાબર હોય અથવા તેનાથી વધુ હોય, તો વિશેષ અનામત ક્વોટા તરફ વધુ પસંદગી કરવાની જરૂર રહેતી નથી. ફક્ત જો કોઈ ઘટ હોય, તો અનુસૂચિત જાતિઓને સંબંધિત

ચાદીની તળિયેથી તદ્દનુસાર સંખ્યાના ઉમેદવારોને કાઢી નાખીને અનુસૂચિત જાતિ મહિલાઓની આવશ્યક સંખ્યા લેવામાં આવવી પડશે. આ હદ સુધી, આડી (વિશેષ) અનામત ઊભી (સામાજિક) અનામતથી ભિન્ન છે. તેથી ઊભી અનામત ક્વોટાની અંદર ગુણાધારે પસંદ થયેલી મહિલાઓને મહિલાઓ માટેની આડી અનામત સામે ગણવામાં આવશે. આ બાબતને એક ઉદાહરણથી સમજાવે:

જો અનુસૂચિત જાતિઓ માટે ૧૯ પદો અનામત રાખવામાં આવ્યા હોય (જેમાં મહિલાઓ માટેનો હિસ્સો ચાર છે), તો સફળ પાત્ર ઉમેદવારોમાંથી ગુણક્રમ અનુસાર પ્રથમ ૧૯ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોની ચાદી તૈયાર કરવી પડશે. જો ૧૯ ઉમેદવારોની આવી ચાદીમાં અનુસૂચિત જાતિની ચાર મહિલા ઉમેદવારો સામેલ હોય, તો વધુ કોઈ અનુસૂચિત જાતિની મહિલા ઉમેદવારને સામેલ કરીને ચાદીમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર રહેતી નથી. બીજી તરફ, જો ૧૯ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોની ચાદીમાં માત્ર બે મહિલા ઉમેદવારો હોય, તો ગુણક્રમ અનુસાર આગામી બે અનુસૂચિત જાતિની મહિલા ઉમેદવારોને ચાદીમાં સામેલ કરવી પડશે અને આવી ચાદીના તળિયેથી તદ્દનુરૂપ સંખ્યાના ઉમેદવારોને કાઢી નાખવા પડશે, જેથી અંતિમ ૧૯ ૧૫ (૧૯૯૫) ૨ એસ.સી.સી. ૭૪૫

૧૬ (૧૯૯૫) ૬ એસ.સી.સી. ૬૮૪

૧૭ (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૨૫૩

પસંદ કરાયેલા અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોમાં ચાર મહિલા અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોનો સમાવેશ થાય છે. (પરંતુ જો અનુસૂચિત જાતિના ૧૯ ઉમેદવારોની યાદીમાં, પોતાના ગુણાધારે પસંદ થયેલી ચારથી વધુ મહિલા ઉમેદવારો હોય, તો તેઓ તમામ યાદીમાં યથાવત્ રહેશે અને “અનુસૂચિત જાતિ મહિલાઓ” માટે ચારના નિર્ધારિત આંતરિક અનામત કરતાં વધારે મહિલાઓ પસંદ થઈ છે તે આધારે વધારાની મહિલા ઉમેદવારોને કાઢી મૂકવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી.) ૧૦. આ કેસમાં, સામાન્ય વર્ગ (મુક્ત સ્પર્ધા) હેઠળ પસંદ કરવાના ઉમેદવારોની સંખ્યા ૫૯ હતી, જેમાંથી ૧૧ મહિલાઓ માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે ૨૬૧ સફળ ઉમેદવારોમાંથી પ્રથમ ૫૯ ઉમેદવારોને લઈને ગુણક્રમ મુજબ યાદીબદ્ધ કરવામાં આવ્યા, ત્યારે તેમાં ૧૧ મહિલા ઉમેદવારો હતા, જે “સામાન્ય વર્ગ મહિલાઓ” માટેની અનામત સંખ્યાના બરાબર હતા. તેથી મહિલાઓ માટેની વિશેષ અનામત હેઠળ મહિલા ઉમેદવારોની કોઈ વધુ પસંદગી કરવાની આવશ્યકતા નહોતી. પરંતુ આર.પી.એસ.સી.એ જે કર્યું તે એવું હતું કે તેણે ગુણક્રમ મુજબના પ્રથમ ૪૮ ઉમેદવારોને જ લીધા (જેમાં ૧૧ મહિલાઓનો સમાવેશ થતો હતો) અને ત્યારબાદ સામાન્ય વર્ગ હેઠળની આગળની ૧૧ જગ્યાઓ મહિલા ઉમેદવારો દ્વારા ભરી. પરિણામે, અમે નોંધીએ છીએ કે કુલ ૫૯ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાં ૨૨ મહિલાઓ પસંદ કરવામાં આવી છે, જેમાં પોતાના ગુણાધારે પસંદ થયેલી ૧૧ મહિલા

ઉમેદવારો (પસંદગી યાદીની નં. સંખ્યા ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૧૯, ૨૧, ૨૫, ૩૧, ૩૫ અને ૪૧ પરના ઉમેદવારો) અને “સામાન્ય વર્ગ મહિલાઓ” માટેના અનામત ક્વોટા હેઠળ સામેલ કરાયેલી બીજી ૧૧ મહિલા ઉમેદવારો (પસંદગી યાદીની નં. સંખ્યા ૫૪, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૬, ૭૪, ૭૫, ૭૭, ૭૮, ૭૯ અને ૮૦ પરના ઉમેદવારો)નો સમાવેશ થાય છે. આ સ્પષ્ટપણે અનુમત્ય નથી. આર.પી.એસ.સી. દ્વારા હાથ ધરાયેલી પસંદગી પ્રક્રિયા મહિલાઓ માટેના ૨૦% અનામતને, ઊર્ધ્વ અનામતની અંદરના આડા અનામત તરીકે માનવાને બદલે, ઊર્ધ્વ અનામત તરીકે ગણવા સમાન છે.

૧૧. એ જ રીતે, અમને જણાય છે કે ઓબીસી માટેની ૨૪ જગ્યાઓ અંગે, ઓબીસી ઉમેદવારોમાંથી ગુણક્રમ અનુસાર આર.પી.એસ.સી. દ્વારા ૧૯ ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી હતી, જેમાં ત્રણ મહિલા ઉમેદવારોનો સમાવેશ થતો હતો. ત્યારબાદ, માત્ર બેની જ ખામી હતી છતાં, તે ખામી પૂરવા માટે માત્ર બે ઉમેદવારો બદલે “ઓબીસી મહિલા” શ્રેણી હેઠળ વધુ પાંચ મહિલાઓની પસંદગી કરવામાં આવી. તેથી, પસંદગી યાદીમાં સમાવિષ્ટ ૨૪ ઓબીસી ઉમેદવારોમાં કુલ ૮ મહિલા ઉમેદવારો હતા. યોગ્ય પ્રક્રિયા એ હતી કે પ્રથમ ગુણક્રમ અનુસાર ૨૪ ઓબીસી ઉમેદવારોને યાદીબદ્ધ કરવામાં આવે અને ત્યારબાદ તેમાંમાં કેટલી મહિલા ઉમેદવારો છે તે નિર્ધારિત કરવામાં આવે, અને માત્ર ખામી જેટલી જ ભરતી કરીને મહિલાઓ માટેનો પાંચનો ક્વોટા પૂર્ણ કરવામાં આવે.”

(મહત્વ દર્શાવાયું)

ઈ) કે. કૃષ્ણ મૂર્તિ (ડૉ.) અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૧૮ માં, આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે સામાન્ય વર્ગની મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકો ૧૮ (૨૦૧૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૦૨ નથી

જો કોઈએ ૫૦%ની ઉચ્ચતમ મર્યાદા ભંગ કરવામાં આવી છે કે કેમ તેનું આકલન કરવાનું હોય, તો તેનો હિસાબ લેવામાં આવે. અવલોકનો નીચે મુજબ હતા:—

“ જ્ઞ. પડકાર હેઠળની રાજ્યની વિધાનકારી જોગવાઈઓ અંગે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેમનીમાંથી બહુમતીમાં ૫૦% ની મર્યાદા પટાવાશે નહીં, કારણ કે આ હેતુ માટે ફક્ત ઊભા અનામતો (અર્થાત્ અનુસૂચિત જાતિઓ/અનુસૂચિત જનજાતિઓ/અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં સામુદાયિક આધાર પરના અનામતો) ને જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. ભલે ચૂંટાયેલ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓમાં મહિલાઓના હિતમાં ૩૩% અનામત હોય, તેમ છતાં તેનો સ્વભાવ આડો અનામતનો છે, જે અનુસૂચિત જાતિઓ/અનુસૂચિત જનજાતિઓ/અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાંના ઊભા અનામતો સાથે અંતરછેદ કરે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, સામાન્ય વર્ગની મહિલાઓ દ્વારા ધારિત બેઠકોની

ગણતરી ૫૦% ની ઉચ્ચતમ મર્યાદા ભંગ થઈ છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે કરી શકાય નહીં.

--- --- ---

૬૪. સ્થાનિક સ્વરાજ્યમાં પછાત વર્ગોના હિતમાં અનામતના પ્રમાણ અંગે સ્પષ્ટ બંધારણીય માર્ગદર્શનના અભાવમાં, પ્રચલિત માર્ગદર્શક નિયમ પ્રમાણાનુપાતી અનામતનો છે. જોકે, અમે આ બાબત પર વિશેષ ભાર મૂકવો આવશ્યક ગણીએ છીએ કે અનુસૂચિત જાતિઓ/અનુસૂચિત જનજાતિઓ/અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં ઊભી અનામતો સંબંધે ૫૦% ની ઉચ્ચતમ મર્યાદા (પરિમાણાત્મક મર્યાદા) નો ભંગ થવો જોઈએ નહીં. આ ઉચ્ચતમ મર્યાદાનો ભંગ થવાના પ્રશ્ને, અરજદારો દ્વારા રજૂ કરાયેલ દલીલો થોડેક અંશે ભૂલભરેલી હતી, કારણ કે તેમણે અનુસૂચિત જાતિઓ/અનુસૂચિત જનજાતિઓ/અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં ઊભી અનામતો તેમજ મહિલાઓના હિતમાં આડી અનામતો બંનેને ગણતરીમાં લઈને એવું પ્રતિપાદિત કર્યું હતું કે કેટલાક રાજ્યોમાં ૫૦% ની મર્યાદાનો ભંગ થયો છે. આ સ્થિતિની સ્પષ્ટ ગેરસમજ હતી, કારણ કે મહિલાઓના હિતમાં આડી અનામતોનો હેતુ અનુસૂચિત જાતિઓ/અનુસૂચિત જનજાતિઓ/અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં ઊભી અનામતો સાથે છેદ કરાવવાનો છે, કારણ કે અંતિમ ઉદ્દેશિત વર્ગો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકોમાંથી એક-તૃતીયાંશ બેઠકો તે જ વર્ગોની મહિલાઓ માટે અનામત રાખવાની હોય છે.

તેનો અર્થ એ થાય છે કે જો ૫૦% ની ઉચ્ચતમ મર્યાદાનો ભંગ થયો છે કે નહીં તેનું મૂલ્યાંકન કરવાનું હોય, તો સામાન્ય વર્ગની મહિલાઓ માટે નિર્ધારિત બેઠકોની ગણતરી કરવામાં આવતી નથી.” ફ) પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, ઉત્તરાંચલ વગેરે વિ. મમતા બિષ્ટ અને અન્ય ૧૯ માં, વડી અદાલતે સ્પીકારેલું એવું મંતવ્ય કે નીતુ જોશી પોતાની સ્વપ્રતિભાના આધારે સામાન્ય વર્ગમાં વિચારણા માટે હકદાર હતી અને તેથી તેને “ઉત્તરાંચલ મહિલા” વર્ગ માટે અનામત બેઠકો સામે ગણવામાં આવી શકતી ન હતી, તે પડકાર હેઠળ હતું. આ અદાલતના બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વડી અદાલતે સ્પીકારેલ મંતવ્ય રદ કરીને નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા:—

૧૯ (૨૦૧૦) ૧૨ એસસીસી ૨૦૪

“૩. જરૂર જગ્યાઓમાંથી ૨૬ જગ્યાઓ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરવામાં આવી હતી અને ૧૬ જગ્યાઓ અનામત વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરવામાં આવી હતી. કેટલીક મહિલા ઉમેદવારો સામાન્ય વર્ગમાં પસંદ થયેલી હતી જ્યારે અન્ય કેટલીકને ઉત્તરાંચલની નિવાસી હોવાને કારણે આડવી અનામતનો લાભ આપવામાં આવ્યો હતો. સામાવાળા ૧, અસંતોષ અનુભવી, ઉત્તરાંચલ વડી અદાલતમાં ૨૦૦૩ની રિટ એપિલિકેશન નં. ૭૮૦ (એમ/બી) દાખલ કરી હતી અને તા. ૩૧-૭-૨૦૦૩ની પસંદગી ચાલી રદ કરવાની માંગણી મુખ્યત્વે આ આધારે કરી હતી કે ઉત્તરાંચલની મહિલા ઉમેદવારોને એવા ગુણ પ્રાપ્ત થયા હતા જે તેમને

સામાન્ય વર્ગમાં પસંદગી માટે પાત્ર બનાવતા હતા અને જો તેમ કરવામાં આવ્યું હોત, તો સામાવાળા ૧ ઉત્તરાંચલની મહિલા હોવાને કારણે અનામત વર્ગમાં પસંદ થઈ શક્યા હોત. અરજીમાં એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે કેટલીક એવી મહિલા ઉમેદવારો, જેમણે માત્ર આડવી અનામતનો લાભ મેળવવાનો દાવો કર્યો હતો એટલું જ નહીં પરંતુ ઉક્ત લાભ આપી તેમની પસંદગી પણ કરવામાં આવી હતી, તેમણે અરજીપત્રકો ભરતી વખતે પોતાનું સંબંધિત નિવાસ પ્રમાણપત્ર રજૂ કર્યું નહોતું, પરંતુ તેમણે તે પ્રમાણપત્ર પાછળના તબક્કે રજૂ કર્યું હતું અને તે સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું.

૪. વડી અદાલતે પસંદગીની નોંધપોથીની તપાસ કર્યા પછી સામાવાળા ૧ ની પ્રથમ રજૂઆત સ્વીકારી અને આ નિષ્કર્ષે પહોંચી કે ઉત્તરાંચલની મહિલાઓ માટે આડવી અનામતનો લાભ આપવામાં આવેલ છેલ્લી પસંદ થયેલ મહિલા ઉમેદવારે સામાન્ય વર્ગમાં છેલ્લે પસંદ થયેલ ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હતા. તેથી, ઉક્ત ઉમેદવારને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાની સામે નિમણૂક અપાવવી જોઈતી હતી અને સામાવાળા ૧ ને ઉત્તરાંચલની મહિલાઓ માટેની આડવી અનામતનો લાભ આપી તેને નિમણૂકની ઓફર કરવી જોઈતી હતી. તેથી, આ અપીલો.

--- --- ---

૧૩. હકીકતમાં, વડી અદાલતે રિટ એપ્લિકેશન માત્ર આ આધાર પર મંજૂર કરી હતી કે આડું આરક્ષણ પણ આરક્ષિત વર્ગ (સામાજિક)ના ઉમેદવારોના

હિતમાં ઊભા આરક્ષણ તરીકે લાગુ કરવાનું છે, કારણ કે તેણે નીચે મુજબ ધારણ કર્યું હતું:

“ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતાં, નીતુ જોશી (શ્રેણી નં. ૯, રોલ નં. ૧૨૩૨૦) ને સામાવાળા ૩/કમિશન દ્વારા ઉત્તરાંચલ મહિલા સામાન્ય વર્ગ માટે આરક્ષિત પાંચ બેઠકો સામે ખોટી રીતે ગણવામાં આવી છે, કારણ કે તેણીએ સામાન્ય ઉમેદવાર તરીકે પોતાની જ પ્રતિભા પર સ્પર્ધા કરી હતી અને પાંચમી ઉમેદવાર તરીકે અરજદારને ઉત્તરાંચલ મહિલા સામાન્ય વર્ગની બેઠકો માટે ગણવામાં આવવું જોઈએ હતું.” સ્વીકાર્ય રીતે, ઉક્ત નીતુ જોશીને સામાવાળા તરીકે પક્ષકાર બનાવવામાં આવી નથી. બારમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પક્ષકાર તરીકે જોડવા માટેની અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ નોંધપોથી પર એવું દર્શાવવા માટે કશું નથી કે ઉક્ત અરજી ક્યારેય મંજૂર કરવામાં આવી હતી. આ અદાલત સમક્ષ કેટલાક સફળ ઉમેદવારોને પક્ષકાર તરીકે જોડવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે અરજીઓ આ અદાલતે નામંજૂર કરી હતી.

૧૪. આડી અનામતના અમલ અંગે વડી અદાલતે લીધેલો દૃષ્ટિકોણ, આ અદાલતે રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન ૧૪ માં પ્રતિપાદિત કરેલા કાયદાના સિદ્ધાંતના વિરુદ્ધ છે, જેમાં સમાન મુદ્દાનો વિચાર કરતી વખતે આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠો ૭૯૦-૯૧, પરિષ્કેદ ૯) “ ૯.

બીજો મુદ્દો ઊભી અનામત અને આડી અનામતના સ્વરૂપમાં રહેલા તફાવતનો છે. અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં આપવામાં આવતી સામાજિક અનામતો ‘ઊભી અનામતો’ છે. અનુચ્છેદ ૧૬(૧) અથવા ૧૫(૩) હેઠળ શારીરિક રીતે અશક્ત વ્યક્તિઓ, સ્ત્રીઓ વગેરેના હિતમાં આપવામાં આવતી વિશેષ અનામતો ‘આડી અનામતો’ છે. જ્યાં અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ કોઈ પછાત વર્ગના હિતમાં ઊભી અનામત આપવામાં આવે છે, ત્યાં તેવા પછાત વર્ગના ઉમેદવારો અનામત વિનાની જગ્યાઓ માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે અને જો તેઓ પોતાની પ્રતિભા આધારે અનામત વિનાની જગ્યાઓ પર નિયુક્ત થાય, તો તેમની સંખ્યા સંબંધિત પછાત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટા સામે ગણવામાં આવશે નહીં. તેથી, જો અનુસૂચિત જાતિના એવા ઉમેદવારોની સંખ્યા, જેઓ પોતાની પ્રતિભા આધારે ખુદી સ્પર્ધાની ખાલી જગ્યાઓમાં પસંદગી પામે છે, અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓના ટકાવારી બરાબર હોય અથવા તેથી વધુ પડા હોય, તો એમ કહી શકાય નહીં કે અનુસૂચિત જાતિઓ માટેનો અનામત ક્વોટો ભરાઈ ગયો છે. સંપૂર્ણ અનામત ક્વોટો અખંડિત રહેશે અને ખુદી સ્પર્ધાની શ્રેણી હેઠળ પસંદ થયેલાઓ ઉપરાંત ઉપલબ્ધ રહેશે.

(ઈન્દ્રા સહાની ૧૧, આર.કે. સબરવાલ વિ. સ્ટેટ ઑફ પંજાબ ૧૫, યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા વિ. વિરપાલ સિંહ ચૌહાણ ૧૬ અને ઋતેશ આર. સાહ વિ. ડૉ. વાય.એલ. ચામુલ ૧૭ જુઓ.) પરંતુ ઊભી (સામાજિક) અનામતોને લાગુ પડતો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત આડી (વિશેષ) અનામતોને લાગુ પડશે નહીં. જ્યાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટેની સામાજિક અનામતમાં સ્ત્રીઓ માટે વિશેષ અનામતનો પ્રાવધાન કરવામાં આવે છે, ત્યાં યોગ્ય પ્રક્રિયા એ છે કે પ્રથમ અનુસૂચિત જાતિઓ માટેનો ક્વોટો પ્રતિભાક્રમ મુજબ ભરવો અને ત્યારબાદ તેમાંથી ‘અનુસૂચિત જાતિ સ્ત્રીઓ’ નામના વિશેષ અનામત વર્ગમાં આવતાં ઉમેદવારોની સંખ્યા શોધવી. જો આવી યાદીમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા વિશેષ અનામત ક્વોટાની સંખ્યા બરાબર હોય અથવા તેથી વધુ હોય, તો વિશેષ અનામત ક્વોટા તરફ વધુ પસંદગી કરવાની જરૂર રહેતી નથી. માત્ર જો કોઈ ખાધ રહે, તો અનુસૂચિત જાતિઓ સંબંધિત યાદીના તળિયેથી તેટલી જ સંખ્યામાં ઉમેદવારોને કાઢી નાખીને, આવશ્યક સંખ્યાની અનુસૂચિત જાતિ સ્ત્રીઓને સ્થાન આપવું પડશે. આ હદ સુધી, આડી (વિશેષ) અનામત ઊભી (સામાજિક) અનામતથી ભિન્ન છે. તેથી, ઊભી અનામતના ક્વોટાની અંદર પ્રતિભા આધારે પસંદ થયેલી સ્ત્રીઓની ગણતરી સ્ત્રીઓ માટેની આડી અનામત સામે કરવામાં આવશે.”

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૧૫. ઉપરોક્તના પ્રકાશમાં, સ્પષ્ટ થાય છે કે વડી અદાલતનો ચુકાદો અને આદેશ આ અદાલતે રાજેશ કુમાર દરિયા૧૪ માં નિર્ધારિત કરેલા કાયદા સાથે સુસંગત નથી. અહીં પડકારાયેલ ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવા યોગ્ય છે અને તેનાં તમામ અનુસંગિક આદેશો અમલાતીત અને નિષ્ફળ બને છે. આ રીતે, અપીલો સફળ થાય છે અને મંજૂર કરવામાં આવે છે. વડી અદાલતે રિટ એપ્લિકેશન નં. ૭૮૦/૨૦૦૩ (એમ/બી) માં તા. ૨૬-૧૦-૨૦૦૫ ના રોજ પસાર કરેલો ચુકાદો અને આદેશ અત્રે રદ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ નહીં.”

૧૯. રાજેશ કુમાર દરિયા વગેરે વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્ય ૧૪ ના પરિચ્છેદ ૯ માં સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે ઊર્ધ્વ અનામતની કોઈપણ શ્રેણીનો ઉમેદવાર પોતાના સ્વમેરિટના આધારે ખુદી અથવા સામાન્ય શ્રેણીમાં પસંદ થવા હકદાર છે અને આવી સ્થિતિમાં તેની પસંદગી તે ઊર્ધ્વ અનામત શ્રેણી માટે અનામત રાખવામાં આવેલા કોટા સામે ગણવામાં આવવાની નથી. સ્પષ્ટતા માટે અમે રીતેશ આર. સાહ વિ. ડૉ. વાય.એલ. ચામુલ અને અન્ય ૧૭ ના નિર્ણયમાંથી નીચેનો અંશ પુનઃઉત્પાદિત કરી શકીએ, જેમાં ઈન્દ્રા સાહની વિ. યુનિયન/ઈન્ડિયા ૧૧ અને આર. કે. સભરવાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય ૧૫ ના વિશાળ પીઠના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને નીચે મુજબ કહેવામાં આવ્યું હતું:—

“૧૩. આ પ્રસ્તાવ અંગે કોઈ વિવાદ રહી શકે નહીં કે જો કોઈ ઉમેદવાર પોતાની જ ગુણવત્તાના આધારે પ્રવેશ મેળવવા પાત્ર હોય, તો એવો પ્રવેશ અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિ અથવા અન્ય કોઈ અનામત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા કોટા સામે ગણવામાં આવવો જોઈએ નહીં, કારણ કે તે અનુચ્છેદ ૧૬(જ) માં અવતરીત સંવિધાનિક આજ્ઞા વિરુદ્ધ થશે.

૧૪. ઇન્દ્રા સાવ્લી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૧૧ તરીકે ઓળખાતા, સામાન્ય રીતે મંડલ કેસ તરીકે જાણીતા એક મામલામાં, આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું: (એસસીસી પૃ. ૭૩૫, પરા ૮૧૧)

“આ સંદર્ભમાં એ યાદ રાખવું યોગ્ય છે કે અનુચ્છેદ ૧૬(જ) હેઠળના અનામતો સાંપ્રદાયિક અનામત જેવી રીતે કાર્યરત થતા નથી. એવું બનવું શક્ય છે કે, ઉદાહરણ તરીકે, અનુસૂચિત જાતિના કેટલાક સભ્યો પોતાની જ યોગ્યતા ના આધારે ખુદી સ્પર્ધાના ક્ષેત્રમાં પસંદ થઈ જાય; તેઓને અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી કોટા સામે ગણવામાં આવશે નહીં; તેઓને ખુદી સ્પર્ધાના ઉમેદવારો તરીકે ગણવામાં આવશે.” ૧૫. આર.કે. સભરવાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય ૧૫ માં આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે નિમણૂક અને બઢતી તથા રોસ્ટર પોઈન્ટ્સ ના અનુસંધાનમાં અનામતના પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો હતો અને આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૭૫૦, પરિચ્છેદ ૪) “જ્યારે

કોઈ નિશ્ચિત કેડર સંબંધે અનામતનું ટકા પ્રમાણ નક્કી કરવામાં આવે છે અને રોસ્ટર અનામત પોઈન્ટ્સ દર્શાવે છે, ત્યારે એ રીતે સમજવાનું રહે છે કે અનામત પોઈન્ટ્સ પર દર્શાવેલ પદો અનામત વર્ગોના સભ્યોમાંથી ભરવાના રહેશે અને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોને અનામત પદો માટે વિચારણા મેળવવાનો હક નથી. બીજી બાજુ, અનામત વર્ગના ઉમેદવારો અનામત પદો માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે અને જો તેઓ તે પદો પર નિયુક્ત થાય તો તેમની સંખ્યા અનામતના ટકા પ્રમાણની ગણતરી માટે ઉમેરીને ધ્યાનમાં લઈ શકાય નહીં. ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૧૬(૪) રાજ્ય સરકારને એવા (સિવિલ)ોના કોઈ પણ પછાત વર્ગના હિતમાં નિમણૂકો અથવા પદોના અનામત માટે જોગવાઈ કરવાની પરવાનગી આપે છે, જે રાજ્યના અભિપ્રાય મુજબ રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતો નથી. તેથી, રાજ્ય સરકાર પર એ નિષ્કર્ષે પહોંચવાની ફરજ છે કે જે પછાત વર્ગ/વર્ગો માટે અનામત કરવામાં આવે છે તેઓ રાજ્ય સેવાઓમાં પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતા નથી. એમ કરતી વખતે રાજ્ય સરકાર કોઈ નિશ્ચિત પછાત વર્ગની કુલ વસ્તી અને રાજ્ય સેવાઓમાં તેના પ્રતિનિધિત્વને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે. જ્યારે રાજ્ય સરકાર જરૂરી અભ્યાસ કર્યા બાદ અનામત કરે છે અને જણાવેલ પછાત વર્ગ માટે કેટલા ટકા પદો અનામત રાખવાના તે નક્કી કરે છે, ત્યારે તે ટકા

પ્રમાણનું કડકપણે પાલન કરવું પડે. નિર્ધારિત ટકા પ્રમાણમાં માત્ર એટલા માટે ફેરફાર અથવા બદલાવ કરી શકાય નહીં કે પછાત વર્ગના કેટલાક સભ્યો સામાન્ય બેઠકો સામે અગાઉથી જ નિયુક્ત/બઢતી પામેલા છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, જે રોસ્ટર પોઈન્ટ પછાત વર્ગ માટે અનામત છે તે જણાવેલ વર્ગના સભ્યની નિમણૂક/બઢતી દ્વારા જ ભરવો પડે. રોસ્ટરમાં પછાત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ સ્થાન સામે કોઈ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારની નિમણૂક કરી શકાતી નથી. રાજ્ય સેવાઓમાં પછાત વર્ગના નોંધપાત્ર સંખ્યામાં સભ્યો સામાન્ય બેઠકો સામે નિયુક્ત/બઢતી પામેલા હોવાનો તથ્ય રાજ્ય સરકાર માટે જણાવેલ વર્ગ માટે અનામત ચાલુ રાખવાના પ્રશ્નની સમીક્ષા કરવા માટે સંબંધિત પરિબળ બની શકે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી પછાત વર્ગો માટે નિશ્ચિત ટકા અનામતની જોગવાઈ કરતી સૂચનાઓ/નિયમો અમલમાં છે ત્યાં સુધી તેમનું પાલન કરવું જ પડશે. સામાન્ય વર્ગના પદો સામે પછાત વર્ગોને ઝોનલ કેટલાય નિયુક્ત/બઢતી પામેલા વ્યક્તિઓ હોવા છતાં, નિર્ધારિત ટકા પ્રમાણ વધારામાં આપવું જ પડશે.” ૧૬. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. વિરપાલ સિંહ ચૌહાણ ૧૬ (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠે. ૭૦૫) માં એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓની સંખ્યા નક્કી કરતી વખતે, અનામત વર્ગના હોવા છતાં, ગુણક્રમના

નિયમના આધારે (અને અનામતના નિયમના કારણે નહીં) પસંદ કરાયેલા/બઢતી પામેલા ઉમેદવારોની ગણતરી અનામત વર્ગના ઉમેદવારો તરીકે કરવામાં આવશે નહીં.” ૨૦. તેમ છતાં, ઉપરોક્ત અહીં ઉલ્લેખિત કોઈપણ નિર્ણયમાં, અગાઉના પરિષેદમાં ઉલ્લેખિત નિર્ણયોમાં જણાવાયેલ સિદ્ધાંત આડી અનામતના કિસ્સાઓ પર પણ લાગુ પડે છે કે કેમ, તે વિચારવાનો પ્રસંગ આવ્યો ન હતો. આ તબક્કે, અમે આ પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત વડી અદાલતોના કેટલાક નિર્ણયોની વિચારણા કરી શકીએ:-

એ) મેઘા શેઠી વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન ૨૦ માં, રાજસ્થાનની વડી અદાલતે નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતાં:-

“૨૧એકવાર સામાન્ય/ખુદી શ્રેણીમાં મહિલાઓના પક્ષમાં આડી અનામત લાગુ કરવાની હોય, ત્યારે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પાછળા વર્ગ સહિત તમામ શ્રેણીના ઉમેદવારોને પણ સામાન્ય શ્રેણી (મહિલા) માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ઉક્ત જગ્યાઓ સામે વિચારણા માટે હકદાર ગણવા પડે.

૨૩. વર્તમાન મામલામાં, જાહેરાતના ભાગ (પરિશિષ્ટ-૩) પર માત્ર એક નજર કરતાં જ સ્પષ્ટ થાય છે કે ઓબીસી વર્ગ માટે ૧૩ પદો અનામત રાખવામાં આવ્યા હતા. પરિણામ-પત્રક (પરિશિષ્ટ-૪) પરથી જણાય છે કે જરૂર અપૂર્ણ રહેલી બેઠકોમાંથી જ મહિલા ઉમેદવારોને સ્થાન મળ્યું હતું

અને તેથી, મહિલાઓ માટે પ્રદાન કરાયેલ આડી અનામત સામે તેમની ગણતરી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તેમની ગુણક્રમ અનુસાર વધુ ૯ મહિલા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી હતી, જેમાં સામાન્ય તેમજ ઓબીસી વર્ગની ઉમેદવારોનો સમાવેશ થતો હતો. આ પણ નોંધાય છે કે મુખ્ય ચાદીમાં ઓબીસી (મહિલા) વર્ગની ૩ મહિલા ઉમેદવારોને તેમની સ્વગુણવત્તાના આધારે સ્થાન મળ્યું હતું અને સામાન્ય (મહિલા) વર્ગ સામે ૯ ઉમેદવારોને ગણતરીમાં લીધા પછી, જેમાં ઓબીસી (મહિલા) નો પણ સમાવેશ થતો હતો, ઓબીસી (મહિલા) માટે ૫ પદો અનામત હોવા છતાં વધુ ૨ પદોની દૃષ્ટિએ અનામત આપવામાં આવી નહોતી, જે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આડી અનામતનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૪. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૫(૩) હેઠળના વિશેષ અનામતના મામલે ઓબીસી (મહિલા) માંથી સામાન્ય (મહિલા) માં સ્થાનાંતરણની અનુમતિ ન હોવા અંગે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવતી દલીલ પણ પ્રસ્તુત મામલે પ્રત્યક્ષરૂપે લાગુ પડતી નથી, કારણ કે, એકવાર ઓબીસી (મહિલા) વર્ગની ઉમેદવારે સામાન્ય (મહિલા) વર્ગની ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હોય અને, તેથી, સામાન્ય (મહિલા) માટે નિર્ધારિત પસંદગી ચાદીમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હોય, તો તેને સ્થાનાંતરણ તરીકે પણ ઓળખી શકાય નહીં અને, તેથી, આ સંદર્ભે ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલમાં કોઈ સારભૂત તત્ત્વ નથી ...”

૨૦ ૨૦૧૩ (૪) આર.એલ.ડબલ્યુ. ૩૨૨૭ (૨૪.)

એ-૧) ઉપરોક્ત નિર્ણયનું અનુસરણ એ જ વડી અદાલતે નીલમ શર્મા વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન અને અન્ય ૨૧ માં નીચે મુજબ કર્યું હતું:- “૬. જોધપુર ખાતેની આ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે સુશ્રી મેઘા શેઠ્ઠી વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન ૨૦૧૪ વોલ્યુમ (૧) ડબલ્યુ.એલ.સી. (રાજસ્થાન) ૭૬૧ માં હાલની અપીલોના સમૂહમાં ઉઠાવવામાં આવેલા એકદમ સમાન મુદ્દા પર પહેલેથી જ વિચારણા કરી છે. વિભાગીય ખંડપીઠે સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત નિર્ણયો પર આધાર રાખીને ઠરાવ્યું છે કે, જો ઓબીસી વર્ગની મહિલા ઉમેદવારને સામાન્ય વર્ગની મહિલા ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મળવાને કારણે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોની પસંદગી યાદીમાં સ્થાન મળે, તો તેને સ્થળાંતર તરીકે ગણવામાં આવી શકતું નથી. અને વિભાગીય ખંડપીઠનો આ નિર્ણય અમારે માટે બંધનકારક છે, અને તેની સાથે અમે પણ સંપૂર્ણ રીતે સહમત છીએ. આ પણ નોંધવા જેવું છે કે અહીંના કોઈપણ રિટ એપ્લિકેશનકર્તાઓ/સામાવાળાઓ, જેઓ સામાન્ય વર્ગની મહિલાઓ છે, તેમણે ખુદ્દા વર્ગમાં પસંદ કરાયેલ ઓબીસી વર્ગની મહિલા ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા નથી. રાજસ્થાન જાહેર સેવા આયોગ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ મહિલા ઉમેદવારોની પસંદગી યાદી સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સમજાવેલા કાયદા અનુસાર કડક રીતે તૈયાર કરવામાં આવી છે....” તેમાંથી ઉદ્ભવેલ સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન નં. ૪૩૧૨ ઓફ ૨૦૧૬ આ અદાલતે ૧૩.૦૫.૨૦૧૬ ના રોજ

નીચેની ટિપ્પણીઓ સાથે ફગાવી દીધી હતી:—“સત્તાવાર અનુવાદ રજૂ કરવાથી મુક્તિ માંગતી અરજી મંજૂર કરવામાં આવે છે. અહીં પડકારવામાં આવેલા આદેશમાં અમને કોઈ ખામી જણાતી નથી. સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન ફગાવી દેવામાં આવે છે.” બી) આશા રામનાથ ઘોલપ વિ. ધ પ્રેસિડન્ટ, ડિસ્ટ્રિક્ટ સિલેક્શન કમિટી/કલેક્ટર રર માં, બોમ્બે વડી અદાલતે નીચે મુજબ મુદ્દાનો વિચાર કર્યો:—

“૩૦. ઉપર મુજબ રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલ ભ્રામક હોવાનું અમે નિષ્કર્ષે આવીએ છીએ. એકવાર એવું માનવામાં આવે કે સામાન્ય વર્ગ અથવા ખુદ્દો વર્ગ તેની વ્યાપ્તિમાં તમામ વર્ગોના ઉમેદવારોને, તેમની જાતિ, વર્ગ અથવા સમુદાય અથવા જનજાતિની પરવા કર્યા વગર, સમાવે છે, ત્યારે આપવામાં આવેલ અનામત ઊભી છે કે આડી તે અપ્રસંગિક બની જાય છે. ‘ખુદ્દો વર્ગ’ શબ્દોના બે અર્થઘટનો થઈ શકતા નથી; એક ઊભી અનામત માટે લાગુ પડે અને બીજો આડી અનામત માટે. નિર્ધારિત અનામત ‘ઊભી’ હોય કે ‘આડી’, જો તે ખુદ્દા વર્ગને સંબંધિત હોય, તો પછાત વર્ગનો ઉમેદવારને પોતાની પ્રતિભાના આધારે બાકીના ઉમેદવારો સાથે દર્શાવેલ પદો માટે સ્પર્ધા કરવા પરથી અટકાવી શકાય નહીં.

--- --- ---

૨૧ ૨૦૧૫ એસીસીસી ઓનલાઈન રાજ ૧૩૯૧

૩૨. ... તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે ખુદી શ્રેણીની મહિલા ઉમેદવારો દ્વારા ભરવા માટે ત્રણ પદોની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી, ત્યારે અરજદાર માટે આ વાતની પરવા કર્યા વગર કે તે અનામત શ્રેણીની છે, ઉક્ત પદ માટે સ્પર્ધા કરવી ખુદી હતી અને જ્યારે તેણીએ મહિલા ઉમેદવારોમાં મેરિટ આધારિત સ્થાન મેળવ્યું હતું તથા બીજા ક્રમે સર્વોચ્ચ ગુણ મેળવ્યા હતા, ત્યારે માત્ર તે અનુસૂચિત જાતિની છે અને ખુદી શ્રેણીમાં આવતી નથી, તે કારણસર સામાવાળાઓ દ્વારા તેની પસંદગી નકારી શકાતી નહોતી.... ” બી-૧) કંચન વિશ્વનાથ જગતાપ વિ. મહારાષ્ટ્ર વહીવટી અધિકરણ, નાગપુર અને અન્ય ૨૩ માં, વડી અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-“અમારું મત એવું છે કે જો વિદ્વાન અધિકરણનો અભિપ્રાય સ્વીકારવામાં આવે, તો તેવા પ્રકારની પરિસ્થિતિ ઊભી થશે, જે સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે ઈન્દ્રા સાહી ૧૧ ના કેસમાં નિર્ધારિત કાયદાના પ્રકાશમાં માન્ય નથી. માત્ર એટલા માટે કે મહિલા શ્રેણીમાં બધી મેરિટ ધરાવતી ઉમેદવારો ઓબીસી, એસસી અને એસટી જેવી અનામત શ્રેણીઓની હતી, અમારી દૃષ્ટિએ, તેમને તેમના મેરિટ આધારિત સ્થાનનો લાભ નકારવાનો આધાર બની શકતો નથી. અમને જણાય છે કે જો વિદ્વાન અધિકરણ દ્વારા સ્વીકારાયેલો અભિપ્રાય સ્વીકારવામાં આવે, તો તે સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે ઈન્દ્રા સાહી ૧૧ ના કેસના ચુકાદામાં સમજાવેલ બંધારણીય આજ્ઞાને નિષ્ફળ બનાવશે. એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થશે કે અનામત શ્રેણીનો

પુરુષ ઉમેદવાર, જો તે પોતાની મેરિટના આધારે હકદાર હોય, તો ખુદી શ્રેણીના પદ સામે પસંદગી પામવા હકદાર ગણાશે. પરંતુ અનામત શ્રેણીની મહિલા ઉમેદવાર, ભલે તે ખુદી શ્રેણીની મહિલા ઉમેદવાર કરતાં ઘણી વધારે મેરિટ ધરાવતી હોય, તો પણ તે ઉક્ત પદ સામે પસંદગી પામવા હકદાર ગણાશે નહીં. આવી પરિસ્થિતિનો વાસ્તવિક પરિણામ એ થશે કે પુરુષ અનામત ઉમેદવારોની સરખામણીએ મહિલા અનામત ઉમેદવારો સાથે ભેદભાવપૂર્ણ વર્તન કરવાની મંજૂરી મળી જશે. અમને જણાય છે કે આવી પરિસ્થિતિ, સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે ઈન્દ્રા સાહ્ની ૧૧ ના કેસમાં કરેલી વ્યાખ્યા મુજબની બંધારણીય યોજના હેઠળ માન્ય નથી.” બી-૨) તેજસ્વિની રઘુનાથ ગલાંડે વિ. ચેરિમન, મહારાષ્ટ્ર જાહેર સેવા આયોગ, મુંબઈ અને અન્ય ૨૪ માં, વડી અદાલતે તથ્યો આ મુજબ દર્શાવ્યા:—

“માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્યગણ ૧૪ ના કેસમાં આપવામાં આવેલા ચુકાદા પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલએ એવું ઠરાવ્યું કે ૨૩ (૨૦૧૬) ૧ મહા. એલ. જે. ૯૩૪

૨૪ (૨૦૧૯) ૪ મહ લ.જે. ૫૨૭

અરજદાર, જે એન.ટી.(સી.) વર્ગને સંબંધિત છે, તેના સંદર્ભમાં સામાવાળા નં. ૧-એમ.પી.એસ.સી. દ્વારા અરજદારને ‘ઓપન પુમન કેટેગરી’ સામેના ક્વોટામાંથી અરજી કરવાની મંજૂરી ન આપવાની કાર્યવાહી

દોષારોપણયોગ્ય ગણાવી શકાય તેવી નહોતી અને તેથી વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલએ મૂળ અરજી નામંજૂર કરી હતી. ઉક્ત આદેશથી વ્યથિત થઈ હાલની અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે.” આશા રામનાથ ઘોલાપ રૂ અને કંજન વિશ્વનાથ જાગતાપ રૂ માં લેવામાં આવેલ દૃષ્ટિકોણને અનુસરીને, વડી અદાલતે અરજી મંજૂર કરી અને ટ્રિબ્યુનલનો આદેશ રદ કર્યો.

બી-૩) ચારુશિલા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યરૂ માં, રાજ્ય તરફથી એડવોકેટ જનરલની રજૂઆતો નીચે મુજબ નોંધવામાં આવી હતી :-

“૧૩. માનનીય એડવોકેટ જનરલ વધુમાં રજૂ કરે છે કે કાયદામાં “ઓપન કેટેગરી” તરીકે ઓળખાતી કોઈ અલગ શ્રેણી અસ્તિત્વમાં નથી. પ્રથમ, તેમના રંગ એટલે કે શ્રેણી ભલે જે હોય, શિક્ષણના મામલે તમામ બેઠકો અને રોજગારીના મામલે તમામ પદો, જેવો પ્રસંગ હોય તે મુજબ, એકત્ર ગણવાના રહે છે. તેમાંથી અનામત પદો/બેઠકો અલગ કાઢવાની રહે છે અને ત્યારબાદ જે બાકી રહે છે તે સામાન્ય રીતે ‘ઓપન કેટેગરી’ અથવા ‘ઓપન કોમ્પિટિશન કેટેગરી’ બેઠકો તરીકે ઓળખાય છે.

૧૪. તેમના મુજબ, અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર, તે/તેણી આવી અનામતનો દાવો કરે કે ન કરે, અને તે ઊભી કે આડી અનામત તરીકે હોય, તેમ છતાં હંમેશા પોતાની પ્રતિભાના આધારે ખુદી શ્રેણીમાંથી બેઠકનો દાવો કરવાનો હકદાર રહે છે. ખાસ કરીને એ કારણે કે ખુદી

શ્રેણી અથવા કોટા સ્વરૂપે એવી વ્યવસ્થા માત્ર અને માત્ર પ્રતિભાના આધારે ફાળવણી માટે જ નિર્ધારિત છે અને તેથી આવી ફાળવણીમાં કોઈપણ ઉમેદવારની જાતિ, પંથ કે લિંગ અથવા અન્ય કોઈપણ માપદંડનો કોઈ જ સંબંધ રહેતો નથી.

૧૫. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ વધુમાં રજૂ કરે છે કે જો કોઈ અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર માત્ર અને માત્ર પોતાની લાયકાતના આધાર પર બેઠકનું ફાળવણી મેળવવામાં સમર્થ હોય, તો આવા ફાળવણીથી તે ઉમેદવાર જે વર્ગનો છે તે વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી કોઈપણ બેઠકનો ઉપભોગ થતો નથી. આવા કિસ્સામાં, આવી ફાળવણી કોઈપણ રીતે, જેમ પ્રસંગોપાત્ત હોય તેમ, તે ઉમેદવાર જે વર્ગનો છે તે વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકો અથવા પદોમાં કોઈ ઘટાડો કરતી નથી.

૧૮. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે, તેમ છતાં, ‘કમ્પાર્ટમેન્ટલાઈઝ્ડ’ આડવી અનામતોના કિસ્સામાં પણ, ખુદ્દી શ્રેણી અથવા ક્વોટાને ફાળવવામાં આવેલી બેઠકો પર દરેક અને કોઈપણ એવો વ્યક્તિ દાવો કરી શકે છે, જેને મૂળભૂત રીતે, જેમ કિસ્સો હોય તેમ, ખુદ્દી શ્રેણીમાંથી બેઠક અથવા પદનો દાવો કરવાનો અધિકાર હોય, જે સ્પષ્ટપણે અને ૨૫ માંથી ૨૦૧૯ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ્બે ૧૫૧૯

ખુદ્દી શ્રેણીની મેરીટ યાદીમાંથી, અર્થાત્ દરેક અને પ્રત્યેક ઉમેદવારને, જેમાં કોઈપણ અનામત શ્રેણીનો, ભલે તે ઊભી હોય કે આડી, ઉમેદવાર પણ આવે, સમાવેશ કરવામાં આવશે.” રાજ્યની રજૂઆતો સ્વીકારીને, વડી અદાલતે આ રીતે નિષ્કર્ષ નોંધાવ્યો:— “૩૩. જ્યાં સુધી આડી અનામતનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એક ભિન્ન પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જે ઉપર નોંધાયેલા પરિચ્છેદમાં દર્શાવવામાં આવી છે. માત્ર ઘટ પડે તેવી સ્થિતિમાં જ, મેરીટ યાદીની તપાસ કર્યા બાદ, આડી અનામત શ્રેણીમાં આવી ઘટ સંબંધિત અનામત શ્રેણીઓમાંથી આવશ્યક સંખ્યાના ઉમેદવારોને કાઢી નાખીને અને તેમની જગ્યાએ તે જ શ્રેણીમાંથી ઉમેદવારોને સ્થાનાપન કરીને પૂરી કરવામાં આવશે. તેથી, ઊભી અનામત ક્વોટાની અંદર મેરીટના આધારે પસંદ થયેલ આડી અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારની ગણતરી આડી અનામત શ્રેણી સામે કરવી પડશે.

... ..

૪૧. વિભાગીકૃત આડી અનામતના કિસ્સામાં પણ, ખુદ્દી શ્રેણી અથવા કોટા માટે જાળવાયેલી બેઠકો કોઈપણ અને દરેક એવો ઉમેદવાર દાવો કરી શકે છે, જે ગુણક્રમના આધારે બેઠક અથવા પદનો દાવો કરવા હકદાર હોય; જેમાં ખુદ્દી શ્રેણીના ઉમેદવારો સહિત, એટલે કે કોઈપણ અનામત શ્રેણી, ભલે તે આડી હોય કે ઊભી, સાથે સંબંધિત તમામ ઉમેદવારોનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેમ છતાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદામાં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે

તેમ, એકમાત્ર અપવાદ એવો રાખી શકાય કે જો લાગુ પડતો નિયમ અથવા જાહેરાત ખાસ કરીને વિપરીત જોગવાઈ કરતી હોય, તો ખુદ્દી શ્રેણી માટે પ્રદાન કરાયેલ વિભાગીકૃત અનામતનો લાભ મેળવવા અનામત શ્રેણીમાંથી ખુદ્દી શ્રેણીમાં એવો સ્થળાંતર મંજૂર કરવામાં આવશે નહીં. અનામત શ્રેણીના એવા ઉમેદવારો, જેઓ પસંદગીની પ્રક્રિયા દરમિયાન પહેલેથી જ લાભો ભોગવી ચૂક્યા હોય, જેમ કે ફીમાં છૂટ, વચમાં શિથિલતા, ગુણક્રમના માપદંડમાં શિથિલતા, તેઓ બેઠક અથવા પદનો દાવો કરવા અનામત શ્રેણીમાંથી ખુદ્દી શ્રેણીમાં સ્થળાંતરના લાભનો દાવો કરવા પાત્ર ગણાશે નહીં.” બી- જ) શાંતાબાઈ લક્ષ્મણ દોઈફોડે વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર ૨૬ માં, વડી અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:-

“.....જોકે, સર્વોચ્ચ અદાલતે વિવિધ ન્યાયિક ઉચ્ચારણોમાં પ્રતિપાદિત કરેલા કાયદા અને ઉપરોક્ત પ્રકરણોમાં કરવામાં આવેલી ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદારીએ એન.ટી.(ડી.) વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી પદ માટે પસંદગી મેળવવાનો વિકલ્પ પસંદ કર્યો હોવા છતાં, અરજદારિની ખુદ્દા વર્ગ હેઠળ ઉપલબ્ધ પદ માટે પોતાનો દાવો કાયદેસર રીતે રજૂ કરી શકતી હતી અને એટલું જ નહીં, તે આડી રીતે ૨૬ (૨૦૨૦) એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ૧૬૫૯

મુક્ત વર્ગમાં મહિલાઓ માટે અનામત. વર્તમાન કેસમાં, ત્રણ ટૂંકી ચાટીમાં સામેલ મહિલા ઉમેદવારોમાંથી, અરજદારે સર્વોચ્ચ ગુણ મેળવનાર

શ્રીમતી પ્રિયા નરેશ ગજબિયે પછી બીજા ક્રમે સર્વોચ્ચ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા, તે હકીકત અંગે કોઈ વિવાદ નથી. જ્યારે શ્રીમતી પ્રિયા નરેશ ગજબિયે, અનુસૂચિત જાતિ વર્ગની ઉમેદવાર હોવા છતાં, તેમની પ્રતિભાના આધારે, મુક્ત (મહિલા) વર્ગ માટે અનામત બે પદોમાંથી એક પદ પર પસંદ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે કાનૂનની સ્થાપિત સ્થિતિને જોતા પાત્ર હોવા છતાં અરજદારને બીજા પદ માટે પસંદ કરવામાં આવી નહોતી. શ્રીમતી પ્રિયા નરેશ ગજબિયેની પસંદગી કરવા અને અરજદારને નકારવા માટે આપેલ કારણ એવું હતું કે, શ્રીમતી પ્રિયા નરેશ ગજબિયે અનુસૂચિત જાતિ વર્ગની હોવા છતાં તેમણે મુક્ત વર્ગ પસંદ કર્યો હતો, જ્યારે અરજદારે એવું કર્યું નહોતું. અગાઉ ચર્ચિત ચુકાદાઓમાંથી આપણે જે જોયું છે તે મુજબ, આ કારણ કાનૂનમાં ટકી શકે એવું નથી.” ગ) ઉત્તરાખંડ સબઓર્ડિનેટ સર્વિસ સિલેક્શન કમિશન અને અન્ય વિ. રંજિતા રાણા અને અન્ય૨૭ માં, ઉત્તરાખંડ વડી અદાલતે સુધીર કુમાર વિ. ઉત્તરાખંડ રાજ્ય અને અન્ય૨૮ માં આપેલા પોતાના અગાઉના નિર્ણય પર આધાર રાખી આ મુજબ અવલોકન કર્યું:—

“૧૧. દરેક વર્ગ હેઠળ આડકતરી અનામતની જોગવાઈ કરવામાં આવેલી હોવાના પરિણામે, માત્ર અન્ય પછાત વર્ગોને સંબંધિત મહિલાઓ જ અન્ય પછાત વર્ગો (મહિલા) માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે; અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા અનારક્ષિત વર્ગને સંબંધિત મહિલાઓ નહીં. તેવી જ રીતે, માત્ર

અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને સંબંધિત મહિલાઓ
જ અનુસૂચિત જાતિઓ (મહિલા) અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ
(મહિલા)ના હિતમાં આડકતરી રીતે અનામત રાખવામાં આવેલી
જગ્યાઓ માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે. અનામત વર્ગ (ઓબીસી, એસસી
અને એસટી)ને સંબંધિત ન હોય એવી મહિલાને અન્ય પછાત વર્ગો
(મહિલા), અનુસૂચિત જાતિઓ (મહિલા) અને અનુસૂચિત
જનજાતિઓ (મહિલા)ના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ
માટે સ્પર્ધા કરવાનો હકદાર ગણાવી શકાય નહીં.

૧૨. જોકે, તેનો વિપરીત અર્થ સાચો નથી. તમામ મહિલાઓ, તેઓ
અનામત શ્રેણીમાં આવે છે કે આવતી નથી તે બાબતથી નિરપેક્ષ રીતે,
સામાન્ય શ્રેણીમાં મહિલાઓના હિતમાં ચિહ્નિત પદો માટે સ્પર્ધા કરવાની
હકદાર છે. સામાન્ય શ્રેણીના પદો માટે કોઈ અનામત નથી, અને સામાન્ય
શ્રેણીમાં મહિલાઓના હિતમાં આડી અનામત તેમની જાતિ-સ્થિતિથી
નિરપેક્ષ રીતે તમામ મહિલાઓમાંથી ભરવા માટે ઉપલબ્ધ છે. સામાન્ય શ્રેણી
(મહિલા) ના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવેલા પદો ઉત્તરાખંડ રાજ્યની
તમામ મહિલાઓ માટે ઉપલબ્ધ છે, અને તેમાં ઓબીસીઓ, એસસીઓ જેવી
અનામત શ્રેણીઓને સંબંધિત મહિલાઓનો પણ સમાવેશ થશે ૨૭ ૨૦૧૮
એસસીસી ઓનલાઈન ઉત્તરાખંડ ૪૮૧

૨૮ રિટ એપ્લિકેશન (એસ/બી) નં. ૩૯૨/૨૦૧૭ તારીખ ૧૧.૧૨.૨૦૧૮

અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા એવી મહિલાઓ જેઓ તેમાં આવતી નથી. અન્યથા ઠરાવવાથી સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગોમાં ન આવતાં લોકોને અનામતનો ગુપ્ત રીતે પ્રવેશ અપાવવાનો પરિણામ આવશે, તેમજ સામ્પ્રદાયિક અનામતનો એક છદ્મ પ્રયાસ ગણાશે, જેને સર્વોચ્ચ અદાલતે ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ વિ. સુશ્રી ચંપકમ દોરાયરાજન અને અન્ય : એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ એસ.સી. ૨૨૬ માં નામંજૂર કર્યો હતો. આ પ્રશ્ન હવે રેસ ઇન્ટેગ્રા રહ્યો નથી અને હકીકતમાં, આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે સુધીર કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરાખંડ અને અન્ય (રિટ એપ્લિકેશન (એસ/બી) નં. ૩૯૨ ઓફ ૨૦૧૭ તા. ૧૧.૧૨.૨૦૧૮ નો આદેશ) માં તેનો જવાબ આપી દીધો છે, અને તે આદેશને સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પેશ્યલ લીવ ટુ અપીલ (સી) નં. ૭૮૦૧ ઓફ ૨૦૧૯ તા. ૧૫.૦૪.૨૦૧૯ ના પોતાના આદેશ દ્વારા સમર્થન આપ્યું હતું.” ડી) તમન્નાબેન અશોકભાઈ દેસાઈ વિ. શીતલ અમૃતલાલ નિશાર ૨૯ માં, ગુજરાત વડી અદાલતે ઉપર જણાવ્યા મુજબના મુદ્દા સંબંધિત નિર્ણયો, જેમાં રાજસ્થાન, બૉમ્બે અને ઉત્તરાખંડની વડી અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા કેટલાંક નિર્ણયોનો પણ સમાવેશ થાય છે, વિચાર્યા હતા અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

“૪૫. ઉપર ઉલ્લેખિત ન્યાયનિર્ણયો હાલના કેસમાં ઉપલબ્ધ હકીકતની સ્થિતિના આધારે નીચેના દૃષ્ટાંત દ્વારા વધુ સારી રીતે સમજાવી શકાય.

૪૬. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર (બિનશસ્ત્રધારી) ની ૧૧૫ જગ્યાઓ છે, જેમાંથી ૫૫ જગ્યાઓ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ માટે અનામત છે અને બાકીની ૬૦ જગ્યાઓ ખુદી/સામાન્ય શ્રેણી માટે છે. જણાવેલ જગ્યાઓમાંથી, દરેક શ્રેણી હેઠળ ૩૩% મહિલાઓ માટે અનામત છે, તેનો અર્થ એ થાય છે કે ખુદી શ્રેણીની ૬૦ જગ્યાઓમાંથી ૨૦ જગ્યાઓ મહિલાઓ માટે અનામત છે. તેથી, પ્રથમ પગલું સમગ્ર યાદી ગુણક્રમના આધારે તૈયાર કરવાનો રહેશે અને તેમાંથી જાતિ તથા લિંગની પરવા કર્યા વિના, ખુદી શ્રેણીમાં પ્રથમ ૬૦ ઉમેદવારોની પસંદગી કરવાની રહેશે. ત્યારબાદ બીજું પગલું એ રહેશે કે આ ૬૦ ઉમેદવારોમાં, જાતિની પરવા કર્યા વિના, ૨૦ મહિલાઓ છે કે નહીં તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે, જેથી આડવી અનામતની આવશ્યકતા પૂર્ણ થાય. જો ૨૦ મહિલાઓ પહેલેથી જ તેમાં હોય, તો તે શ્રેણીમાં વધુ કોઈ મહિલાની પસંદગી કરવાની જરૂર રહેતી નથી, પરંતુ જો એવી સ્થિતિ ન હોય, તો ત્રીજા પગલામાં, ઉપરોક્ત યાદીમાંથી ગુણક્રમના આધારે, જાતિની પરવા કર્યા વિના, જેટલી બાકી મહિલાઓની જરૂર હોય તેટલીનો સમાવેશ કરવાનો રહેશે અને તેની અનુસંગિક સંખ્યાના પુરુષ ઉમેદવારોને પ્રથમ ૬૦ ઉમેદવારોની યાદીના તળિયેથી દૂર કરવા રહેશે. ત્યારબાદ, ઊભી અનામત અમલમાં મૂકવા માટે સમાન કસરત હાથ ધરવાની રહેશે, ત્યારપછી આડી ૨૯ આર/એલ.પી.એ. નં. ૧૯૧૦/૨૦૧૯ ઈન

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૮૯૬૮/૨૦૧૮ વગેરે, તારીખ
૦૫.૦૮.૨૦૨૦ ના રોજ નિર્ધારિત

એસ.ઈ.બી.સી., એસ.સી. અને એસ.ટી. વર્ગોને અનુસંગે આવતી
પદોની બાબતમાં અનામત.

--- --- ---

૪૯. નોંધ લેવા જેવી બાબત એ છે કે નિયમ ૨(ડી) અનુસૂચિત
જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે
પછાત વર્ગોના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવેલ પદો ન હોય તેવી
પદોની ચોથી શ્રેણી અલગ પાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અન્ય શબ્દોમાં
કહીએ તો, આ ચોથી શ્રેણી ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત વર્ગોના હિતમાં અનામત
રાખવામાં આવેલા પદોને બાદ કરતાં, પદોની ખુદ્દી શ્રેણી સિવાય અન્ય
કંઈ નથી; એટલે કે, ખુદ્દી શ્રેણીમાં મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં
આવેલા પદો, ઉક્ત નિયમોના નિયમ ૨(એ), ૨(બી) અને ૨(સી)માં
ઉલ્લેખિત અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસઈબીસી
કોટામાં મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા પદોથી વધારાના
રહેશે. તેથી, અનામત શ્રેણી સાથે સંબંધ ધરાવતા હોય કે અનામત
વિનાની શ્રેણી સાથે સંબંધ ધરાવતા હોય, તમામ પ્રતિભાશાળી
ઉમેદવારો તેમની જાતિ, સમુદાય અથવા જનજાતિને અવગણીને આ
શ્રેણીમાં આવરી લેવાશે, જ્યાં માત્ર યોગ્યતાને જ ધ્યાનમાં લેવામાં

આવશે, તે જ સમયે ઊભી અનામત તેમજ તેની અંદરની આડી અનામતનો અમલ કરવામાં આવશે. નોંધનીય છે કે ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ (મહિલાઓ માટે પદોની અનામત) (સુધારા) નિયમો, ૨૦૧૪ના પ્રભાવથી, મહિલાઓના હિતમાં અનામતની આવશ્યકતા ૩૦%માંથી વધારીને ૩૩% કરવામાં આવી હતી.

૫૦. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે આ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં કોઈ હિચકિયાટ અનુભવતા નથી કે જી.એ.ડી.નો તા. ૦૧.૦૮.૨૦૧૮નો સરકારનો ઠરાવ રદ કરવામાં આવવા પાત્ર છે અને તે દ્વારા રદ કરવામાં આવે છે.”

ત્યારબાદ વડી અદાલતે આ પ્રમાણે નિર્ધારિત કર્યું:— “૫૬. રાજ્ય સરકારના ભાવિ માર્ગદર્શન માટે, સ્ત્રીઓ માટેના આડા અનામતના અમલીકરણની યોગ્ય અને સાચી પદ્ધતિને વધુ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવી અમને ગમશે. “મહિલાઓ માટે આડી અનામત અમલમાં મૂકવાની યોગ્ય અને સાચી પદ્ધતિ.

ભરતી માટે ઉપલબ્ધ પદોની સંખ્યા. ૧૦૦ સામાજિક આરક્ષણ ક્વોટા (૪૯%) ખુદી સ્પર્ધા (ઓસી) ૫૧ અનુસૂચિત જાતિ (એસસી) ૧૨ અનુસૂચિત જનજાતિ (એસટી)૧૭ સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગો (એસઈબીસી)૨૦ મહિલાઓ માટે આડી આરક્ષણ (ઉપરોક્ત દરેક વર્ગોમાં ૩૩%) ઓસી

એસસી

એસટી

એસ.ઈ.બી.સી. ૦૭ પગલું ૧: પસંદગી માટે લાયક ઓછામાં ઓછા ૧૦૦ ઉમેદવારોની યાદી પ્રતિભાક્રમ મુજબ તૈયાર કરવી (સામાન્ય રીતે ૧૦૦થી વધુ ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે જેથી ઓફર આપવામાં આવ્યા પછી કેટલાક ઉમેદવારો જોડાતા ન હોય તો નિયુક્ત થનારાઓમાં કોઈ ઘટ ન રહે). આ યાદીમાં ઉપરોક્ત તમામ વર્ગોને અનુરૂપ ઉમેદવારોનો સમાવેશ થશે.

પગલું ૨: ઉપરોક્ત પગલું ૧ ની યાદીમાંથી, ગુણક્રમના આધારે ઓસી અનામત (૫૧) ભરવા માટે પ્રથમ ૫૧ ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરો. ૫૧ ઉમેદવારોની આ યાદીમાં એસસી, એસટી અને એસઈબીસી વર્ગના ઉમેદવારોનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

પગલું ૩: ઓ.સી. ક્વોટામાં આડી અનામત અંગે તપાસ કરો. ઓ.સી.

વર્ગની પગલું ૨ની યાદીમાં, જો ૧૭ મહિલાઓ હોય (વર્ગનો કોઈ ફરક પડતો નથી), તો મહિલાઓ માટેનો ૩૩% ક્વોટો પૂર્ણ થાય છે. વધુ કશું કરવાનું રહેતું નથી. જો મહિલાઓની ઘટ હોય (માની લો કે, ઓ.સી. વર્ગની પગલું ૨ની યાદીમાં માત્ર ૧૦ મહિલાઓ ઉપલબ્ધ હોય), તો વધુ ૭ મહિલાઓ ઉમેરવાની રહેશે. આ કરવા માટે, પ્રથમ, પગલું ૨ની યાદીના છેલ્લાં ૭ પુરુષ ઉમેદવારોને કાઢી

નાખવાના રહેશે. ત્યારબાદ, નં. નં. ૫૧ પછીની પગલું ૧ની યાદીમાં નીચે જવું અને પ્રથમ ૭ મહિલાઓ પસંદ કરવી (વર્ગનો કોઈ ફરક પડતો નથી). જેમ જ પગલું ૧ની યાદીમાંથી આવી ૭ મહિલાઓ મળી આવે, તેમ તેમને ઉપર લાવી પગલું ૨ની યાદીમાં ૭ મહિલાઓની ઘટ પૂરી કરવા માટે ઉમેરવાની રહેશે. હવે, ઓ.સી. મહિલાઓ માટેનો ૩૩% ક્વોટો પૂર્ણ થાય છે. ઓ.સી. વર્ગની યાદી સ્થિર કરવી રહેશે. પગલું ૨ની યાદી અંતિમ બને છે.

પગલું ૪: અનુસૂચિત જાતિઓ તરફ આગળ વધો. પગલું ૧ ની યાદીમાંથી, મુદ્દા નં. ૫૧ પછી, અનુસૂચિત જાતિના ૧૨ ઉમેદવારોની (પુરુષ અથવા સ્ત્રી) યાદી તૈયાર કરો. આ ૧૨ માં તે તમામ પુરુષ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોનો પણ સમાવેશ થશે, જેઓ સ્ત્રીઓની અછત પૂરી કરવા માટે પગલું ૨ ની યાદીમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યા હતા.

પગલું ૫: પગલું ૪ ની એસ.સી. ની યાદીમાં આડું અનામત માટે તપાસ કરો. જો ૪ એસ.સી. મહિલાઓ હોય, તો ૩૩% નો ક્વોટો પૂર્ણ થાય છે. વધુ કંઈ કરવાની જરૂર નથી. જો એસ.સી. મહિલાઓમાં ઘટ હોય (માનો કે માત્ર ૨ મહિલાઓ ઉપલબ્ધ હોય), તો વધુ ૨ મહિલાઓ ઉમેરવી પડશે. આ કરવા માટેની રીત એ છે કે, પ્રથમ, પગલું ૪ ની યાદીના છેલ્લાં ૨ પુરુષ

એસ.સી. ઉમેદવારો કાઢી નાખવા અને ત્યારબાદ, મુદ્દા નં. ૫૧ પછી પગલું ૧ ની યાદીમાં નીચે જવું અને પ્રથમ ૨ એસ.સી. મહિલાઓ પસંદ કરવી. જેમ જ પગલું ૧ ની યાદીમાં આવી ૨ એસ.સી. મહિલાઓ મળી આવે, તેમ તેમને ઉપર લાવી અને એસ.સી. મહિલાઓની ઘટ પૂરી કરવા માટે પગલું ૪ ની એસ.સી. યાદીમાં ઉમેરવી. હવે, એસ.સી. મહિલાઓ માટેનો ૩૩% ક્વોટો પૂર્ણ થાય છે. એસ.સી. ની યાદી સ્થિર કરવી. પગલું ૪ ની યાદી અંતિમ બને છે. જો પગલું ૧ ની યાદીના છેલ્લા નં. સુધી આવી ૨ એસ.સી. મહિલાઓ મળી ન શકે, તો આ ૨ ખાલી જગ્યાઓ એસ.સી. પુરુષોથી ભરવાની રહેશે. જો તે સ્થિતિમાં એસ.સી. પુરુષો પણ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો એસ.સી.નું સામાજિક અનામત ક્વોટો આગામી ભરતી સુધી આગળ ધપાવવાનું રહેશે, સિવાય કે એવો કોઈ નિયમ હોય જે એસ.સી. ક્વોટાને ઓ.સી. માં રૂપાંતર કરવાની મંજૂરી આપે.

પગલું ૬: એસ.ટી.ઓ.ની યાદી તૈયાર કરવા માટે પગલાં ૪ અને ૫ પુનરાવર્તિત કરો.

પગલું ૭: એસ.ઈ.બી.સી.ની યાદી તૈયાર કરવા માટે પગલું ૪ અને ૫નું પુનરાવર્તન કરો.” ૫૭. રાજ્ય સરકાર તેમજ જી.પી.એસ.સી.એ, આવનારા તમામ સમય માટે, આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી રહેશે કે

પ્રત્યેક વર્ગ હેઠળ આપવામાં આવતું આડું અનામતનું પરિણામ એ થાય છે કે માત્ર અન્ય પછાત વર્ગોને સંબંધિત મહિલાઓ જ અન્ય પછાત વર્ગો (મહિલાઓ) માટે અનામત રાખવામાં આવેલ પદો માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે અને અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા અનામત રહિત વર્ગને સંબંધિત મહિલાઓ નહીં. તે જ પ્રમાણે, માત્ર અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને સંબંધિત મહિલાઓ જ અનુસૂચિત જાતિઓ (મહિલાઓ) અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ (મહિલાઓ)ના હિતમાં આડું અનામત રાખવામાં આવેલ પદો માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે. અનામત વર્ગ (ઓ.બી.સી., એસ.સી. અને એસ.ટી.)ને સંબંધિત ન હોય એવી મહિલા, અન્ય પછાત વર્ગો (મહિલાઓ), અનુસૂચિત જાતિઓ (મહિલાઓ) અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ (મહિલાઓ)ના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવેલ પદો માટે સ્પર્ધા કરવા હકદાર નથી.

૫૮. પરંતુ, વિપરીત વાત સાચી નથી. તમામ સ્ત્રીઓ, તેઓ અનામત વર્ગમાં આવે છે કે નથી આવે તે બાબતને અવગણીને, સામાન્ય વર્ગ હેઠળ સ્ત્રીઓના હિતમાં નિર્ધારિત પદો માટે સ્પર્ધા કરવાનો હક ધરાવે છે. સામાન્ય વર્ગમાં પદો માટે કોઈ અનામત નથી, અને સામાન્ય વર્ગમાં સ્ત્રીઓના હિતમાં આડી અનામત તેમની જાતિ-સ્થિતિને અવગણીને તમામ સ્ત્રીઓમાંથી ભરવા માટે ઉપલબ્ધ છે. સામાન્ય વર્ગ (સ્ત્રીઓ)

ના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવેલા પદો ગુજરાત રાજ્યની તમામ સ્ત્રીઓ માટે ઉપલબ્ધ છે, અને તેમાં ઓબીસી, એસસી અને એસટી જેવા અનામત વર્ગોમાં આવતી સ્ત્રીઓ તેમજ તેવા વર્ગોમાં ન આવતી સ્ત્રીઓનો પણ સમાવેશ થશે. અન્યથા ઠરાવવાથી, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગોમાં ન આવતાં વ્યક્તિઓના હિતમાં અનામતનો ગૂઢ રીતે પ્રવેશ કરાવવાનો પરિણામ આવશે, અને છદ્મ સ્વરૂપની સામુદાયિક અનામત કરવાનો પ્રયાસ સર્વોચ્ચ અદાલતે ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ વિ. સ્મ. ચંપાકમ દોરાયરાજન અને અન્યો : એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ એસસી ૨૨૬ માં નિંદનીય ગણાવ્યો છે.”

૨૧. આ રીતે રાજસ્થાન, બોમ્બે, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતની વડી અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ અભિપ્રાય અલાહાબાદ વડી અદાલતને પ્રેરક બનેલા અભિપ્રાયના વિરુદ્ધ છે. ઉપરોક્ત પરિણેદ ૯ થી ૧૧ માં ઉલ્લેખિત આદેશો સિવાય, અલાહાબાદ વડી અદાલતની પૂર્ણ ખંડપીઠે અજય કુમાર વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૩૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

“ઉપરોક્ત કારણોસર, અમારા મત મુજબ, આડવી અનામતના અમલમાં સ્ત્રીઓની પરસ્પર ગુણવત્તાને કોઈ ભૂમિકા નથી, કારણ કે વિશેષ વર્ગ (સ્ત્રીઓ) ની અનામતનો લાભ માંગતી સામાજિક રીતે અનામતવાળી ઉમેદવાર (એસસી, એસટી, અને ઓબીસી) ખુદ્દા વર્ગમાં સમાયોજનનો દાવો કરી શકતી નથી.” મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતે પણ અલાહાબાદ વડી અદાલતે અપનાવેલા

અભિપ્રાય સમાન અભિપ્રાય અપનાવ્યો છે. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય વિ. ઉદય સિસોદે અને અન્ય ૩૧ માં, વડી અદાલતે આ અદાલતના પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, ઉત્તરાંચલ વિ. મમતા બિષ્ટ ૧૯ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરીને આ મુજબ નોંધ્યું હતું:—

“૧૮. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં વડી અદાલતે એવું ધારણ કર્યું હતું કે આડવી અનામતનો લાભ મેળવનાર છેલ્લી પસંદ થયેલી ઉમેદવારીએ સામાન્ય વર્ગના છેલ્લાં પસંદ થયેલા ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હોવાથી, તેને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાના મુકાબલે નિમણૂક આપવી જોઈતી હતી. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજેશ કુમાર દારિયા.૧૪ ના કેસમાં નિર્ધારિત કાયદાના વિરુદ્ધ વડી અદાલતનો આ અભિપ્રાય હોવાનું નિષ્કર્ષ આપ્યું હતું. વર્તમાન કેસમાં પણ સ્થિતિ એ જ છે, જેમાં આડવી વિભાગીય અનામતનો લાભ મેળવનાર ઓબીસી પોલીસ કર્મચારી એ આધાર પર નિમણૂકનો દાવો કરે છે કે તેણે સામાન્ય વર્ગના છેલ્લાં પસંદ થયેલા ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા છે, પરંતુ ઉપરોક્ત ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતાં આ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી.

૧૯. શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓની નિયુક્તિ સંબંધિત પ્રશ્ન [ઓપન સામાન્ય શ્રેણીની બેઠકો સામે આડી (સામાજિક) અનામત] માં ઊંચા ગુણોના આધારે, અગાઉ આ અદાલતની ગ્વાલિયર સ્થિત વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ ડબલ્યુ.એ. નં. ૪૧૪/૨૦૧૭ માં ઉપસ્થિત થયો હતો અને વિભાગીય ખંડપીઠે

એવો નિર્ણય આપ્યો હતો કે તે અનુમત્ય નથી, એમ ઠરાવતાં કે એક શ્રેણીમાંથી બીજી શ્રેણીમાં પ્રતિભાના આધારે સ્થળાંતરનો સિદ્ધાંત ઊભી અનામતમાં માન્ય હોઈ શકે, પરંતુ આડી અનામતમાં તે લાગુ પડતો નથી. આ સંદર્ભમાં વિભાગીય ખંડપીઠે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:— “૯. પ્રશ્ન એ છે કે શું એવો ઉમેદવાર, જે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા સામાન્ય શ્રેણી/અનામત વિનાની શ્રેણી તરીકે નહીં પરંતુ અનામત શ્રેણીના ઉમેદવાર તરીકે, એસસી/૩૦ (૨૦૧૯) ૫ એએલજે ૪૬૬ ને અનુસરીને, આપવા પસંદ કરે છે

૩૧ (૨૦૧૯) એસીસી ઓન લાઈન એમપી ૫૭૫૦

એસટી/ઓબીસી, જે મુજબનો કેસ હોય તે મુજબ, આ રીતે પોતાની શ્રેણીના ઉમેદવારોમાં સ્પર્ધા કરતા, જો સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવારો દ્વારા પ્રાપ્ત ગુણોથી વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કરે, તો તેને સામાન્ય શ્રેણીમાં સમાવેશ કરવાની પરવાનગી આપી શકાય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આરક્ષિત શ્રેણીના ઉમેદવાર તરીકે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં ભાગ લેવાનો વિકલ્પ પસંદ કરનાર ઉમેદવારને સામાન્ય શ્રેણીમાં સ્થળાંતર કરવાની પરવાનગી આપી શકાય કે નહીં?

૧૦. ઇન્દ્રા સ્વાહ્નિય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૨ સપિલમેન્ટરી (૩) એસ.સી.સી. ૨૧૭ (ફરો ૮૧૨) માં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે—

[illegible]

૧૨. રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન,
(૨૦૦૭) ૮ એસસીસી ૭૮૫ : એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસસી
૩૧૨૭માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે—

૧૩. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણની કસોટી પર પરખવામાં આવે ત્યારે આક્ષેપિત ચુકાદામાં એવો કોઈ દોષ દેખાતો નથી કે જેના કારણે તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવો યોગ્ય ઠરે. તેમ છતાં, કેસના આપેલ તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં અમારો વિચારીને રચાયેલ મત એવો છે કે સ્થળાંતર કરાવવાના સંબંધમાં કમિશન તરફથી કોઈ દુર્ભાવના ન હોવાથી, તેમાંના પ્રત્યેક અરજદારના હિતમાં ચૂકવવાપાત્ર રૂ. ૨૫,૦૦૦/- જેટલા ખર્ચ લાદવા માટે

અરજદારો (સામાવાળા નં. ૧, ૨ અને ૩) દ્વારા કોઈ કેસ ઉભો કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, અમે લાદવામાં આવેલ ખર્ચ રદ કરીએ છીએ.” ૨૦. વર્તમાન કેસમાં, ઉપરોક્ત વિભાગીય ખંડપીઠનો ચુકાદો, પુનર્વિચારાધીન ચુકાદા દ્વારા રિટ અપીલનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો ત્યારે ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યો ન હતો, અને વિપરીત દષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવ્યો છે, જેના કારણે પુનર્વિચારાધીન ચુકાદો પેર ઈન્ક્યુરિયમ બની જાય છે.

૨૧. વર્તમાન મામલામાં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય ૩૨ ના મામલામાં તથા દીપા ઈ.વી. વિ. ભારત સંઘ ૩૩ ના મામલામાં થયેલા ચુકાદા પર નિર્ભરતા મૂકી છે, પરંતુ આ ચુકાદાઓ ઊભી અનામતના મામલામાં અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ, અન્ય પછાત વર્ગના ઉમેદવારોને ખુદી શ્રેણીમાં સ્થળાંતર સંબંધિત છે. આ એવા મામલા નથી જેમાં આડી અનામતના ઉમેદવારને મંજૂરી આપવામાં આવી હોય ૩૨ (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧૯

૩૩ (૨૦૧૭) ૧૨ એસસીસી ૬૮૦

તેમના ગુણોના આધારે ખુદી શ્રેણીની બેઠકે નિમણૂક મેળવવા માટે.” ૨૨. ઊર્ધ્વ આરક્ષણની કોઈપણ શ્રેણી સાથે સંબંધિત ઉમેદવારોને “ખુદી અથવા સામાન્ય શ્રેણી” માં પસંદ થવાનો અધિકાર છે, એવો સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે. આ પણ સુસ્વીકાર્ય છે કે, જો આરક્ષિત શ્રેણી સાથે સંબંધિત એવા ઉમેદવારો

પોતાનાં સ્વમેરિટના આધારે પસંદ થવા પાત્ર હોય, તો તેમની પસંદગી તેમને સંબંધિત ઊર્ધ્વ આરક્ષણ માટે આરક્ષિત શ્રેણીની કોટે સામે ગણવામાં આવી શકતી નથી. આ અદાલતના ઈન્દ્રા સાહની ૧૧ અને આર. કે. સભરવાલ ૧૫ ના નિર્ણયોમાંથી લીધેલા અવતરણો ઉપરાંત, ચૂંટણી કાયદાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં હોવા છતાં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે શ્રી વી.વી. ગિરી વિ. દિપ્પાલા સુરી ડોરા અને અન્ય ૩૪ માં કરેલા અવલોકનો ખાસ નોંધપાત્ર છે.

“ ૨૧ અમારી માન્યતા મુજબ, સાચી સ્થિતિ એવી છે કે અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્ય માત્ર એટલા માટે સામાન્ય બેઠક પરથી ચૂંટણી લડવાનો પોતાનો અધિકાર છોડતો નથી કે તે તે હેતુસર નિર્ધારિત જાહેરનામું કરીને અનામત બેઠક અંગેની વધારાની છૂટનો લાભ લે છે. અનામત બેઠક માટેની પાત્રતાનો દાવો સામાન્ય બેઠક માટેના દાવાને બાકાત કરતો નથી; તે એક વધારાનો દાવો છે; અને બન્ને દાવાઓનો નિર્ણય એ આધારે કરવો પડે કે ઢિસદસ્થીય મતવિસ્તારમાંથી એક જ ચૂંટણી થાય છે.

૨૨. આ સંદર્ભમાં, ઉપમાનરૂપે, અમુક શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને વિશ્વવિદ્યાલયોમાં કરવામાં આવેલી તેવી જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરી શકાય, જેમાં તમામ ઉમેદવારો વચ્ચેની સામાન્ય સ્પર્ધાના આધારે અપાતા ઈનામો અને શિષ્યવૃત્તિઓ ઉપરાંત, અમુક ઈનામો અને શિષ્યવૃત્તિઓ પછાત સમુદાયો સાથે સંબંધિત ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવે છે. આવા પ્રસંગોમાં, ભલે

પછાત વર્ગના ઉમેદવારો અનામત ઇનામો અને શિષ્યવૃત્તિઓ માટે પ્રયત્ન કરી શકે, છતાં તેઓ બાકીના ઉમેદવારો સાથે સ્પર્ધા કરીને સામાન્ય ઇનામો અને શિષ્યવૃત્તિઓનો દાવો કરવામાંથી વંચિત ગણાતા નથી.” ૨૩. રાજસ્થાન, બોમ્બે, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતની વડી અદાલતોએ આડવી અનામતના પ્રશ્નનો નિવેડો કરતી વખતે એ જ સિદ્ધાંત સ્વીકાર્યો છે, જ્યારે અલ્હાબાદ અને મધ્ય પ્રદેશની વડી અદાલતોએ વિરુદ્ધ દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે. સુવિધા માટે, આ બે દૃષ્ટિકોણોને અનુક્રમે “પ્રથમ દૃષ્ટિકોણ” અને “બીજો દૃષ્ટિકોણ” તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવે છે. અલ્હાબાદ અને મધ્ય પ્રદેશની વડી અદાલતોને જે બીજો દૃષ્ટિકોણ પ્રેરક બન્યો છે, તે મૂળત્વે આ પૂર્વધારણા પર આધારિત છે કે અનિલ કુમાર ગુપ્તા અને અન્ય ૧૩ ના નિર્ણયના પરિણેદ ૧૮માં વિગતવાર દર્શાવાયેલા પ્રથમ બે પગલાં બાદ અને ઊભી અનામતો ઉપલબ્ધ કરાયા પછી, આડવી અનામત અમલમાં મૂકવા માટે ઉમેદવારોને સમાયોજિત કરવાની અવસ્થાએ, ૩૪ (૧૯૬૦) ૧ એસ.સી.આર. ૪૨૬

અનામત વર્ગોના ઉમેદવારોને સંબંધિત ઊભી અનામત હેઠળ માત્ર તેમના પોતાના વર્ગો સામે જ સમાયોજિત કરી શકાય અને “ખુલ્લો અથવા સામાન્ય વર્ગ” સામે નહીં.

૨૪. આથી, દ્વિતીય દૃષ્ટિકોણ અનુસાર, બે તબક્કાઓ પર ભિન્ન સિદ્ધાંતો અપનાવવામાં આવવા જોઈએ; તેમાં આ પ્રમાણે:—

(૧) જ્યારે પ્રારંભિક તબક્કે “ઓપન અથવા સામાન્ય વર્ગ” ની બેઠકો ભરવાની હોય, ત્યારે અનામત વર્ગના તમામ ઉમેદવારોના ગુણક્રમના આધારે તેમના દાવાનો વિચાર અવશ્ય કરવામાં આવવો જોઈએ અને જો આવા અનામત વર્ગોના કોઈ ઉમેદવારો પોતાના સ્વગુણક્રમના આધારે ઓપન અથવા સામાન્ય વર્ગની બેઠકો સામે પસંદગી પામવા હકદાર હોય, તો અનામત વર્ગના એવા ઉમેદવારની આવી સ્થાનનિયુક્તિથી ઊભી અનામત હેઠળ એવા વર્ગો માટે અનામત રાખવામાં આવેલ હિસ્સા પર કોઈપણ રીતે અસર થવાની નથી.

(૨) જોકે, જ્યારે આડી અનામતના તબક્કે સમાયોજનનો પ્રશ્ન આવે છે, ત્યારે, આવા અનામત વર્ગના ઉમેદવારો ગુણક્રમના આધારે ખુદ્દી અથવા સામાન્ય બેઠકો સામે વિચારણા પામવા અને સમાવવામાં લેવા હકદાર હોય તેમ છતાં, તે તબક્કે કોઈપણ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોનું સમાયોજન ત્યારે જ અને માત્ર ત્યારે જ થઈ શકે, જો તેમના પોતાના ઊભા અનામત સ્તંભમાં તેમના સમાયોજન માટે અવકાશ ઉપલબ્ધ હોય.

આવી પ્રક્રિયા નીચેના પૂર્વધારણાઓ પર આધારિત ગણાશે: – (એ) ઓપન સામાન્ય વર્ગની બેઠકોનું પ્રારંભિક ફાળવણી પૂર્ણ થયા પછી, અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને પોતાની જાતની પ્રતિભાના આધારે ઓપન સામાન્ય વર્ગની બેઠકોમાં પ્રવેશ મેળવવાનો દાવો અથવા અધિકાર

સમાપ્ત થયેલો ગણાશે અને ત્યારબાદ તેઓને માત્ર તેમના સંબંધિત ઊભા અનામતના કૉલમ સામે જ વિચારણા માટે લેવામાં આવી શકે.

(બી) ઓપન સામાન્ય શ્રેણીમાં સમપાંખીય અનામતના કારણે જો કોઈ પરિણામરૂપ સમાયોજન થતું હોય, તો માત્ર તે જ ઉમેદવારો વિચારણા માટે પાત્ર ગણાશે, જેઓ તેમાંથી કોઈપણ એવી શ્રેણીમાં આવતાં નથી, જેના માટે ઊભી અનામતનો પ્રાવધાન કરવામાં આવેલ છે.

(સી) બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આડી અનામતના તબક્કે, ઓપન સામાન્ય શ્રેણીનો અર્થ એવો કરવો કે તે એવી શ્રેણી છે જે એવા ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત છે, જેઓ તેમાંથી કોઈ પણ એવી શ્રેણીમાં આવતા નથી જેઓ માટે ઊભી અનામતની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

૨૫. બીજો અભિપ્રાય એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરી શકે છે કે જેમાં ખુદી અથવા સામાન્ય વર્ગની બેઠકોમાં આડી અનામત માટે સમાયોજન કરતી વખતે ઓછી પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોનું સમાયોજન થઈ શકે, જેમ કે વર્તમાન મામલામાં થયું છે. નિઃસંદેહ, આડી અનામતનું સમાયોજન કરતી વખતે ઓપન સામાન્ય મહિલા વર્ગમાં અંતિમ રીતે પસંદ થયેલ ઉમેદવારોએ અરજદારો કરતાં ઓછા ગુણ મેળવ્યા હતા. અરજદારોનો દાવો એ આધારે અવગણવામાં આવ્યો હતો કે તેઓ ત્યારે જ અને માત્ર ત્યારે જ દાવો કરી શકે, જો તેમને તેમના અનુરૂપ ઊભી અનામતના કૉલમમાં સ્થાન અપાય તેવી કોઈ ખાલી જગ્યા અથવા શક્યતા હોય.

૨૬. બન્ને દષ્ટિકોણોની તુલના કરી શકાય છે અને નીચે દર્શાવેલ અનુમાનો સાથેના એક કલ્પિત દષ્ટાંતના પ્રકાશમાં આ મામલામાં સંકળાયેલા મુદ્દાઓ પર વિચાર કરી શકાય છે: –

(૧) ઉપલબ્ધ કુલ બેઠકો ૧૦૦ છે; જેમાં ‘ખુદ્દી/સામાન્ય શ્રેણી’ માટે ૫૦ બેઠકોનો સમાવેશ થાય છે. અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટેનું અનામત અનુક્રમે ૨૦%, ૧૦% અને ૨૦% છે અને આ અનામત શ્રેણીઓના તમામ ઉમેદવારો અન્યથા ઓપન સામાન્ય શ્રેણી સામે વિચારણા પાત્ર ગણાવવા માટે પાત્ર છે.

(૨) વિભાગીકૃત આડી અનામતના આધારે ‘મહિલાઓ’ માટે ઉપલબ્ધ બેઠકોનું ટકાવાર પ્રમાણ ૩૦% છે.

(૩) તમામ પાત્ર ઉમેદવારોમાંથી, જ્યારે ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’ માટેની

બેઠકો ભરવા માટે પ્રથમ ૫૦ મેરીટવાળા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવે છે:– (એ) ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’માં પ્રથમ ૫૦ ઉમેદવારોમાં માત્ર ૧૧ મહિલાઓ છે; અને

(બી) ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’માં છેલ્લી પાંચ વ્યક્તિઓ, અર્થાત્ નં. નં. ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯ અને ૫૦ પરના ઉમેદવારો આ મુજબ છે—

ક્રમ સં. ૪૬ - ખુદી શ્રેણી - પુરુષ ક્રમ સં. ૪૭ - ખુદી
શ્રેણી - પુરુષ ક્રમ સં. ૪૮ - અનુસૂચિત જાતિ - પુરુષ
ક્રમ સં. ૪૯ - અનુસૂચિત જાતિ - પુરુષ ક્રમ સં. ૫૦ -
અનુસૂચિત જાતિ - સ્ત્રી

(સી) પ્રતીક્ષા યાદીમાં આવેલી પ્રથમ ચાર મહિલા ઉમેદવારો, જેઓ
અનામત શ્રેણીઓમાંથી કોઈમાં આવતી નથી, તેમની કુલ મેરીટમાં
સ્થિતિ નં. નં. ૫૨, ૬૪, ૮૭ અને ૮૮ પર છે.

(ડી) અનીલ કુમાર ગુપ્તા અને અન્ય ૧૩ ના નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૧૮
માં દર્શાવેલ પગલાં અનુસાર, અનુસૂચિત જાતિ વર્ગની બેઠકો
ભરવાના તબક્કે, ૨૦ ઉમેદવારોમાંથી ૭ મહિલાઓ છે અને
અંતિમ ૨ ઉમેદવારો મહિલાઓ છે, જેમનો મેરીટ યાદીમાં એકંદર
નં. અનુક્રમે નં. નં. ૮૦ અને ૮૬ છે.

(ઈ) તે જ રીતે, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો
માટેની બેઠકો ભરવામાં આવે છે.

(એફ) અન્ય પછાત વર્ગમાં પસંદ થયેલા ૨૦ ઉમેદવારોમાંથી ૦૯
સ્ત્રીઓ છે.

આ ઉદાહરણના મૂળભૂત લક્ષણો નીચેના કોષ્ટકરૂપમાં રજૂ કરી શકાય
છે.

કુલ બેઠકો : ૧૦૦				
વર્ગો	ઓપન/ સામાન્ય	અનુસૂચિત જાતિઓ	અનુસૂચિત જનજાતિઓ	અન્ય પછાત વર્ગો
બેઠકો ઉપલબ્ધ	૫ ૦	૨૦	૧૦	૨૦
સ્ત્રીઓ માટે ન્યૂનતમ બેઠકો	૧ ૫	૬	૩	૬
આડી અનામતના લાગુ પડતા પહેલાં સ્ત્રીઓ દ્વારા ભરાયેલ બેઠકો	૧ ૧	૭	૩	૯
ઘટ, જો કોઈ હોય તો	૪	નીલ	નીલ	શૂન્ય

૨૭. ઓપન સામાન્ય શ્રેણીની પ્રથમ ૫૦ બેઠકો ફાળવી અને અનામતની અન્ય ઊભી શ્રેણી ભરી લીધા પછી, આગળનું પગલું સ્ત્રીઓ માટે આડી અનામત અમલમાં મૂકવાનું છે. જો સ્ત્રીઓ માટેનું અનામત “સમગ્ર આડી અનામત” હોત, તો ૩૦ સ્ત્રીઓ (૧૧+૦૭+૦૩+૦૯) થઈ જાય છે અને તે પછી આગળ કંઈ કરવાનું રહેતું નથી.

તથાપિ, જો મહિલાઓ માટેનું આડું અનામત, જેમ કે હાલના મુદ્દામાં અને તાત્કાલિક દૃષ્ટાંતમાં અમારી સમક્ષ વિચારાધીન છે, “વિભાગીકૃત” તરીકે માનવાનું હોય, તો યોગ્ય પગલાંમાં નીચેનું સામેલ થવું જોઈએ:-
(એ) ખુદ્દી / સામાન્ય વર્ગમાં મહિલાઓ માટે ચાર બેઠકોની ઘટ

હોવાથી, ખુદી / સામાન્ય વર્ગમાં પ્રારંભિક રીતે ફાળવાયેલા નં. ૪૬, ૪૭, ૪૮ અને ૪૯ પર આવેલા છેલ્લા ચાર પુરુષ ઉમેદવારોને સ્થાનચ્યૂત કરવા પડશે. નં. ૫૦ પરની ઉમેદવાર, જે મહિલા છે, તેને સ્થાનચ્યૂત કરી શકાય નહીં.

(બી) નં. નં.૪૬ અને ૪૭ પરના પુરુષ ઉમેદવારો ખુદી/સામાન્ય શ્રેણીના હોવાથી, આવી સ્થાનચ્યુતિ પછી તેઓને સંપૂર્ણપણે વિચારણાની બહાર રાખવામાં આવશે, કારણ કે તેઓ કોઈપણ અનામત શ્રેણીમાં જઈ શકતા નથી.

(સી) નં. નં. ૪૮ અને ૪૯ પરના ઉમેદવારો અનુસૂચિત જાતિઓ માટેના અનામતના ઊભા કોલમમાં મૂળ સ્થાન પામેલા ઉમેદવારો કરતાં વધુ મેરીટ ધરાવતા હોવા કારણે, તેમને તેમના પોતાના ઊભા કોલમમાં પરત જવું જોઈએ. તેથી અનામતના તે ઊભા કોલમમાં બે ઉમેદવારોનું અનુસંગિક વિસ્થાપન થશે. ૨૦મો ઉમેદવાર, જેના કુલ મેરીટમાં સ્થાન નં. નં. ૮૬ પર છે, તે સ્ત્રી હોવા છતાં, અનુસૂચિત જાતિની સ્ત્રીઓ માટેના ક્વોટાથી વધુ હોવાને કારણે અને ૧૯મા ઉમેદવારથી તરત ઉપર આવેલો એક પુરુષ ઉમેદવાર, આ રીતે વિસ્થાપિત થશે. ૨૭.૧ જો આપણે બીજા દષ્ટિકોણને માન્ય રાખીએ, તો નં. નં. ૫૨, ૬૪, ૮૭ અને ૮૮ પરની સ્ત્રી ઉમેદવારોને ઓપન સામાન્ય શ્રેણીની બેઠકો સામે સ્થાન આપવું પડશે, જ્યારે નં. નં. ૮૬ પરનો ઉમેદવાર,

નં. નં. ૮૭ અને ૮૮ પરના ઉમેદવારો કરતાં વધુ મેરીટ ધરાવતો હોવા છતાં, કોઈપણ બેઠક વિના રહી જવો પડશે.

બીજી તરફ, જો આપણે પ્રથમ દૃષ્ટિકોણ અનુસાર જઈએ, તો અનામત વર્ગના ઉમેદવારોનો દાવો, જો તેઓ વધુ ગુણવત્તાસભર હોય, તો વિચારણા હેઠળ લેવાનો રહેશે; એવી સ્થિતિમાં નં. નં. ૮૬ પરનો ઉમેદવારને સમાવવામાં લેવો આવશ્યક બનશે. પરિણામે, નં. નં. ૮૮ પરના ઉમેદવારને સ્થાન છોડવું પડશે.

આવા વિવિધ ક્રમપરિવર્તનો અને સંયોજનો હોઈ શકે છે અને કોઈ નિર્ધારિત કેસમાં, પ્રતિક્ષા ચાલીમાં અનામત વર્ગની સંબંધિત સ્ત્રી ઉમેદવારાઓ તેમની અનુક્રમે ઊભી અનામતની કતારો માટે, ખુદ્દી / સામાન્ય વર્ગની બેઠકો માટેની પ્રતિક્ષા ચાલીમાં આવેલી સ્ત્રી ઉમેદવારાઓ કરતાં વધુ ગુણવત્તાસભર હોઈ શકે છે. વર્તમાન દૃષ્ટાંત એ પરિસ્થિતિને ઉજાગર કરવા માટે આપવામાં આવે છે કે જો બીજો દૃષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવે તો કેવી સ્થિતિ સંભવિત રીતે ઊભી થઈ શકે.

૨૮. ઊભી અનામત માટે સ્થાપિત સિદ્ધાંત તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલા સિદ્ધાંતથી ભિન્ન સિદ્ધાંતને આડી અનામતના તબક્કે અપનાવવા પર આધારિત બીજો અભિપ્રાય, તેથી, આવી પરિસ્થિતિઓ ઊભી કરી શકે છે જેમાં અનામત કેટેગરીઓમાંથી કોઈમાં પણ ન આવતો ઓછા ગુણવત્તાવાળો ઉમેદવાર, અનામત કેટેગરીમાંથી આવતાં વધુ ગુણવત્તાવાળા ઉમેદવારની સરખામણીએ

પ્રાધાન્યથી પસંદ થઈ શકે. બીજા અભિપ્રાય મુજબ આ વિસંગતિ સ્વીકારવી જ પડશે, કારણ કે આ અદાલતે અનિલ કુમાર ગુપ્તા અને અન્ય ૧૩ તથા રાજેશ કુમાર દરિયા ૧૪ માં કરેલ કેટલીક નોંધોને કારણે આવું માનવું પડે છે. બીજા અભિપ્રાયના સમર્થનમાં આ બંને નિર્ણયો માંથી નીચેના વાક્યો પર નિર્ભરતા રાખવામાં આવે છે:—

“પરંતુ જો તે બાબતે તેવી સંતોષપ્રાપ્તિ ન થાય, તો વિશેષ અનામતના ઉમેદવારોની આવશ્યક સંખ્યા લેવામાં આવશે અને સંબંધિત સંખ્યાના ઉમેદવારોને તેમાંથી કાઢી નાખીને તેમને તેમની સંબંધિત સામાજિક અનામતની શ્રેણીઓ સામે સમાયોજિત/સમાવિષ્ટ કરવા પડશે.” [અનિલ કુમાર ગુપ્તા ૧૩ના ફક્રા ૧૮માંથી] “પરંતુ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત, જે ઊભી (સામાજિક) અનામતો માટે લાગુ પડે છે, તે આડી (વિશેષ) અનામતો માટે લાગુ નહીં પડે.” [રાજેશ કુમાર દરિયા ૧૪ના ફક્રા ૮માંથી] ૨૯. આ વાક્યોને એવા આદેશરૂપ નિર્દેશ તરીકે લેવામાં આવે છે કે આડી અનામતના તબક્કે ઉમેદવારોને તેમની સંબંધિત શ્રેણીઓ સામે, આવી શ્રેણીઓમાંથી સંબંધિત સંખ્યાના ઉમેદવારો કાઢી નાખીને, સમાયોજિત/સમાવિષ્ટ કરવાના રહે છે અને ઊભી (સામાજિક અનામત) માટે લાગુ પડતો સિદ્ધાંત આડી (વિશેષ અનામત) માટે લાગુ નહીં પડે. અમારા મત અનુસાર, આ વાક્યોને બીજા અભિપ્રાયને સમર્થન આપતી ઘોષણા તરીકે લઈ શકાય નહીં અને નિશ્ચિતપણે તેઓને પરિસ્થિતિના સંદર્ભથી વિમુખ કરીને ઉદ્ઘૂત કરવામાં

આવી રહ્યા છે. અનિલ કુમાર ગુપ્તા અને અન્યો ૧૩ના ફક્ત ૧૮માં કરાયેલ અવલોકનો એવી પરિસ્થિતિનું મનનમાં લે છે કે જ્યાં આડી અનામત મેળવવા હકદાર “વિશેષ અનામતના ઉમેદવારો” ને “સામાજિક અનામત” માટે નિર્ધારિત ઊભા સ્તંભમાં સમાયોજિત કરવાના હોય, ત્યાં આવી “સામાજિક અનામત શ્રેણી”માંથી સંબંધિત સંખ્યાના ઉમેદવારો કાઢી નાખવા યોગ્ય બને. તેમાં એવી પરિકલ્પના કરવામાં આવી નહોતી કે “વિશેષ અથવા આડી અનામત” અમલમાં મૂકવાના તબક્કે “સામાજિક અનામતની કોઈપણ શ્રેણી”નો ઉમેદવાર ખુદી/સામાન્ય શ્રેણીમાં વિચારણા માટે પાત્ર ન બની શકે. એ સાચું છે કે જો આડી અનામતના તબક્કે સમાવિષ્ટ કરવાની વિચારણા માત્ર સંબંધિત ઊભી અનામત અથવા સામાજિક અનામત શ્રેણી સુધી મર્યાદિત હોય, તો માત્ર એ શ્રેણી સાથે સંબંધ ધરાવતા ઉમેદવારો જ વિચારણા માટે પાત્ર બનશે. ઉદાહરણ તરીકે, જો આડી અનામત અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અથવા અન્ય પછાત વર્ગોની કોઈપણ શ્રેણી અંગે લાગુ કરવાની હોય, તો આ વર્ણનને અનુરૂપ એવા ઉમેદવારો જ આડી અનામતના તબક્કે વિચારવા યોગ્ય ગણાશે. પરંતુ એવું કહેવું કે જો આડી અનામતના તબક્કે ખુદી/સામાન્ય બેઠકો સામે સમાવિષ્ટ કરવાની વિચારણા થવાની હોય, તો અનામત શ્રેણીઓમાંથી આવતાં અને વધુ મેરીટ ધરાવતા ઉમેદવારોને પરે ઠેલવા જોઈએ, એ સાવ ભિન્ન બાબત છે. બીજા

અભિપ્રાયના સમર્થનમાં જે અવલોકનો પર નિર્ભર થવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તેમનો એવો આશય ક્યારેય ન હતો.

તે જ રીતે, રાજેશ કુમાર દરિયા૧૪ માં કરાયેલા નિરીક્ષણો ઊભી અને આડી અનામતો વચ્ચેના ભિન્નતા દર્શાવતા લક્ષણ પર ભાર મૂકવાના સંદર્ભમાં હતા; તેમાં એવું કે:-

(એ) ઊભી અનામતના તબક્કે, ખુદ્દી/સામાન્ય શ્રેણીમાં પસંદ થયેલા અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારોને, સંબંધિત અનામત શ્રેણીઓ માટે નિર્ધારિત બેઠકો ભરતી વખતે ગણતરીમાં લેવા ન જોઈએ.

(બી) પરંતુ સંબંધિત પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોની ગણતરી ન કરવાની એ જ સિદ્ધાંત આડી આરક્ષણ માટે લાગુ પડવાનો નથી.

આડી અનામતના તબક્કે સિદ્ધાંત (એ) અપનાવતા, રાજેશ કુમાર દરિયા૧૪માં સામાવાળાઓએ સામાન્ય વર્ગમાં મહિલાઓ માટે વિશેષ અથવા આડી અનામતના ભાગરૂપે અલગથી ૧૧ બેઠકો ફાળવી હતી, જોકે મહિલાઓના અન્ય ૧૧ ઉમેદવારો તેમના પોતાના ગુણક્રમ અનુસાર સામાન્ય વર્ગના કોટામાં પસંદ થઈ ગયા હતા. મહિલાઓ માટેની ૧૧ બેઠકોનો કોટો પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ગયો હોવાથી, મહિલાઓ માટે આડી અનામત લાગુ કરતી વખતે તેમની સંખ્યાને અવગણવી જોઈએ એવી દલીલને આ અદાલતે નામંજૂર કરી હતી. એ જ પરિપ્રેક્ષ્યમાં, આ અદાલતે નિર્ણયના પરિણેદ દ્વારા ઊભી અને આડી

અનામતો વચ્ચેનો ભેદ વિશેષરૂપે પ્રકાશિત કર્યો હતો. એ જ પરિણેદમાં આવેલું અનુવર્તી વાક્ય કે “આથી, ઊભી અનામતના કોટાની અંદર ગુણક્રમથી પસંદ થયેલી મહિલાઓને મહિલાઓ માટેની આડી અનામત સામે ગણવામાં આવશે” અને ત્યારબાદ આપેલ દૃષ્ટાંત આ મુદ્દા અંગે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે.

૩૦. આ અદાલતનો પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, ઉત્તરાંચલ વિ. મમતા બિષ્નૌ મામલામાં આપેલ નિર્ણય પણ સંપૂર્ણપણે ગેરસમજવામાં આવ્યો હતો. તે મામલામાં નીટુ જોશીએ પોતાની જાતની પ્રતિભાના આધારે સામાન્ય વર્ગમાં એક બેઠક પ્રાપ્ત કરી હતી અને તે “ઉત્તરાંચલ મહિલા” માટે અનામત રાખવામાં આવેલ આડી અનામતની શ્રેણીમાં પણ આવતી હતી. મૂળ રિટ અરજદાર મમતા બિષ્નૌનો પ્રયત્ન એવો રજૂ કરવાનો હતો કે ઉક્ત નીટુ જોશીની સામાન્ય વર્ગમાં પોતાની પ્રતિભાના આધારે નિમણૂક થઈ ગયેલી હોવાથી, “ઉત્તરાંચલ મહિલા” શ્રેણી માટે નિર્ધારિત બેઠક અન્ય ઉમેદવારો દ્વારા ભરવાની હતી. મૂળભૂત રીતે, જે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું તે રાજેશ કુમાર દારિયા૧૪ મામલામાં સામાવાળાઓ દ્વારા લેવાયેલા એ જ વલણ સમાન હતું, જેને તે કેસમાં સ્પષ્ટપણે નકારવામાં આવ્યું હતું. આ જ કારણસર પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, ઉત્તરાંચલ વિ. મમતા બિષ્નૌ મામલાના નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૧૫ માં સ્પષ્ટપણે એવો નિષ્કર્ષ નોંધવામાં આવ્યો હતો કે મમતા બિષ્નૌ દાવાને સ્વીકારતા વડી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદો રાજેશ કુમાર દારિયા૧૪ માં પ્રતિપાદિત કાનૂની

સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત નહોતો અને અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. તેથી આ નિર્ણય બીજા દષ્ટિકોણના સમર્થનમાં કોઈ મદદરૂપ કે સહાયક નથી.

૩૧. તેથી, બીજો અભિપ્રાય ન તો આ અદાલતના કોઈ અધિકૃત ઉચ્ચારણ પર આધારિત છે અને ન તો તે એવી પરિસ્થિતિ સર્જે છે કે જેમાં ગુણવત્તાને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે. માન્ય અનામતોને આધીન, અર્થાત્ સામાજિક (ઉભી) અથવા વિશેષ (આડી), જાહેર રોજગારમાં અવસર અને ઉમેદવારોની પસંદગી સંપૂર્ણપણે ગુણવત્તાના આધારે જ હોવી જોઈએ. એવી કોઈપણ પસંદગી, જેના પરિણામે ખુદી/ સામાન્ય શ્રેણી સામે અન્ય ઉપલબ્ધ ઉમેદવારો કરતાં ઓછી ગુણવત્તા ધરાવતા ઉમેદવારો પસંદ થાય, તે નિશ્ચિતપણે સમાનતાના સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ હશે. અનામત શ્રેણીઓ માટે અનામત બેઠકો અથવા ક્વોટા સામે ઉમેદવારોને વિચારવામાં આવે ત્યારે વિશેષ વ્યવસ્થા હોઈ શકે છે અને સિદ્ધાંતતઃ એ શક્ય છે કે ખુદી/સામાન્ય શ્રેણીમાંથી આવેલ વધુ ગુણવત્તાસભર ઉમેદવાર પસંદ ન થાય. પરંતુ તેની વિરુદ્ધ સ્થિતિ ક્યારેય સાચી હોઈ શકે નહીં અને તે આ અદાલતે સતત સ્વીકારેલા અતિમૂલભૂત સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ હશે. અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ અસંગતતા તરફ દોરી જાય તેવો કોઈપણ અભિપ્રાય અથવા અર્થઘટનની પ્રક્રિયા અસ્વીકાર કરવી જ જોઈએ.

૩૨. તેથી, બીજી દષ્ટિ માત્ર એટલું જ નહીં કરે કે, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, વધુ લાયક ઉમેદવારો સંભવિત રીતે બાકાત રહી જાય તેવી અતર્કસંગત પરિસ્થિતિઓ ઊભી થાય, પરંતુ અનિવાર્ય રીતે એવા પ્રતિપાદનને સ્વીકારવા

દોરી જશે કે ખુલ્લી / સામાન્ય બેઠકો ઊભી અનામત શ્રેણીઓમાંથી આવતા ઉમેદવારો સિવાયના ઉમેદવારો માટે અનામત છે. આવી દૃષ્ટિ આ અદાલતના નિર્ણયો ની દીર્ઘ શ્રેણીના સંપૂર્ણપણે વિરોધમાં રહેશે.

૩૩. તેથી, અમે બીજા અભિપ્રાયને મંજૂરી આપતા નથી અને તેને નકારી કાઢીએ છીએ. રાજસ્થાન, બોમ્બે, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતની વડી અદાલતોને ગમ્યો હતો એવો પ્રથમ અભિપ્રાય સાચો અને તર્કસંગત છે.

૩૪. અહીં આ જણાવવું આવશ્યક છે કે ઉત્તર પ્રદેશ માટે એડવોકેટ જનરલ દ્વારા વડી અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશ સમક્ષ તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૬ના આદેશમાં નોંધાયેલી રજૂઆતો (ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૮માં ઉદ્ધૃત) સંપૂર્ણપણે યોગ્ય હતી. વડી અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશ અને વિભાગીય ખંડપીઠે રાજ્ય તરફથી લેવાયેલા અભિગમને નામંજૂર કરવામાં સંપૂર્ણ ભૂલ કરી હતી. એવું જણાય છે કે આવી નામંજૂરી પછી, વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા પારિત તા. ૨૨.૦૨.૨૦૧૮ના આદેશમાં (ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૧૧માં ઉદ્ધૃત) ભરતી પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવા માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી મુજબ પગલું ૪.૧માં એવું જણાવાયું હતું કે અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોની શ્રેણીમાં ન આવતાં ઉમેદવારોને જ સામાન્ય શ્રેણી સામે વિચારવામાં આવશે. ઉક્ત કાર્યવાહી અને ખાસ કરીને પગલું ૪.૧ ભૂલપૂર્ણ હતું, પરંતુ કદાચ તે અગાઉ વડી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી જાહેરાતથી માર્ગદર્શિત હતું.

બીજી તરફ, ચરુશિલા વિ. સ્ટેટ/મહારાષ્ટ્રારૂપ માં બોમ્બે વડી અદાલત દ્વારા નોંધાયેલ મુજબ મહારાષ્ટ્ર માટે એડવોકેટ જનરલ દ્વારા લેવાયેલો અભિગમ યોગ્ય હતો.

૩૫. આ તબક્કે અમારે એ પણ સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે અરજદાર નં. ૧ અને તે જ રીતે સ્થિત અન્ય ઉમેદવારો અન્યથા ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’માં નિમણૂક મેળવવા હકદાર અને પાત્ર છે, અને તેમણે એવો કોઈ વિશેષ લાભ લીધો નથી અથવા તેનો લાભ લીધો નથી, જે તેમને ‘ઓપન/જનરલ કેટેગરી’ની બેઠકો સામે વિચારણા થવાથી અપાત્ર બનાવે. તેથી, હાલના કેસમાં સમગ્ર ચર્ચા અને વિશ્લેષણ ઉક્ત દૃષ્ટિકોણથી કરવામાં આવે છે.

૩૬. અંતમાં, અમારે કહેવું જરૂરી છે કે તમાન્નાબેન અશોકભાઈ દેસાઈરૂદ મામલામાં ગુજરાત વડી અદાલતે તેના ચુકાદાના પરિણેદ પક માં દર્શાવેલ પગલાં, ઊભા અને આડા બંને પ્રકારના અનામત અંગે વિચારણા કરવા તથા તેને અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકવા માટેની યોગ્ય અને અનુરૂપ પ્રક્રિયાનું પરિકલ્પન કરે છે. અમારા દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉદાહરણ માત્ર એક સંભવિત પરિમાણ સાથે સંબંધિત છે. આવી અનેક સંભાવનાઓ હોઈ શકે છે. વર્તમાન ઉદાહરણને જ આધારે જોવામાં આવે તો પણ, અનુસૂચિત જનજાતિ માટેના ઊભા સ્તંભમાં સ્થાન અપાયેલ પ્રથમ મહિલા ઉમેદવારે નં. નં. ૬૪ પરના ઉમેદવાર કરતાં ઊંચું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હોય શકે છે. તેવી સ્થિતિમાં, તે ઉમેદવારને અનુસૂચિત જનજાતિ વર્ગમાંથી ખુલા / સામાન્ય વર્ગમાં ખસેડવો

ફરજિયાત બને, જેના પરિણામે અનુસૂચિત જનજાતિના ઊભા સ્તંભમાં ખાલી જગ્યા ઊભી થાય. આવી ખાલી જગ્યા પછી અનુસૂચિત જનજાતિ – મહિલા માટેની પ્રતીક્ષા યાદીમાં રહેલા ઉમેદવારના હિતમાં જવી જોઈએ. ગુજરાત વડી અદાલતે દર્શાવેલ પગલાં આવી દરેક સંભાવનાની કાળજી લેશે. એ સાચું છે કે પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવાની કસરત આવશ્યક રીતે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ પર જ છોડવી પડે, છતાં અમે એટલું અવલોકન કરી શકીએ કે ઉક્ત ચુકાદામાં દર્શાવેલ પદ્ધતિ નિશ્ચિતપણે તમામ દાવાઓને સંતોષશે અને અગાઉના પરિણેદોમાં અમારા દ્વારા દર્શાવાયેલી કોઈપણ અસંગતિ તરફ દોરી જશે નહીં.

૩૭. અપીલકર્તા નં.૧ તથા સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતા ઉમેદવારોએ ‘ઓપન/જનરલ શ્રેણી’માં પસંદ થયેલા અંતિમ ઉમેદવારો કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા પછી, તેનો તર્કસંગત પરિણામ એ હોવું જોઈએ કે ઉક્ત પસંદગીને રદ કરવામાં આવે અને સત્તાધિકારીઓને અમારી દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષોના પ્રકાશમાં નવી રીતે સમગ્ર પ્રક્રિયા હાથ ધરવા નિર્દેશ આપવામાં આવે. જોકે, આ હકીકતોને ધ્યાનમાં લેતા કે પસંદ થયેલા ઉમેદવારો વાસ્તવમાં તાલીમ લઈ ચૂક્યા છે અને હાલ સેવામાં કાર્યરત છે તથા પૂરતી સંખ્યામાં ખાલી જગ્યાઓ ઉપલબ્ધ છે, અમે રાહતને અનુરૂપ રીતે ઘડી નીચે મુજબ નિર્દેશ કરીએ છીએ:—

ક) ‘ઓબીસી મહિલા વર્ગ’ માંથી આવેલા અને ૨૭૪.૮૯૨૮ કરતાં વધુ ગુણ મેળવનાર તમામ ઉમેદવારોને, એટલે કે ‘સામાન્ય વર્ગ-મહિલા’ માં

નિમણૂક પામેલ અંતિમ ઉમેદવારે પ્રાપ્ત કરેલા ગુણ કરતાં વધુ ગુણ મેળવનાર ઉમેદવારોને, ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસમાં કોન્સ્ટેબલ તરીકે રોજગારની ઓફર કરવી જ જોઈએ.

બ) તે બાબતે યોગ્ય પત્રો સંબંધિત ઉમેદવારોને ચાર અઠવાડિયાની અંદર મોકલવામાં આવશે.

ક) જો સંબંધિત ઉમેદવારો પોતાનો વિકલ્પ ઉપયોગમાં લે અને રોજગારની ઓફર સ્વીકારી લે, તો તે બાબત અંગેના સંદેશાઓ સંબંધિત ઉમેદવારો દ્વારા બે અઠવાડિયાની અંદર મોકલવામાં આવશે.

ઘ) આવી સ્વીકૃતિ પ્રાપ્ત થતાં, સંહિતાગત તથા અન્ય ઔપચારિકતાઓ ત્રણ અઠવાડિયા iwithin૩૦ દિવસ પૂર્ણ કરવામાં આવશે.

ઘ) ત્યારબાદ એક અઠવાડિયાની અંદર નિમણૂકપત્રો જારી કરવામાં આવશે અને સંબંધિત ઉમેદવારોને યોગ્ય નિયુક્તિ સ્થાન આપવામાં આવશે.

ઙ) વરિષ્ઠતા, વેતન નિર્ધારણ અને અન્ય મુદ્દાઓ સહિત તમામ હેતુઓ માટે, આવા ઉમેદવારોની નોકરીની ગણતરી નિયુક્તિના આદેશો જારી કરવામાં આવે તે તારીખથી કરવામાં આવશે.

ચ) ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૫ અને ૮ માં ઉલ્લેખિત રાજ્ય સરકારે પોતાના સોગંદનામાં દર્શાવ્યા મુજબ સામાન્ય વર્ગની મહિલાઓની ૨૭૪.૮૮૨૮ ના

કટ ઓફ પર થયેલી નિમણૂકને માત્ર આ ચુકાદાને કારણે કોઈપણ રીતે અસર થવાની નથી.

૩૮. કારણ કે એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે ‘એસસી મહિલા વર્ગ’ માંથી આવતાં કોઈપણ ઉમેદવારે ૨૭૪.૮૨૯૮ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા નહોતા, તેથી અરજદાર નં. ૨ તથા તે જ પ્રકારની સ્થિતિ ધરાવતા તમામ ઉમેદવારોના દાવાઓ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૩૯. મિસ.એપિલ. નં. ૨૬૪૧ ની ૨૦૧૯ અને આઈએ નં. ૨૫૬૧૧ ની ૨૦૧૯ ઉપરોક્ત હદ સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

રિટ અરજિ (દીવાની) નં. ૨૩૭/૨૦૨૦ ૪૦. બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની આ રિટ અરજિ સમાન પસંદગી સંબંધે ૧૪ મહિલા ઉમેદવારો દ્વારા નીચે મુજબની મુખ્ય રાહત માગતા દાખલ કરવામાં આવી છે:—

અ. સામાવાળાઓને આદેશ આપવા માટે મેન્ડેમસ સ્વરૂપે યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરવામાં આવે કે તેઓ અરજદારોને ૩૭૫ ખાલી રહેલી જગ્યાઓ સામે સમાવી લે/પસંદ કરે.

૪૧. આ પૈકીના કોઈપણ અરજદારોને ૨૭૪.૮૨૯૮ કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત થયા ન હતા અને તેથી, તેમનો મામલો અરજદાર નં. ૧ – સુશ્રી સોનમ તોમર તથા ઉપરોક્ત ચર્ચા મુજબ સમાન પરિસ્થિતિમાં આવેલા અન્ય ઉમેદવારોના મામલા સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં.

૪૨. જો કોઈ ન ભરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ હોય, તો સંબંધિત કાયદાકીય જોગવાઈઓના નિર્વિવાદ અનુસરણમાં કાર્યવાહી કરવી તે સત્તાધિકારીઓ પર નિર્ભર છે. ચાચના મુજબ મેન્ડેમસ જારી કરવા માટેનો કોઈ મામલો બન્યો નથી, તેમજ ન ભરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ સામે અરજદારોને સમાવી લેવા માટે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓને નિર્દેશ આપતો કોઈ આદેશ પસાર કરવો પણ અમને યોગ્ય લાગતું નથી.

૪૩. તેથી, આ રિટ એપ્લિકેશનમાં કોઈપણ ગુણવત્તા નથી અને તે નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશ

૧. હું ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદા અને નિષ્કર્ષો સાથે સંમત છું અને તેમને સંપૂર્ણ સમર્થન આપું છું. મારું આ પણ મત છે કે રાજસ્થાન વડી અદાલતે (મેઘા શેટ્ટી વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન૧, નીલમ શર્મા વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન૨); ગુજરાત વડી અદાલતે (તામન્નાબેન અશોકભાઈ દેસાઈ વિ. શીતલ અમૃતલાલ નિસાર૩ માં), બોમ્બે વડી અદાલતે (આશા રામનાથ ઘોલપ વિ. ધ પ્રેસિડેન્ટ, ડિસ્ટ્રિક્ટ સિલેક્શન કમિશન/કલેક્ટર,૪ કાંચન વિશ્વનાથ જાગતાપ અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ અને અન્ય,૫ તેજસ્વિની રઘુનાથ ગોલાંડે વિ. ચેરમેન, મહારાષ્ટ્ર પબ્લિક સર્વિસિસ કમિશન મુંબઈ અને અન્ય૬, ચારુશિલા વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર,૭ શાંતાબાઈ લક્ષ્મણ દોઈફોડે વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર૮ માં) અને ઉત્તરાખંડ

વડી અદાલતે (ઉત્તરાખંડ સબોર્ડિનેટ સર્વિસ સિલેક્શન કમિશન વિ. રંજિતા
રાણાદ માં) વ્યક્ત કરેલ અભિપ્રાયો — જેને ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદામાં
“પ્રથમ દૃષ્ટિકોણ” તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો છે — તે જ યોગ્ય છે અને તેને
સમર્થન મળવું જોઈએ, અને અલાહાબાદ તથા મધ્ય પ્રદેશ દ્વારા (અજય
કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ યુપી અને અન્ય૧૦ તથા સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ અને
અન્ય વિ. ઉદય સિસોદે અને અન્ય૧૧ માં) સ્ત્રીઓ માટેના આડા
અનામતના સ્વરૂપ અંગે તથા તેને ભરવા માટે દર્શાવાયેલ પદ્ધતિ અંગે વ્યક્ત
કરાયેલ દૃષ્ટિકોણ — જેને ન્યાયમૂર્તિ લલિતે “બીજો દૃષ્ટિકોણ” તરીકે
ઓળખાવ્યો છે — ૧ ૨૦૧૩ (૪) આરએલડબ્લ્યુ

૨ ૨૦૧૫ એસસીસી (ઓનલાઈન) રાજ ૧૩૯

૩ આર/એલપીએ નં. ૧૯૧૦ માં આર/વિશેષ સિવિલ અપીલ નં.

૧૮૯૬૮/૨૦૧૮, નિર્ણય તારીખ પ.૮.૨૦૨૦

૪ ૨૦૧૬ એસીસી ઓનલાઈન બોમ ૧૬૨૩

૫ ૨૦૧૬ મહા. એલ. જે. ૯૩૪

૬ ૨૦૧૯ મહ. એલ. જે. ૫૨૭

૭ ૨૦૧૯ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ૧૫૧૯

૮ ૨૦૨૦ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ૧૬૩૯

૯ ૨૦૧૯ એસસીસી ઓનલાઈન ઉ. ૪૮૧

૧૦ (૨૦૧૯) ૫ એ.એલ.જે. ૪૬૬.

૧૧ (૨૦૧૯) એસીસી ઓનલાઈન એમપી ૫૭૫૦

આ અદાલતના અગાઉના ચુકાદાઓ સાથે સુસંગત નથી. તેમ છતાં, હું મારા પોતાના થોડાંક કારણો ઉમેરવાનો પ્રસ્તાવ કરું છું અને તે ન્યાયમૂર્તિ લલિત દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા મતોના કોઈપણ રીતે વિરોધમાં નથી.

૨. આ ચુકાદો અનુક્રમે ત્રીજો છે અને કોન્સ્ટેબલ (સિવિલ) તથા પ્રોવિન્શિયલ આર્મ્ડ કોન્સ્ટેબલ (પી.એ.સી.) ના પદ માટેની ભરતી સાથે સંબંધિત છે. પ્રથમ ચુકાદો ૧૯.૦૧.૨૦૧૬ ના રોજ આપ્યો હતો. ૧૨ તે પસંદગી પરીક્ષા આપતી વખતે વ્હાઈટનર અને બ્લેડનો ઉપયોગ કરનારા ઉમેદવારોના પરિણામો અને તેમના બહિષ્કાર અંગે હતો. આ અદાલતે તે ચુકાદામાં એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે આવા અરજદારોની ઉમેદવારી નામંજૂર કરી શકાય તેમ નહોતી. બીજો ચુકાદો, તારીખ ૨૭.૧૧.૨૦૧૮, ૧૩ માં આ અદાલતે નીચે મુજબ દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો:

અતએવ, વર્ષ ૨૦૧૧ને સંબંધિત પસંદગી પ્રક્રિયામાં કોઈપણ હાલતમાં પસંદ કરી શકાય એવા ઉમેદવારોની કુલ સંખ્યા ૪૦૧૦+૧૦૨૨ કરતાં ઓછી હોવી જોઈએ નહીં. ૧૦૨૨ ઉમેદવારોના સમૂહમાં આવતાં ઉમેદવારોની સ્થિતિ અને ઓળખ સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે. આ સંદર્ભમાં નોંધવું જરૂરી છે કે સૂચિત ખાલી જગ્યાઓ માત્ર અંદાજિત છે અને સેવાની આવશ્યકતાઓને કારણે સંખ્યા વધે તો તેમાં કંઈ અયોગ્ય નથી.

૨૯. હવે આપણે બે કારણોસર ખાલી રહેલી જગ્યાઓ બાબતે કયો અભિગમ અપનાવવો જોઈએ તે મુદ્દા પર આવીએ છીએ. ત્યારબાદ કોષ્ટકરૂપ ચાર્ટમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આશ્રિતો વગેરેની શ્રેણીમાં ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોવાના પરિણામે ૨૨૬ જગ્યાઓ ભરાઈ શકી નહોતી અને તાલીમ બંધ કરી દેનારા અથવા વૈધકીય પરીક્ષણ/ચરિત્ર ચકાસણીમાં લાયક ન ઠરનાર ઉમેદવારોના પરિણામે ૬૦૭ જગ્યાઓ ખાલી પડી છે. સિદ્ધાંતતઃ, ૨૨૬ ન ભરાયેલી જગ્યાઓ આગળની પસંદગી માટે આગળ ધપાવવી જોઈએ, કારણ કે તે જગ્યાઓ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આશ્રિતો માટે અનામત રાખવામાં આવી હતી.” ૩. વર્તમાન વાદપ્રક્રિયાના આ ચરણમાં જે વિવાદ ઊભો થાય છે તે મહિલાઓના ઉમેદવારો માટે અનામત કોટો (“આડવો કોટો”) ભરવાની યોગ્ય પદ્ધતિ અંગેનો છે. અરજદારોની, જેઓ મોટાભાગે અન્ય પછાત વર્ગની શ્રેણીઓમાં આવતી મહિલાઓ છે, ફરિયાદ એવી છે કે રાજ્યએ અનામતનો નિયમ યોગ્ય રીતે લાગુ કર્યો નથી અને આવી ઓબીસી મહિલા ઉમેદવારોને “સ્થળાંતર”, એટલે કે સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓમાં સમાયોજન,નો લાભ આપ્યો નથી.

૪. ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (શારીરિક રીતે વિકલાંગ, સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના નિર્ભરો તથા ભૂતપૂર્વ સૈનિકો માટે અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૩ (આગળ “૧૯૯૩નું અધિનિયમ” તરીકે ઉલ્લેખિત) દ્વારા વિકલાંગતા ધરાવતા વ્યક્તિઓ, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો તથા સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના નિર્ભરોને અનામતની

જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત ૧૨ હનુમંતદત્ત શુક્લા વિ. સ્ટેટ ઓફ યુપી ૨૦૧૮ (૧૬) એસસીસી ૪૪૭

૧૩ સી.એ. નં.૧૧૩૭૦/૨૦૧૮ (આલોક ફ. સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય)

આદિવાસીઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા બનાવવામાં આવેલ એક વ્યાપક કાયદો છે, જે સામાજિક વર્ગો (અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ/અન્ય પછાત વર્ગો) માટે અનામતની જોગવાઈ કરે છે. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ (દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો અને સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આશ્રિતો [પછીથી “ડી.એફ.એફ.”]) દ્વારા કલમ ૩ (૩) માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું કે

“(૩) ઉપકલમ (૧) હેઠળ અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ સામે પસંદ કરાયેલા વ્યક્તિઓને તેઓ જે યોગ્ય વર્ગમાં આવે છે તેમાં મૂકવામાં આવશે. ઉદાહરણ તરીકે, જો પસંદ કરાયેલ વ્યક્તિ અનુસૂચિત જાતિ વર્ગનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજનો કરીને તેને તે ક્વોટામાં મૂકવામાં આવશે; જો તે અનુસૂચિત જનજાતિ વર્ગનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજનો કરીને તેને તે ક્વોટામાં મૂકવામાં આવશે; જો તે (સિવિલ)ોના અન્ય પછાત વર્ગના વર્ગમાં આવતો હોય, તો જરૂરી સમાયોજનો કરીને તેને તે ક્વોટામાં મૂકવામાં આવશે.

તે જ રીતે, જો તે ખુલ્લી સ્પર્ધા વર્ગનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજનો કરીને તેને તે વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે.” તેથી, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ૧૯૯૩ ના અધિનિયમ હેઠળની અનામત “આડી” સ્વરૂપની હતી.

૫. વર્તમાન કેસમાં સ્ત્રીઓ તેમજ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આશ્રિતો (ડીએફએફ) અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકો માટે આપવામાં આવેલ અનામતને ‘આડી’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જ્યારે સામાજિક જૂથો (એસસી, એસટી, ઓબીસી) માટેના અનામતને ‘ઊભી’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ ભિન્ન પરિભાષા ગઢવામાં આવેલી હોવાનું એ હકીકતથી ઉજાગર થાય છે કે છેલ્લા પ્રકારને અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ સ્પષ્ટ રીતે માન્યતા આપવામાં આવી છે, જ્યારે પહેલા પ્રકારનો વિકાસ અનુમત્ય વર્ગીકરણની પ્રક્રિયા દ્વારા થયો છે (અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૬(૧)), જોકે આવી આડી અનામતોનો આધાર વધારામાં અનુચ્છેદ ૧૫(૩)૧૪ માં પણ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે.

૬. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં મહિલાઓ માટે અનામત ફરજિયાત બનાવે એવો કોઈ કાયદો અથવા નિયમ (બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ ના પ્રાવધાન હેઠળ બનાવેલો) નથી. તેમ છતાં, ૨૬.૨.૧૯૯૯ના રોજ તમામ પદો પર લાગુ પડતો એક શાસકીય આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો. ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર દ્વારા ૨૬.૦૨.૧૯૯૯ના રોજ જારી કરાયેલ મહિલાઓ માટે આડી અનામતની જોગવાઈ કરતો શાસકીય આદેશ નીચે ૧૫ મુજબ ઉદ્ઘૂત કરવામાં આવે છે.

“નં.-૧૪/૧/૯/કા-૨/૪ કર્મચારી વિભાગ-૨ લખનૌ, તા.
૨૬ ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૯ તરફથી, શ્રી સુધીર કુમાર, સચિવ, ઉત્તર પ્રદેશ
સરકાર.

૧૪ આંધ્ર પ્રદેશ સરકાર વિ. પી.બી. વિજય કુમાર ૧૯૯૫ (૪) એસ.સી.સી.
પર૦ જુઓ (આ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે “રાજ્યના અધિન
રોજગાર અથવા પદોના સંબંધમાં મહિલાઓ માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવી,
અનુચ્છેદ ૧૫ (૩) નો અભિન્ન ભાગ છે. અનુચ્છેદ ૧૫ (૩) હેઠળ પ્રદાન
કરાયેલ આ સત્તા, અનુચ્છેદ ૧૬ દ્વારા કોઈપણ રીતે મર્યાદિત થતી નથી.”)
સુનૈના ત્રિપાઠી વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી એન્ડ ઓર્સ., (૨૦૧૨) ૩ એડીજે ૪૬૩
માંથી ૧૫ ઉતારેલ.

પ્રતિ, ૧ – ઉત્તર પ્રદેશ સરકારના તમામ મુખ્ય સચિવો / સચિવો.

૨ – તમામ વિભાગપ્રમુખ / કાર્યાલયપ્રમુખ, ઉત્તર પ્રદેશ. ૩ – તમામ
વિભાગીય / જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, ઉત્તર પ્રદેશ.

વિષય: રાજ્ય હેઠળની જાહેર સેવાઓ અને પદો માટેની સીધી ભરતીની
પ્રક્રિયામાં મહિલાઓ માટે અનામત.

માનનીયશ્રી, મને આથી જાણ કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે કે
સરકારે નીચેની શરતોને આધીન રહી રાજ્યની જાહેર સેવાઓ અને પદો માટેની

સીધી ભરતીની પ્રક્રિયામાં મહિલાઓ માટે ૨૦ ટકા અનામત આપવાનો નિર્ણય કર્યો છે:

૧. રાજ્યની જાહેર સેવાઓ અને હોદ્દાઓમાં સીધી ભરતીની પ્રક્રિયા માટે આરક્ષણ લાગુ પડશે. બઢતીના હોદ્દાઓ રહેશે નહીં.

૨. આરક્ષણ આડું સ્વરૂપનું રહેશે, અર્થાત્ જાહેર સેવાઓમાં મહિલાઓ માટેના પદો તેમજ રાજ્ય સરકાર હેઠળની સીધી ભરતી માટે નિર્ધારિત પદો અંગે ઉપરોક્ત આરક્ષણ નીતિ હેઠળ જે વર્ગ માટે કોઈ મહિલા પસંદ કરવામાં આવી હોય, તેને ફક્ત તે જ વર્ગમાં સમાયોજિત કરવામાં આવશે;

૩. જો કોઈ સ્ત્રીની પસંદગી કોઈપણ રાજ્ય જાહેર સેવા અને પદ માટે ગુણાધારના આધારે કરવામાં આવે, તો તેની પસંદગી તે વર્ગમાં સ્ત્રીઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યા સામે ગણાશે.

૪. જો જાહેર સેવાઓમાં મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાએ તથા રાજ્ય સરકાર હેઠળની સીધી ભરતી માટે નિર્ધારિત જગ્યાઓ પર યોગ્ય મહિલા ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન હોય, તો તેવી જગ્યા યોગ્ય પુરુષ ઉમેદવારમાંથી ભરી દેવામાં આવશે અને તેવી જગ્યા ભવિષ્ય માટે આગળ ધપાવવામાં આવશે નહીં;

૫. રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પદો પર સીધી ભરતી માટે મહિલાઓ માટે જરૂરી લાયકાતો, સંબંધિત ભરતી નિયમોમાં ઉલ્લેખિત પૂર્વવર્તી

આવશ્યકતાઓ મુજબ યથાવત્ રહેશે અને આ નિયમના કારણે તે સ્થિતિમાં કોઈ ફેરફાર થશે નહીં.

૬. જાહેર સેવાઓ અને પદોનો અર્થ ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવા અનામત અધિનિયમમાં અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે જે રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે તે મુજબની જાહેર સેવાઓ અને પદો થાય છે.

સરકારના ઉપરોક્ત આદેશોનું પાલન સુનિશ્ચિત થાય તે માટે કૃપા કરીને જરૂરી પગલાં લો. સરકારને આધીન તમામ અધિકારીઓને આ આદેશની જાણ કરવામાં આવે તે માટે પણ તમને વિનંતી કરવામાં આવે છે.

આપનો સુધીર કુમાર સચિવ” ૭. ઉપરોક્ત શાસકીય આદેશના સાદા વાંચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મહિલાઓ માટેની આડી અનામતની વ્યવસ્થા અંગે એકમાત્ર શરત એ છે કે જો કોઈ મહિલા ઉમેદવાર પસંદ થાય, તો તેને તે સંબંધિત સામાજિક વર્ગમાં, જેમાં તે આવે છે (એસસી/એસટી/ઓબીસી/ઓસી), સમાયોજિત કરવામાં આવશે. તેમ છતાં, એવો કોઈ નિયમ અથવા નિર્દેશ નથી, જે સામાજિક રીતે અનામત વર્ગની મહિલાઓને સામાન્ય વર્ગ અથવા “ખુદ્દા વર્ગ” માં સમાયોજિત કરવા ઉપર પ્રતિબંધ મૂકે. તેનો પ્રથમ સંકેત ઇન્દિરા સાવ્હનેય ૧૬ માં મળે છે, જ્યાં બી.પી. જીવં રેહ્ડી, જે. એ નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

“આડી અનામતો ઊભી અનામતોને અડીને જાય છે – જેને આંતર-જોડાયેલી અનામતો કહેવામાં આવે છે. વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો, માની લો કે ખાલી જગ્યાઓમાંથી ૩% શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવી છે; આ અનુચ્છેદ ૧૬(૧) ની ઉપકલમ (૧) સાથે સંબંધિત અનામત ગણાશે. આ ક્વોટા સામે પસંદ થયેલ વ્યક્તિઓને યોગ્ય શ્રેણીમાં મુકવામાં આવશે; જો તે અનુસૂચિત જાતિ શ્રેણીનો હોય તો જરૂરી સમાયોજન કરીને તેને તે ક્વોટામાં મુકવામાં આવશે; તેવી જ રીતે, જો તે ખુદ્દી સ્પર્ધા (ઓસી) શ્રેણીનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજન કરીને તેને તે શ્રેણીમાં મુકવામાં આવશે. આવી આડી અનામતોનો જોગવાઈ કર્યા પછી પણ, પછાત વર્ગના (સિવિલ)ોના હિતમાં અનામતનું પ્રમાણ યથાવત રહે છે અને યથાવત રહેવું જોઈએ – સમાન. અનેક રાજ્યોમાં આવી અનામતો આ જ રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવે છે અને તે પ્રક્રિયા ચાલુ ન રાખવાનું કોઈ કારણ નથી.” ૮. આ નિયમને અનિલ કુમાર ગુપ્તા વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી ૧૭, સ્વાતિ ગુપ્તા વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી ૧૮ અને જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી ૧૯ તેમજ રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન ૨૦ માં પુષ્ટિ કરી અમલમાં મુકવામાં આવ્યો હતો. આડી અનામત શ્રેણી અને ઊભી, સામાજિક શ્રેણીઓ ભરવાની રીત રાજેશ કુમાર દરિયા (ઉપરોક્ત) માં નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવી હતી:

“અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગના હિતમાં આપવામાં આવતી સામાજિક અનામતો ‘લંબ અનામતો’ છે. અનુચ્છેદ ૧૬(૧) અથવા ૧૫(૩) હેઠળ શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ, મહિલાઓ વગેરેના હિતમાં આપવામાં આવતી વિશેષ અનામતો ‘આડી અનામતો’ છે. જ્યાં અનુચ્છેદ ૧૬ હેઠળ કોઈ પછાત વર્ગના હિતમાં લંબ અનામત કરવામાં આવે છે, ૧૬ ઇન્દિરા સાહ્ની વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૧૯૯૨ સપ્લી. (૩) એસ.સી.સી. ૭૬૬, @ પરિચ્છેદ ૮૧૨ (એસ.સી.સી. રિપોર્ટ્સ)]૧૭ ૧૯૯૫ (૫) એસ.સી.સી. ૧૭૩

૧૮ ૧૯૯૫ (૨) એસ.સી.સી. ૫૬૦

૧૯ ૨૦૧૦ (૩) એસસીસી ૧૧૯

૨૦ ૨૦૦૭ (૮) એસસીસી ૭૮૫

અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) હેઠળ, આવા પછાત વર્ગને અનુસરણારા ઉમેદવારો અનામત ન રાખવામાં આવેલ પદો માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે અને જો તેઓ પોતાની જ પ્રતિભાના આધારે અનામત ન રાખવામાં આવેલ પદો પર નિમણૂક પામે, તો તેમની સંખ્યા સંબંધિત પછાત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટા સામે ગણાશે નહીં. તેથી, જો અનુસૂચિત જાતિના એવા ઉમેદવારોની સંખ્યા, જેઓ પોતાની જ પ્રતિભાના આધારે ખુદી સ્પર્ધાની ખાલી જગ્યાઓમાં પસંદ થાય, અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા પદોની ટકાવારી જેટલી હોય અથવા

તેનાથી વધુ પછા હોય, તો એવું કહી શકાય નહીં કે અનુસૂચિત જાતિઓ માટેનો અનામત ક્વોટો ભરાઈ ગયો છે. સમગ્ર અનામત ક્વોટો અખંડિત રહેશે અને ખુલ્લી સ્પર્ધા વર્ગ હેઠળ પસંદ કરાયેલાઓ ઉપરાંત ઉપલબ્ધ રહેશે. [જુઓ ઇન્ડિરા સાહની, આર. કે. સભારવાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય, ભારત સંઘ વિ. વિરપાલ સિંહ ચૌવાન અને રિતેશ આર. શાહ વિ. ડૉ. વાચ.એલ. ચામુલ. પરંતુ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત, જે ઊભી (સામાજિક) અનામતીઓને લાગુ પડે છે, તે આડી (વિશેષ) અનામતીઓને લાગુ પડશે નહીં. જ્યાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટેની સામાજિક અનામતીની અંદર સ્ત્રીઓ માટે વિશેષ અનામતી પ્રદાન કરવામાં આવી હોય, ત્યાં યોગ્ય પ્રક્રિયા એવી છે કે પ્રથમ પ્રતિભાક્રમ અનુસાર અનુસૂચિત જાતિઓનો ક્વોટો ભરવો અને ત્યારબાદ તેમાં ‘અનુસૂચિત જાતિઓ-સ્ત્રીઓ’ નામના વિશેષ અનામતી જૂથને અનુસરણારા ઉમેદવારોની સંખ્યા શોધવી. જો આવી ચાદીમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા વિશેષ અનામત ક્વોટાની સંખ્યા જેટલી અથવા તેનાથી વધુ હોય, તો વિશેષ અનામત ક્વોટા માટે વધુ પસંદગી કરવાની જરૂર રહેતી નથી. માત્ર જો કોઈ ઘટ રહે, તો અનુસૂચિત જાતિઓ સંબંધિત ચાદીના તળિયેથી તદનુસ્ત્ સંખ્યાના ઉમેદવારોને કાઢી નાખીને, જરૂરી સંખ્યામાં અનુસૂચિત જાતિની સ્ત્રીઓને લેવી પડશે. આ હદ સુધી, આડી (વિશેષ) અનામતી ઊભી (સામાજિક) અનામતીથી ભિન્ન છે. તેથી ઊભી અનામત ક્વોટાની અંદર પ્રતિભાના આધારે પસંદ થયેલી

સ્ત્રીઓની ગણતરી સ્ત્રીઓ માટેની આડી અનામતી સામે કરવામાં આવશે.” ૯. ઊભી અનામતીઓની વિશેષતાઓ આ મુજબ છે:

(૧) તેઓને ખુદી શ્રેણી દ્વારા, અથવા નિર્દિષ્ટ કરાયેલાં ઉમેદવારોની શ્રેણીઓ સિવાયની અન્ય શ્રેણીઓ દ્વારા ભરવામાં આવી શકતાં નથી અને તેઓને સંબંધિત સામાજિક શ્રેણીના ઉમેદવારો દ્વારા જ ભરવા પડે છે (એસસી/ એસટી/ ઓબીસી);

(૨) અનામત (નિર્દિષ્ટ વર્ગ) માંથી અનામત રહિત (ખુદી શ્રેણી) સ્થાને ગમન ('માઈગ્રેશન') યોગ્યતા આધારિત કામગીરીના આધારે સંભવ છે;

(૩) અનામત વર્ગમાંથી ખુદા વર્ગમાં સ્થાનાંતરણ થવાના કિસ્સામાં, અનામત વર્ગમાં રહેલી ખાલી જગ્યા તે જ નિર્દિષ્ટ વર્ગના, ગુણક્રમમાં નીચેના અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા ભરવી જોઈએ,

(૪) જો નિર્દિષ્ટ વર્ગો દ્વારા ઉમેદવારોની અછતને કારણે ખાલી જગ્યાઓ ભરી શકાય નહીં, તો તે ખાલી જગ્યાઓને 'આગળ માટે જાળવી રાખવાની' રહેશે અથવા નિયમો અનુસાર યોગ્ય રીતે વ્યવહાર કરવામાં આવશે.

૧૦. બીજી તરફ, આડી અનામતો તેમની પ્રકૃતિ અનુસાર અખંડિત પૂલો નથી અથવા પથ્થરમાં કોતરેલી નથી. તેઓ તેમના પરસ્પર આછાદન પર આધારિત છે અને 'અંતરસંલગ્ન' અનામતોરૂ છે. પરિણામે, તેમનો હિસાબ એકસાથે અને અખંડિત 'ઊભી' (અથવા "સામાજિક") અનામત કોટાઓ

સાથે, ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૧૧માં સ્પષ્ટતા સાથે દર્શાવાયેલા વિવિધ પગલાંઓના અમલ દ્વારા, કરવો પડે છે. તેમને આગળ ધપાવી શકાતી નથી. આડી અનામત કોટા ભરવા માટે લાગુ પડતો પ્રથમ નિયમ સમાયોજનનો છે, એટલે કે, ગુણક્રમના આધારે આડી શ્રેણીઓમાંથી કોઈ ઉમેદવારો ખુદી શ્રેણીની ગુણચાદીમાં સમાયોજિત થાય છે કે કેમ તેની તપાસ કરવી, અને ત્યારબાદ તે નિર્દિષ્ટ/ સામાજિક અનામતની અંદર આવી આડી શ્રેણી માટેના કોટામાં તેમનો સમાવેશ કરવો.

૧૧. ખુદી શ્રેણી કોઈ ‘અનામત’ નથી, પરંતુ તે સ્ત્રીઓ અને પુરુષો બંનેને સમાન રીતે ઉપલબ્ધ છે. તેવી જ રીતે, રાજેશ કુમાર દરિયારૂ માં નિર્ધારિત કરાયેલ મુજબ, પુરુષો માટે પણ કોઈ અનામત નથી. જો આપણે બીજા મતને સ્વીકારીએ [જેમ કે અલ્હાબાદ વડી અદાલતે અજય કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ યુપીર૩ માં અને મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતે સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ અને અન્ય વિ. ઉદય સિસોદે અને અન્યર૪ માં, જેનો ઉલ્લેખ ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૨૦ માં કરવામાં આવ્યો છે], તો તેનું પરિણામ એવું આવશે કે સ્ત્રી ઉમેદવારોની તેમની કાર્યક્ષમતા અંગે કોઈપણ વિચાર કર્યા વિના, તેમની સામાજિક અનામત શ્રેણીઓમાં સંખ્યાને મર્યાદિત કરી દેવામાં આવશે અને તેથી તે તર્ક તથા લાયકાત બંનેને વિનાશક છે. તેથી, બીજો મત – શક્ય છે કે અજાણતા સમર્થન આપે – પરંતુ નિશ્ચિતરૂપે એવો પરિણામ

આપે છે કે પસંદગી યાદીમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા નિયમ દ્વારા ખાતરી અપાયેલ કુલ આંકડાત્મક અનામત સુધી મર્યાદિત થઈ જાય છે.

૧૨. મારા મત મુજબ, જ્યારે સ્ત્રી ઉમેદવારોમાંથી નિર્ધારિત ટકાવારી ૨૦% કરતાં વધુ (માનો, ૪૦% અથવા ૫૦%) ઉમેદવારો સર્વોચ્ચ પ્રતિભાશાળી શ્રેણીમાં સ્થાન પામે છે, ત્યારે બીજી દૃષ્ટિ સંપૂર્ણપણે ધરાશાયી થાય છે. અજય કુમાર ૨૫ અને ઉદય સિસોદે ૨૬ માં વ્યક્ત કરાયેલ ઉક્ત બીજી દૃષ્ટિ, પરિણામે, પ્રતિભાને દંડિત કરે છે. ગતિશીલતા અથવા સ્થળાંતરના સિદ્ધાંતને, જે આ અદાલતે યુનિયન/ઈન્ડિયા વિ. રમેશ રામ ૨૭ તથા અન્ય કેસોમાં માન્ય ઠેરવ્યો છે, તે પછી ભેદભાવપૂર્ણ રીતે લાગુ કરાયેલ માનવો પડે, કારણ કે તે વિશેષ શ્રેણીના પુરુષોની ગતિશીલતા માટે તો લાગુ પડે, પરંતુ ૨૧ બી.પી. જીવન રેડ્ડી, જે., દ્વારા ઈન્ડિરા સહાની (ઉપરોક્ત) માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ અભિવ્યક્તિ ૨૨ ઉપરોક્ત નં. ૨૦ ૨૩ ઉપરોક્ત નં. ૧૦ ૨૪ ઉપરોક્ત નં. ૧૧ ૨૫ ઉપરોક્ત નં. ૧૦ ૨૬ ઉપરોક્ત નં. ૧૧ ૨૭ (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૬૧૯, પાંચ ન્યાયાધીશોવાળી બંધારણીય પીઠ દ્વારા આપેલ, જેણે ઈન્ડિરા સહાનીના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો કે “૮૧૧. આ સંદર્ભમાં એ યાદ રાખવું યોગ્ય છે કે અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળના અનામતો સામુદાયિક અનામતની જેમ કાર્ય કરતા નથી. એવું સારી રીતે બની શકે કે, ઉદાહરણરૂપે, અનુસૂચિત જાતિઓના કેટલાક સભ્યો પોતાની પ્રતિભાના આધારે ખુદી સ્પર્ધાના ક્ષેત્રમાં પસંદ થાય;

તેમને અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ કોટા સામે ગણવામાં આવશે નહીં; તેઓને ખુદી સ્પર્ધાના ઉમેદવારો તરીકે ગણવામાં આવશે.”

ખુદી/ સામાન્ય શ્રેણીમાં તેમના સમકક્ષ ઉમેદવારો જેટલા અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવનારી મહિલાઓને આવી વિશેષ શ્રેણીઓમાં આવેલી મહિલાઓના કેસમાં (જેમ કે આ કેસના તથ્યોમાંથી સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થાય છે) તે લાગુ પડશે નહીં.

૧૩. અનિલ કુમાર ગુપ્તા વિ. યુપી રાજ્ય૨૮, સ્વાતી ગુપ્તા વિ. યુપી રાજ્ય૨૯, અને જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ વિ. યુપી રાજ્ય૩૦ ના ચુકાદાઓ એવા નિર્ણય હતા, જે યુપી રાજ્ય સંબંધિત ભરતીના કેસોમાંથી ઉદ્ભવેલા હતા. હકીકતમાં, જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ૩૧ માં, અદાલતે મહિલાઓના હિતમાં આડ અનામતોની માન્યતા અંગેનો પ્રશ્ન તેમજ તા. ૨૬.૨.૧૯૯૯ ના સરકારી આદેશનો પણ વિચાર કર્યો હતો. તે શ્રેણીમાં તાજેતરનો નિર્ણય આ અદાલતનો અનુપાલ સિંહ વિ. યુ.પી. રાજ્ય૩૨ માં આપવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અદાલતને ઉઠાવવામાં આવેલા વિવાદોમાંથી એક તરીકે, આ કેસમાં વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા પ્રશ્ન સમાન પ્રશ્નનો વિચાર કરવો પડ્યો હતો, એટલે કે, શું સામાજિક વર્ગની આડ શ્રેણીના ઉમેદવારો આડ શ્રેણીની ખાલી જગ્યાઓ ભરી શકે. અદાલતે હકીકતો નોંધાવી હતી અને પક્ષકારોની દલીલોને નીચે મુજબ નોંધેલી હતી (પરિચ્છેદ ૬૨):

“૬૨. ખાનગી સામાવાળાઓનો વિવાદ એવો છે કે કાયદેસરની આવશ્યકતા મુજબ આડક્ષ રિઝર્વેશનવાળી ખાલી જગ્યાઓ ભરાયા વગર રહી ગઈ હતી અને આડક્ષ વર્ગની આવી ભરાયા વગર રહેલી જગ્યાઓ ઊદ્ધર્વ રિઝર્વેશનના ઉમેદવારો/અન્ય વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરવામાં આવી હતી, જે કાયદાકીય જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન હોવાથી પસંદગી પ્રક્રિયાને દૂષિત કરે છે. ઉત્તર પ્રદેશ લોક સેવા આયોગ તરફથી શ્રી શ્રીશ કુમાર મિશ્રા, વિદ્વાન વકીલે, આડક્ષ વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા તથા યોગ્ય ગણાયેલા અને અનુરૂપ વર્ગોમાં સ્થાન પામેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા અંગેની વિગતો રજૂ કરી છે. દર્શાવેલ વિગતો નીચે મુજબ છે:

વર્ગ	ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા	પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા
મહિલાઓ	૧૩૨૫	૧૫૬
સ્વતંત્રતા સેનાનીઓના આશ્રિતો	૧૩૨	૪૫
ભૂતપૂર્વ સૈનિકો	૩૩૦	શૂન્ય
આંશિક અંધ	૮૪	૮૪
આંશિક બહેરાશ	૮૪	૫૭
એક-હાથ	૪૨	૪૨
એક-પગ	૪૨	૪૨

ઉત્તર પ્રદેશ સરકારી સેવા આયોગ તરફથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સમતલ અનામત અંગે રાજ્ય સરકારની નીતિઓમાંથી એક એવી છે કે, જો યોગ્ય ૨૮ સુપ્રા નં. ૧૭

૨૯ ઉપરોક્ત નોટ ૧૮

૩૦ ઉપરોક્ત નં. ૧૯

૩૧ ઉપરોક્ત નં. ૧૯

૩૨ ૨૦૨૦ (૨) એસસીસી ૧૭૩

આવા આડકતરી અનામતનાં પદો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટેના ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોય અને તે આગળ ધપાવવામાં આવતી ન હોય, ત્યારે તે સંબંધિત લંબ અનામત વર્ગોના ઉમેદવારોમાંથી તેમની ગુણક્રમ મુજબ અન્ય યોગ્ય ઉમેદવારો દ્વારા ભરવામાં આવે છે. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આ રીતે ન ભરાયેલી આડકતરી અનામતની ખાલી જગ્યાઓ સરકારની નીતિ અનુસાર સંબંધિત લંબ વર્ગોના યોગ્ય ઉમેદવારો દ્વારા તેમની ગુણક્રમ મુજબ ભરવામાં આવી હતી. આડકતરી અનામત માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ સંબંધિત લંબ અનામતના અન્ય ઉમેદવારો દ્વારા ભરવામાં આવી તે બાબતે વડી અદાલતે ખામી દર્શાવવી યોગ્ય નહોતી.” ત્યારબાદ અદાલતે નીચે મુજબ પોતાના નિષ્કર્ષો નોંધ્યા: “૮૪.૬. સંબંધિત લંબ અનામતના ઉમેદવારો દ્વારા ન ભરાયેલી આડકતરી અનામત ભરવી સરકારની નીતિ મુજબ છે અને તેમાં ખામી દર્શાવી શકાય તેમ નથી.” ૧૪. આ સ્પષ્ટ નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતાં, સામાવાળા રાજ્ય માટે હવે એવો દાવો કરવો ઘણો મોડો થયો છે કે સામાજિક વર્ગની અનામતનો લાભ મેળવવા હકદાર મહિલા ઉમેદવારો ખુદ્દા વર્ગની

ખાલી જગ્યાઓ ભરી શકતા નથી. ઉક્ત દષ્ટિકોણ મૂળભૂત રીતે ભૂલભર્યો હોવાનું સ્પષ્ટ રીતે પ્રગટ થાય છે, કારણ કે તેવા અભિગમથી ઓછી ગુણક્રમ ધરાવતી એવી મહિલા ઉમેદવારો (ખુદ્દા વર્ગમાં) પસંદ થશે અને તે રીતે પસંદ થયેલા ઉમેદવારો કરતાં વધુ ગુણક્રમ ધરાવતા (સામાજિક/લંબ અનામત વર્ગમાં) ઉમેદવારો પસંદગીમાંથી બહાર રહી જશે.

૧૫. હું એટલું કહીને ઉપસંહાર કરું છું કે, અનામત, ઊભી હોય કે આડી, બંને જાહેર સેવાઓમાં પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરવાની પદ્ધતિ છે. તેને કઠોર “સ્થાનો” તરીકે જોવાની નથી, જ્યાં ઉમેદવારની લાયકાત, જે અન્યથા તેને ઓપન સામાન્ય શ્રેણીમાં દર્શાવવાનો અધિકાર આપે છે, તે અવરોધિત થઈ જાય; કારણ કે રાજ્યની દલીલ સ્વીકારવામાં આવે તો તેનો પરિણામ એવું જ આવશે. આવું કરવાથી સાંપ્રદાયિક અનામત ઊભી થશે, જેમાં દરેક સામાજિક શ્રેણી તેમના અનામતની મર્યાદા સુધી જ સીમિત થઈ જશે, અને તે રીતે લાયકાતનો ઇનકાર થશે. ખુદ્દી શ્રેણી સર્વ માટે ખુદ્દી છે, અને તેમાં ઉમેદવારને દર્શાવવાની એકમાત્ર શરત લાયકાત છે, ભલે તેને કોઈપણ પ્રકારના અનામતનો લાભ ઉપલબ્ધ હોય કે ન હોય.

૧૬. હું આ બાબતે સહમત છું કે આ અદાલત સમક્ષ બાકી રહેલી તમામ અરજીઓ અને ડબલ્યુપી ૨૩૭/૨૦૨૦ નો નિકાલ ન્યાયમૂર્તિ લલિતના ચુકાદામાં આપેલ કાર્યકારી નિર્દેશોના અનુસંધાનમાં કરવો છે.

રિટ એપ્લિકેશન નામંજૂર કરવામાં આવી અને અરજીઓ અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવી.

અંકિત જ્ઞાન

*The translation of this judgment is provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.